

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В
УКРАЇНІ:
політико-правові аспекти**

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

№ 6 (63) 2019

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

В УКРАЇНІ: політико-правові аспекти

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

№ 7 (63) 2019
(25 червня – 25 липня)

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(*головний редактор*);

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(*заступник головного редактора*);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Адреса редакції:
НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
Передрук – тільки з дозволу редакції

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

В. Пальчук

Децентралізація та розвиток міжнародного партнерства 5

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

13

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Я. Зейкан, Ракурс: Проблеми судової реформи в Україні: реформуємо правосуддя...

Що, опять? 18

А. Кримова, 24tv: Як змінювалася Конституція України: вплив президентів..... 20

С. Грабовський, День: Конституція: несвяткові роздуми..... 22

Д. Куренная, Радіо Свобода: Україна часто змінює Конституцію. Це погано? 24

Б. Буткевич, Еспресо: Конституція як основне беззаконня 26

Д. Жуков, Mind: Правова vs судова: чи відбудеться перезавантаження після зміни назви реформи 30

Центр політико-правових реформ: Судова реформа очима громадян:
що може позитивно вплинути на довіру до суду? 32

Ю. Сивовна, Mind: Судова реформа: які завдання має вирішити нова влада 34

А. Сухарина, НВ: Судочинство очима українців. Чого очікують від партій? 37

Центр політико-правових реформ: Концепт судової реформи 39

І. П'ятак, Українська правда: Конституційний Суд і закон про люстрацію:
відсутність реформування і сумні наслідки..... 42

І. П'ятак, ВККС України: реформувати не можна залишати..... 44

І. Кромф, Прямий: Конституційні гірки: чому так часто хочеться міняти державний устрій..... 49

М. Томенко, Обозреватель: Наша Конституція: поради для влади 52

Т. Хромаєв, Українська правда: Нацкомісії в гібридному шпагаті:
чому ми повинні змінити Конституцію 54

С. Глузман, LB.ua: Украинская Конституция: надежда или эпитафия? 56

В. Джарти, Gazeta.ua: Реформа, так реформа! 58

М. Шашкова, Апостроф: Судей на мыло: почему в Украине "зависла" судебная реформа 61

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

64

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Мусяка В.

Про недоліки Конституції, нову владу і комуністів 69

Сліденко І.

"Назвати українську Конституцію кращою важко": інтерв'ю з суддею КСУ 71

Сліденко І.

Як пересічний українець може захистити свої права в Конституційному суді 74

Речицький В.

Україні потрібна капіталістична Конституція 77

Шевчук С.

Конституційний суд у нас – прохідний двір. Судді бояться голосувати 78

Сорока С.

Конституційна халепка. Вирватись із замкненого кола стагнації та криз..... 87

Сущенко В.

Вища рада правосуддя: повертаючись до теми конкурсів..... 91

Шепель Т.

Як позбутися корупції у господарських судах за кілька місяців..... 93

Москалюка О.	
Що врятує Кличка від звільнення – дострокові вибори чи Конституція	96
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
Куба	97
Молдова	98
Північна Корея	98

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Децентралізація та розвиток міжнародного партнерства

У рамках проведення реформи з децентралізації влади Україна розвиває міжнародне партнерство з країнами Європейського Союзу та міжнародними донорськими організаціями. В Україні, як відомо, стартував другий етап децентралізації – чергові місцеві вибори в 2020 р. мають відбутися на новій територіальній основі. Для цього нам необхідно вирішити ряд важливих завдань – від підготовки необхідних законопроектів до їх прийняття та реалізації. Це означає, що потрібна щоденна злагоджена робота усіх сторін – уряду, парламенту, асоціацій органів місцевого самоврядування, донорської спільноти та міжнародних і вітчизняних експертів.

За словами В. Негоди, першого заступника міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ, існують важливі завдання, без вирішення яких подальше втілення реформи може опинитися під питанням. Зокрема, він наголосив на важливості прийняття законопроектів, які вноرمують засади адміністративно-територіального устрою України та встановлять суб'єкта, який матиме повноваження приймати рішення щодо визначення територій територіальних громад сіл, селищ, міст.

«Є ряд інших законопроектів. Частина з них давно в парламенті очікують свого розгляду, частина на стадії їх схвалення урядом. Ще ряд проектів законів зараз розробляється. Але без визначення правових засад адмінтерустрою і повноважного суб'єкта, що визначатиме території громад сіл, селищ, міст, рухатися буде складно. Тим більше що в цьому році двічі проходять загальнодержавні вибори – президентські (уже відбулися. – Прим. авт.), а потім парламентські. Для реформи це є турбулентною зоною, але пристебнімо ремені безпеки і рухаймося вперед», – зазначив В. Негода.

Представники міжнародної спільноти такі завдання назвали амбіційними. Водночас вони одноставно висловили готовність і надалі спільно втілювати децентралізацію в Україні та підтримали відповідний план дій. Вони також наголошують на необхідності продовження тісної співпраці з парламентом, від рішень якого залежить прийняття законів – основи реформи.

У процесі розроблення «децентралізаційних» пакетів законодавчих актів Україна плідно співпрацює з ЄС. Представники Ради Європи готові увійти до робочої групи з розроблення проектів законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». Також, якщо народні депутати приймуть законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (реєстр. № 8051) за основу, європейські експерти допомогатимуть готувати його до другого читання. Рада Європи

готова ділитися європейським досвідом створення законодавчої бази, необхідної для розвитку та зміцнення місцевого самоврядування.

Польща активно демонструє зацікавленість у співпраці з Україною для реалізації важливих спільних проектів у рамках реформи. За словами Повноважного Посла Республіки Польща в Україні Б.Ціхоцькі, Польща послідовна в підтримці якісних перетворень в Україні, реалізації ключової реформи – реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Окрема увага приділяється реалізації Концепції розвитку гірських територій українських Карпат і проекту «Підвищення конкурентоспроможності українських регіонів та розвиток українсько-польського економічного співробітництва». Місія проекту полягає в підтримці України під час процесу розбудови самоврядної та демократичної держави. Важливим пунктом співпраці сторони називають втілення Декларації про наміри щодо створення нової макрорегіональної стратегії ЄС для розвитку Карпатського регіону України, Польщі, Угорщини та Словаччини. Документ було підписано восени минулого року.

Робоча група працює над такими питаннями:

- синхронний розвиток прикордонної інфраструктури Польщі та України, зокрема розроблення Концепції просторового розвитку територій, розташованих уздовж державного кордону, а відтак і відповідної планувальної документації;

- розбудова Карпатського регіону, який може стати моделлю підтримки розвитку окремих територій;

- сприяння впровадженню політики регіонального розвитку та стимулювання економічного співробітництва між Республікою Польща та Україною в контексті реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року.

Очікується, що такі кроки сприятимуть розвитку бізнесу, туризму, культури, залученню інвестиційних ресурсів.

Питаннями модернізації існуючих пунктів пропуску через державний кордон та можливості будівництва нових пунктів займається українсько-польська Міжурядова Координаційна Рада з питань міжрегіонального співробітництва. Зокрема, рада розглядає плани реалізації проекту модернізації інфраструктури в пункті пропуску «Краківець – Корчова» та створення тимчасової інфраструктури в його рамках на період будівництва ділянки для оформлення легкового автотранспорту та автобусів на відрізьку дороги М10/А4. Для української сторони важливо вирішити питання створення тимчасової ділянки дороги від точки стику доріг М10/А4 вздовж лінії кордону до діючої частини пункту пропуску (на українському боці кордону) для проїзду тільки легкового автотранспорту. За словами першого заступника міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України В. Негоди, підготовчі роботи зі створення тимчасової інфраструктури вже розпочато. «Бачимо необхідність розмежування легкового і вантажного напрямків в автомобільному пункті пропуску “Краківець – Корчова”. Рада

рекомендує пришвидшити з української сторони виконання робіт, пов'язаних із влаштуванням ділянки для легкового автотранспорту та автобусів на відрізьку дороги М10/А4. Такі ж рекомендації і щодо модернізації української частини пункту пропуску «Устилуг – Зосін»», – зазначив вр

наголошує на необхідності пришвидшити початок будівництва пункту пропуску «Нижанковичі – Мальховичі» та завершити процес нормативного врегулювання запровадження в ньому пішохідного руху. За словами заступника міністра внутрішніх справ та адміністрації Республіки Польща Р. Щенх, сторони докладають зусиль для будівництва нових пунктів пропуску «Лопушанка – Міхновець» та «Адамчуки – Збереже».

Також для обох сторін важливо співпрацювати в реалізації розвитку мережі залізничних сполучень через українсько-польський державний кордон та в найближчій перспективі започаткувати залізничне сполучення «Хирів – Загуж», «Нижанковичі – Перемишль».

Міжурядова координаційна рада приділяє також увагу питанням транскордонного співробітництва, просторового планування, рятування та захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, запобігання та протидії правопорушень під час перетинання українсько-польського кордону. Мова йде про виконання Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна-2014–2020. Досягнуті в попередні роки домовленості між Україною та Республікою Польща щодо підготовки проекту «Розроблення інтегрованої стратегії просторового розвитку території уздовж державного кордону України та Польщі» набирають конкретніших обрисів.

Першим етапом виконання робіт визначено розроблення Концепції просторового розвитку територій, розташованих уздовж державного кордону України та Республіки Польща. Польська сторона взяла на себе зобов'язання щодо вирішення фінансових питань реалізації проекту «Концепції просторового розвитку території уздовж державного кордону України та Польщі».

З огляду на це, В. Негода нагадав, що тривалий час прикордонні райони України в переважній більшості занепадали. За часів СРСР їхній розвиток стримувала політика «залізної завіси» – в прикордонні не розміщувалися крупні промислові підприємства, вигоди транзитного положення цих районів штучно стримувались. Це призводило до відтоку населення, тож прикордонний регіон перетворився на депресивний. З часу відновлення незалежності України, за його словами, ситуація змінилася. Однак наразі відсутня цілеспрямована державна політика щодо просторового планування прикордонних районів у поєднанні з просторовим розвитком Європейського Союзу. Вхідження Республіки Польща до ЄС створює нові виклики для подальшого розвитку прикордонних районів України – неконтрольована трудова міграція, ускладнення регулювання проблем транспортних потоків та ін.

Він наголосив, що розв'язання проблеми полягає в координації дій між Україною й Польщею на державному та регіональному рівнях через розроблення та схвалення інтегрованої стратегії просторового розвитку

територій уздовж державного кордону України та Польщі. Україна вже приступила до підготовки проекту цього документа, який виконує Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «Діпромiсто» ім. Ю. Білоконя.

Директор інституту «Діпромiсто» І. Шпилевський підкреслив, що серед інших, названа стратегія має запропонувати вирішення таких питань, як обґрунтування розміщення на території прикордонного регіону нових індустріальних парків, технопарків, логістичних центрів та ін. Документ також має обґрунтувати розвиток туризму та рекреації й визначити ключові заходи з охорони навколишнього середовища. Ключовим аспектом розвитку прикордонного регіону І. Шпилевський назвав формування його планувальної структури. В її основу буде покладено міжнародні транспортні коридори Критський № 3, Критський № 5, Балтійсько-Чорноморський, ViaCarpathia, меридіальний автомобільний коридор та транзитний залізничний з європейською колією з Польщі в Румунію.

За його словами, підготовці якісної стратегії сприятиме розроблення спільної концепції просторового розвитку територій уздовж державного кордону України та Польщі. Він поінформував, що в найближчі два місяці у Львові планується засідання українсько-польської комісії з просторового планування й припустив, що саме тоді й відбудеться старт робіт з підготовки концепції.

Для України важливою є також співпраця з країнами Дунайського регіону. Зокрема, уряд затвердив План заходів з виконання Угоди про фінансування Дунайської транснаціональної програми. За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубка, українська сторона очікує на реалізацію не менше 20 спільних з ЄС проектів, відібраних на конкурсній основі в рамках Стратегії ЄС для Дунайського регіону. Це дасть змогу активно розвивати громади Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Одеської областей.

За його словами, передбачається чотири напрями проектів:

1. Інноваційність та соціальна відповідальність.
2. Навколишнє середовище та культурна відповідальність.
3. Покращення інфраструктурних зв'язків та енергоефективність.
4. Ефективне урядування в Дунайському регіоні.

«Реалізація проектів зміцнить міжрегіональне та транскордонне співробітництво й партнерство в сферах розвитку транспортної інфраструктури, енергетики, підприємництва, комунікаційних мереж, культури, освіти, туризму, охорони здоров'я тощо», – зазначив Г. Зубко.

Як відомо, раніше Україна ратифікувала Угоду про фінансування Дунайської транснаціональної програми. Парламент прийняв відповідний закон № 0196. Це дало змогу отримати фінансування та здійснювати спільні з ЄС проекти в рамках Стратегії ЄС для Дунайського регіону. Угода про фінансування Дунайської транснаціональної програми підписана Україною в грудні 2017 р. Програма є одним з фінансових інструментів Європейського Союзу з реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону, участь у якій

відкриває українським партнерам можливість отримати фінансування в розмірі 5 млн євро та впроваджувати спільні проекти разом з партнерами з європейських країн Дунайського регіону.

Міжнародна співпраця також розвивається й на регіональному рівні. Зокрема, Радомишль Житомирської області та словенська Велене підписали Лист про наміри щодо співпраці. Дві громади домовились розпочати співробітництво в сферах енергоефективності, розвитку відновлюваної енергетики та інших напрямках місцевого розвитку, які становлять взаємний інтерес. Для реалізації домовленостей громади здійснюватимуть обмін інформацією, яка може бути цікавою для сторін та сприятиме співпраці між муніципалітетами, визначатимуть потенційні проекти, які можуть бути реалізовані в рамках майбутньої співпраці та укладення Меморандуму про взаєморозуміння. Також громади сприятимуть поширенню інформації про спільні заходи та проекти.

«Це буде перший крок до співпраці та розвитку наших громад. Ми зацікавлені в запровадженні енергоефективних проектів і будемо переймати досвід муніципалітету Велене. Готові ділитись своїми напрацюваннями», – наголосив В. Тетерський, радомишльський міський голова.

Заступник голови муніципалітету П. Дермол, який підписав лист про наміри, переконаний, що співпраця з українськими громадами принесе місту нові проекти та розуміння України.

Підписання цього документа відбулося в рамках міжнародного навчального візиту, організованого проектом «Енергоефективність у громадах II», який впроваджується компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та Програмою «U-LEAD з Європою».

Українські громади активно розвивають міжнародне співробітництво в рамках реалізації грантових програм. Історія партнерства Програми агентства США з міжнародного розвитку «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) та Теребовлянської ОТГ Тернопільської області, тривалістю у два роки, що продовжується і сьогодні, – яскравий приклад партнерства, в якому кожна із сторін чітко реалізовує заплановані цілі та завдання. «Три кити» такої співпраці: навчання, спільні заходи, проекти – ось основа взаємодії та швидких результатів.

Одне з важливих завдань, яке ставить Програма DOBRE спільно із своїми зарубіжними та місцевими партнерськими організаціями – запровадити та розвинути систему навчань для працівників органів місцевого самоврядування, депутатів місцевих рівнів, представників бізнесу та малого підприємництва, активних жителів та ініціативної молоді. Так за два роки співпраці в Теребовлянській ОТГ проведено близько 20 навчально-тренінгових кампаній у сфері правової освіти, реалізації реформи децентралізації, сучасних інструментів залучення жителів до прийняття рішень, гендерного бюджетування та складання гендерно-орієнтованих

програм, фінансової грамотності та формування прозорих бюджетів громади, вивчення антикорупційних механізмів тощо.

У перші місяці спільної роботи наголос було зроблено на розвиток та підтримку вже існуючих та допомогу при утворенні нових громадських організацій, які теж отримали шанс стати партнерами Міжнародної програми та бути активно долученими до процесів розвитку громади. Приміром, у Теробовлянській ОТГ активно запрацювала ГО «Спільнота активних мешканців» («САМ»). Спільно з представниками Західноукраїнського ресурсного центру ГО «САМ» за короткий період організували чотири інтеграційні зустрічі із жителями громади: у формі сімейного пікніка з написанням рецептів-ідей для ОТГ; прес-брифінгу з нагоди Дня місцевого самоврядування; інтерв'ю із населенням у форматі «відкритого медіа-простору», а також цікаво проведений час із молоддю за настільною грою «Творець громади».

За інформаційно-технічної підтримки партнерів DOBRE на офіційному сайті Теробовлянської громади запрацювали дві додаткових платформи: система електронних петицій, а також платформа «Громадський бюджет». Саме завдяки громадському бюджету цього року буде реалізовано п'ять проектів-переможців, поданих мешканцями до участі в конкурсі, на загальну суму 300 тис. грн.

Експертна підтримка партнерів програми проявляється і в розробці стратегічного плану розвитку громади, плану місцевого економічного розвитку, плану покращення послуг. Щодо останнього, то Теробовлянською громадою обрано сферу поводження з ТПВ (твердими побутовими відходами), створено експертну команду, яка наразі напрацьовує механізми покращення якості надання цих послуг та вже з квітня готується до впровадження відповідний проект з придбання контейнерів для сільських населених пунктів громади.

Серед інших можливостей, якими уже скористалися в Теробовлянській ОТГ, – навчання за межами своєї громади: академії лідерства, навчальні тури, тренінги для депутатів ОТГ, молодіжні хакатони, конференції, форуми та багато іншого. Усі ці заходи сприяють комунікації між громадами та створенню єдиного простору реформи децентралізації з чіткими проблемами та різнобічними практиками їх вирішення.

За підтримки програми DOBRE втілено ряд цікавих проектів та задумів. Приміром, відкрите анкетування серед мешканців на тему задоволеності послугами, що надаються в громаді (за інформаційної та ресурсної підтримки Фондації підтримки розвитку місцевої демократії (Республіка Польща). Висновки лягли в основу аналітичної записки, що стала підставою наступних стратегічних документів з розвитку громади.

Організовано та проведено серію молодіжних таборів у селах громади за участю депутатів Молодіжної ради. Мета заходів – урізноманітнити дозвілля сільської молоді та залучити найактивніших до волонтерського корпусу Молодіжної ради. Розроблено та виготовлено ряд рекламної друкованої

продукції: туристичні карти громади, інфографічні брошури, різноманітну маркувальну продукцію, футболки.

У вересні минулого року проведено перший туристичний воркшоп на базі громади. Підсумком заходу стало підписання меморандуму про утворення, єдиного поки що у громаді, туристичного кластеру.

Спільно реалізовані проекти, спільний ресурс – спільна відповідальність за сталість та результативність втіленої ідеї – саме за такою формулою відбувається робота Тереховлянської громади та фахівців із DOBRE в сфері проектної діяльності. За такий короткий час втілено сім та в розробці ще два проекти в сфері стратегічного планування та місцевого економічного розвитку.

Перший «Молодіжний проект» втілено в рамках «швидких грантів». Він передбачав розбудову вело-інфраструктури міського парку Тереховлі та придбання двадцяти велосипедів із комплектами захисного спорядження для навчання та залучення молоді до велоспорту. Сьогодні Тереховлянський туристично-інформаційний центр використовує цей ресурс для популяризації велоеккурсій. Ними уже напрацьована мережа веломаршрутів, проводиться маркування та створення онлайн-карт для любителів велосипедних мандрівок. Сума проекту становить 346 749 грн.

Ще один проект – відкриття сучасної комп'ютерної школи на базі приміщень колишньої станції юних техніків. Усі ремонтні роботи, встановлення нової системи опалення та придбання меблів реалізовано коштом громади. Сучасне технічне оснащення (ноутбуки, планшети, мультимедійний комплект тощо) виконано за кошти партнера – Програми DOBRE. Вартість такого проекту – 544 612 тис. грн.

Проект року – це «Переформатування Тереховлянського музею-майстерні через влаштування сучасних експозицій, творчих майстерень, мистецько-туристичного майданчика в дворі музею». Проект тривалістю у два роки наразі перебуває в процесі втілення. Його вартість – 2 млн 2 тис. 235 грн. Відкриття оновленого музею-майстерні очікується наприкінці поточного року.

З ініціативи DOBRE в 2017 р. одним із перших було реалізовано проект по облаштування приміщень для зібрань жителів громади, відкрився ще один модернізований зал засідань Тереховлянської ОТГ на базі приміщення старостату села Могильниця. Загальна вартість проекту – 328 тис. грн (219 тис. грн – кошти програми, 288 тис. грн – кошти з міського бюджету).

Проект промо-відео про Тереховлянську об'єднану територіальну громаду втілений спільними зусиллями Українського кризового медіа-центру та продакшн студією DocNoteFilms в рамках проекту програми DOBRE. Відео активно набуває переглядів у соціальних мережах та ютуб-каналах, його транслюють центральні телеканали України, а віднедавна його можна побачити й у потягах Інтерсіті.

Два міні-проекти в 2018 р. реалізовано з ініціативи громадської організації «САМ» та Тереховлянського музею-майстерні: придбання мобільного сценічного майданчику для проведення заходів на відкритому просторі в селах громади та створення настільної пізнавально-розвивальної

гри «Творець громади» за принципом всесвітньо відомої гри «Монополія», аналогів якої поки що немає в Україні. Програмою DOBRE на ці проекти виділено 130 та 22 тис. грн відповідно.

На стадії втілення ще кілька важливих спільних проектів, зокрема проект «Удосконалення надання послуг поводження з твердими побутовими відходами на території Тереховлянської ОТГ (придбання контейнерів) – на суму близько 3 млн грн.

Крім грантової програми DOBRE з українськими ОТГ, працюють також CANactions School, WNISEF та інші міжнародні грантові організації. CANactions School та WNISEF приймають заявки на участь ОТГ у різних конкурсах. Останній конкурс стосувався малих грантів DREA Mactions 3.0. Конкурс є відкритим та направлений на підтримку проектів перетворень територій об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Конкурсна заявка повинна відповідати одній із шести тем: місцева екологія; місцева економіка; партисипація; культурна спадщина; урбаністика; місцева інфраструктура.

Участь у конкурсі можуть брати зареєстровані на території об'єднаних територіальних громад України: юридичні особи (у тому числі ФОП); громадські організації; комунальні підприємства.

Конкурс передбачає надання грантів у розмірі до 100 тис. грн кожному з п'яти переможців. Обов'язковою умовою формування бюджету конкурсної заявки є співфінансування, яке повинно складати щонайменше 30 % від загального бюджету. Розмір грантової заявки розраховується за формулою: загальний бюджет – співфінансування. Джерело співфінансування значення не має.

Переможці отримають:

- фінансування в межах визначеного бюджету;
- консультативну підтримку міжнародних кваліфікованих менторів-наставників, обраних відповідно до специфіки кожного проекту-переможця індивідуально;
- висвітлення проекту на всіх етапах реалізації організаторами та медіа-партнерами організаторів;
- можливість проведення публічних заходів для обміну досвідом реалізації проектів за підтримки організаторів;
- розширення персональної мережі професійних контактів.

Презентація результатів конкурсу відбудеться в листопаді 2019 р.

Таким чином, у рамках проведення реформи з децентралізації влади Україна розвиває міжнародне партнерство як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному – між українськими громадами і громадами країн ЄС (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/ua>); Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); Житомирський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/6>); Тернопільська обласна рада (<http://te-rada.org>); DREAMactions 3.0. (<http://dreamactions.info>).*

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

16 липня 2019 року Конституційний Суд України ухвалив Рішення у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Цим Рішенням Суд визнав таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317–VIII зі змінами (далі – Закон).

Конституційний Суд України наголошує, що право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань не є абсолютним, а його здійснення може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

Конституційний Суд України виходить з того, що Закон ухвалено «з метою недопущення повторення злочинів комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, будь-якої дискримінації за національною, соціальною, класовою, етнічною, расовою або іншими ознаками у майбутньому, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України»

За своєю злочинною сутністю комуністичний режим і нацистський режим були однаковими, а методи здійснення ними державної репресивної політики – тотожними. Названі режими категорично заперечували можливість існування української незалежної держави, переслідували її прихильників та перешкоджали українському національному відродженню.

У Рішенні зазначається, що комуністичний режим, так само як і нацистський режим, завдав непоправної шкоди правам людини, оскільки протягом усього періоду свого існування здійснював тотальний контроль над суспільством, політично вмотивовані переслідування та репресії, не дотримував міжнародних зобов'язань, порушував ухвалені ним конституції та закони. Як наслідок, кілька поколінь українців жили в атмосфері всеохоплюючого страху за відсутності свободи, перебували в умовах свавільного обмеження громадянських, політичних та інших прав і свобод.

Комуністичний режим у СРСР неодноразово ініціював збройні вторгнення до незалежних держав, порушуючи міжнародні зобов'язання. Однією з головних причин найбільших людських втрат у СРСР, зокрема в Україні, у період Другої світової війни було те, що нацистський режим і комуністичний режим мали однакову антигуманну сутність.

Конституційний Суд України виходить із того, що комуністичний режим заперечував та обмежував права людини, унеможливив демократичну організацію державної влади. Узурпація державної влади комуністичним режимом здійснювалася, зокрема шляхом ліквідації свободи політичної діяльності, усунення політичних опонентів та унеможливлення політичної конкуренції.

В Україні й після здобуття нею незалежності упродовж певного періоду діяли політичні партії, в установчих та програмних документах яких комуністичний режим оцінювався лише позитивно, а його злочини не визнавалися, хоча мільйони безвинних людей стали жертвами цього режиму.

Конституційний Суд України акцентує увагу на тому, що червону зірку, перехрещені серп і молот та інші символи комуністичного режиму кілька десятиліть поспіль широко використовували антиукраїнські сили для поширення атмосфери страху, ненависті та агресії, для заперечення права Українського народу на власну незалежну державу.

Символи комуністичного режиму активно застосовувалися у 2014 році для штучної дестабілізації обстановки в Україні, для виправдання анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також збройної агресії та тимчасової окупації Російською Федерацією частини Донецької та Луганської областей, у межах яких незаконні збройні формування, що їх створила, підтримує та фінансує Російська Федерація, захопили органи державної влади України та місцевого самоврядування, створили окупаційну адміністрацію, позбавивши населення права на демократичне врядування, унеможливили дію Конституції України та законодавства України в цих районах, запровадили квазісудові та позасудові розправи, утримують заручників та застосовують до них катування й нелюдське поводження.

Отже, засудження Законом нацистського режиму та комуністичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки обумовлені легітимною метою – не допустити повернення до тоталітарного минулого. Така заборона покликана унеможливити будь-які спекуляції з використанням історичного минулого, пов'язаного з тоталітарними режимами, не допустити звеличування цих режимів, виправдання їх злочинів.

З'ясувавши легітимність мети ухвалення Закону та здійснивши його всебічний аналіз, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропаганда комуністичного режиму та нацистського режиму, публічне використання їхніх символів є намаганням виправдати тоталітаризм та запереченням конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком усіх органів державної влади, а Закон є конституційним.

Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України* (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/zakon-yakyy-zaboronyaye-propagandu-komunistychnogo-ta-nacystskogo-rezhymiv-vyznano>)). – 2019. – 16.07).

“Конституційний суд України ухвалив рішення у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанови Кабінету міністрів «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» від 7 червня 2017 року № 413 зі змінами, визнавши її такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною)”, - йдеться в повідомленні.

Постановою № 413, зокрема, затверджено Стратегію удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними.

У рішенні КС зазначається, що положеннями Стратегії запроваджено додатковий, не передбачений Земельним кодексом чи іншими законами України, механізм визначення за певною формулою площі земельних ділянок, які належить передавати безоплатно на території відповідної області у власність громадянам. Крім того, Стратегією встановлено додаткові особливості проведення земельних торгів, укладення, продовження строку дії та розірвання договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в користування (оренда, емфітевзис), що не передбачено ні Кодексом, ні іншими законами.

Конституційний суд дійшов висновку, що Кабмін, затвердивши Стратегію, зокрема в частині положень її розділу "Система організації процесу виконання Стратегії", врегулював на підзаконному рівні умови та порядок набуття права власності та користування землею, які мають визначатися виключно законами України, і тим самим вийшов за межі своїх повноважень, встановлених Конституцією.

“Таким чином, Конституційний суд України вважає, що невідповідність Конституції України положень розділу «Система організації процесу виконання Стратегії» Стратегії є підставою для визнання постанови № 413 такою, що суперечить Конституції України”, - зазначили в прес-службі, додавши, що рішення КС є обов’язковим, остаточним і таким, що не може бути оскаржене (*Прямий* (<https://prm.ua/konstitutsiyinyi-sud-viznav-nekonstitutsiyynoyu-postanovu-kabminu-shhodo-prava-vlasnosti-na-zemlyu/>)). – 2019. – 26.06).

До Конституційного суду України надійшло конституційне подання 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України деяких положень закону «Про акціонерні товариства» в частині примусового відчуження акцій міноритаріїв на користь власника (або їх групи) домінуючого пакету акцій (понад 95%), так званого squeeze-out.

«Мова йде про примусове відчуження об'єктів права приватної власності без відома і внутрішньої волі і бажання на це їх власника», — сказано в поданні нардепів.

В чому проблема зі сквіз-аутом

Парламентарії нагадують, що процедура squeeze-out була закріплена Верховною Радою 23 березня 2017 року законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах». Цей документ передбачає також процедуру sell-out — обов'язкове придбання акцій мажоритарним акціонером на вимогу міноритарного.

За даними Нацкомісії з цінних паперів та фондового ринку, сукупна вартість проведених squeeze-out на кінець травня 2019 року становить 1,35 млрд грн. З них 2/3 коштів — майже 700 млн грн — вже забрали колишні акціонери, решта суми поки знаходиться на ескроу-рахунках.

Як визначити ринкову вартість акцій в Україні

За словами члена НКЦПФР Максима Лібанова, з моменту імплементації squeeze-out даним інструментом скористалися 260 підприємств, що набагато нижче очікуваного рівня. Скарги на squeeze-out були тільки в 30 випадках, що є невисоким показником, зазначив він.

Лібанов уточнив, що в рамках даної процедури є деякі проблеми з визначенням ціни викупу пакета міноритарія. Оцінку акцій повинні проводити незалежні оцінювачі, і НКЦПФР має домовленість з Фондом держмайна щодо перевірки ліцензій оцінювачів. До теперішнього часу НКЦПФР отримала відповіді по 60 оцінками акцій компаній, з них 12 оцінок були визначені як неякісні *(НВ (<https://biz.nv.ua/ukr/economics/dolyu-squeeze-out-virishit-konstituciyniy-sud-50032078.html>). – 2019. – 15.07).*

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», Закону України «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей», Закону України «Про недопущення переслідування та покарання осіб-учасників подій на території Донецької та Луганської областей».

Текст конституційного подання розміщений на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України у рубриці «На розгляді суду» *(Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/dokonstytuciynogo-sudu-ukrayiny-nadiyshlo-konstytuciyne-podannya-53-narodnyh-deputativ>). – 2019. – 19.07).*

Проект люстраційного закону, який запропонував президент В. Зеленський, має обмежити право чиновників 2014-2019 років обіймати навіть виборні посади чи бути адвокатами.

З пояснювальної записки до проекту: "... Наразі значна частина членів парламенту, уряду, представників органів виконавчої, законодавчої, судової влади за визначеною ідеологією і критеріями підпадають під дію Закону "Про очищення влади"

"Очевидно, що такими особами чиниться тиск з метою не допустити завершення вже розпочатих процесів люстрації або ж проведення люстрації взагалі".

Деталі: Із закону "Про очищення влади", ухваленого у 2014 році, пропонують виключити норму про те, що люстрація не поширюється на виборні посади.

До переліку осіб, яких потрібно відсторонити від влади, пропонується додати тих, хто з 2014 по 2019 рік був депутатом і головою Верховної Ради.

Також пропонується розширити перелік посад, які не можуть обіймати люстровані чиновники. Їм хочуть заборонити обиратись президентом, народним депутатом, бути заступником голови Верховної Ради.

Кандидатів на посади нардепів, президента, сільського, селищного, міського голови чи старости хочуть зобов'язати подавати заяви про те, що вони не підпадають під закон про люстрацію.

Якщо кандидати подадуть недостовірну інформацію, їхню реєстрацію потрібно буде скасувати.

Також особам, які підпадають під люстрацію, хочуть заборонити бути адвокатами.

Напередодні Зеленський говорив про наміри "назавжди позбавити" попередників "можливості брати участь в управлінні державою". Однак у запропонованому проекті терміни дії люстрації 2014 року не змінені. Вони передбачають відсторонення до 2024 року або на 5 років після рішення суду, якщо посада чиновника не зазначена у законі, але він сприяв узурпації влади, порушенню прав людини тощо.

Водночас, Конституція гарантує громадянам право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У 2002 році Конституційний суд у своєму рішенні наголосив, що "забороняються будь-які прямі або непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками".

КС згадав, що Конституція встановлює певні обмеження, які називають виборчими цензами. Нардепом "може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років". Не може обиратись до Верховної Ради особа, яка має непогашену судимість за вчинення умисного злочину.

"Інших вимог обмежувального характеру стосовно реалізації громадянами України їх пасивного виборчого права... Конституція України не містить".

Кандидати у президенти, за Конституцією, мають бути громадянами України, досягти 35 років, мати право голосу, проживати в Україні протягом останніх 10 років та володіти державною мовою.

У 2015 році Венеціанська комісія оцінила український закон "Про очищення влади", перевіривши його на відповідність міжнародному законодавству. Серед іншого комісія посилалась на Керівні принципи, що

стосуються люстрації, які містились у резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 1996 року.

У цих принципах зазначено, що "люстрація не застосовується до виборних посад" та "посад у приватних або напівприватних організаціях" (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/12/7220734/>). – 2019. – 12.07).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Я. Зейкан, Ракурс: Проблеми судової реформи в Україні: реформуємо правосуддя... Шо, опять?

Тривають розмови щодо проблеми судової реформи в Україні — реорганізації судової системи та її чергового удосконалення. Як зразок наводять Верховний суд США, в якому працює тільки дев'ятеро суддів. Звідси висновок, що і у нас потрібно скорочувати кількість суддів ВС. Насправді ж судова система США дуже складна і не може бути прикладом для України.

Проблеми судової реформи в Україні — приклад США є недоречним

Робота у Верховному суді США поставлена так, що по кожному зверненню ухвалюється рішення, хоч більшість справ не доходить до стадії розгляду у ВС США (про що поділилась у Facebook Олена Кібенко, суддя Верховного суду України). Та проблеми судової реформи в Україні інші — цілі категорії справ взагалі не можуть дійти до ВС. До речі, в США суд присяжних вирішує не більш як 4–5% справ. І це притому, що суд присяжних за Конституцією США може вирішувати і цивільні спори на суму понад 25 дол.

Крім розгалуженої федеральної системи судів на чолі з Верховним судом США кожен штат (держава в перекладі) має свою власну судову систему, яка визначається конституцією штату. У кожному штаті є низові суди (мирові судді, поліцейські суди, міські суди тощо); суди першої інстанції (суди графств та інші); апеляційні суди і верховні суди штатів. До цього можна додати різного роду спеціалізовані та спеціальні суди.

Отже, тільки верховних судів у США нараховується 51. Кожен суддя ВС США має по п'ять клерків (як правило, юристів високого рівня, які готують для суддів відповідні висновки — бріф — у справі). Якщо ж врахувати, що в Україні, за деякими даними, розглядається більше справ, ніж в США (понад 1 млн), то навантаження на наших суддів неспівмірно більше, ніж у будь-якій країні. Тож проблеми судової реформи в Україні важко порівняти з досвідом США.

До цього потрібно додати надзвичайно спрощений підхід до розгляду справ у США, де панує практицизм і здоровий глузд. В результаті більшість

справ вирішується за угодою сторін. Проти мільярдера Білла Гейтса неодноразово висували обвинувачення, і всі вони закінчувались угодою сторін. Білл Гейтс із задоволенням сплачував штраф зі своїх мільярдних доходів і продовжував гнути свою лінію.

Проблеми судової реформи в Україні — наші реалії

А тепер приклад з української практики, що яскраво демонструє проблеми судової реформи в Україні. Ось вже п'ятий рік слухається справа про вбивство у суді присяжних. З обвинувачених за допомогою катувань вибито визнання вини на досудовому слідстві. Якихось інших доказів винуватості цих осіб не здобуто.

Негласні слідчі дії щодо спостереження за особами проводились на підставі постанов слідчого. І це прямо вказує на те, що ці докази, очевидно, є недопустимими. Адже таку негласну дію можна проводити тільки на підставі ухвал слідчого судді апеляційного суду.

Отже, є великий ризик того, що обвинувачені повинні бути виправдані судом. У справі допущено помилкову кваліфікацію. Мине півроку, і обвинувачені (за законом Савченко) вже пересидять максимально можливий строк, який їм може бути призначено. А розгляд справи в черговий раз тільки починається. І таких справ — тисячі, а може, і десятки тисяч.

Проблеми судової реформи в Україні — що робити?

Що потрібно зробити для поліпшення правосуддя? Насамперед слід припинити огульну критику судів — починаючи з президента, депутатів і закінчуючи рядовими чиновниками. Це одна з найголовніших проблем судової реформи в Україні. Будь-яка критика суду повинна ґрунтуватись на реальних фактах, а не вигадках. Має бути визначена чітка судова практика відповідальності за бездоказові звинувачення та вигадки, за допомогою яких суспільство вводять в оману, при збереженні права на свободу слова.

Для того щоб судді могли реально вирішувати справи, треба збільшити їх кількість принаймні до 20–25 тис. і створити умови, щоб суддя найбільш важливі, резонансні справи вів дійсно безперервно, не відволікаючись на інші провадження.

І найголовніше — дати судовій системі самій відновитись і очиститись. Адже судова влада веде справи публічно і відкрито, на відміну від інших гілок влади, тому вона здатна до самоочищення. Завдання держави — створити умови та механізми для такого самоочищення, це суттєво допоможе у розв'язанні проблем судової реформи в Україні. І пам'ятати, що для судді відлучення від професійної діяльності є набагато більш болючим, ніж звинувачення за якоюсь там ст. 375 КК, досудове слідство по якій невідомо коли закінчиться.

За крок до жорсткої поліційної держави

І, звичайно, потрібно підправити процес. Суспільство навіть не усвідомлює, наскільки близько ми підійшли до рівня жорсткої поліційної держави. Будь-яка особа може собі вигадати якесь обвинувачення проти людини, і ця заява повинна бути зареєстрована протягом 24 годин. Без серйозної перевірки. І по ній почнеться досудове слідство з усіма наслідками: таємні негласні дії, обшуки, контроль за переміщеннями, прослуховування телефонних розмов тощо. До того ж людина навіть не здогадується, що перебуває під ковпаком у держави. Не маючи при цьому статусу підозрюваного, така людина навіть не може захищатись.

В інтернеті поширено інформацію, що проти п'ятого президента України зареєстровано п'ять кримінальних справ. Я навіть дивуюсь, чому не дві сотні, оскільки будь-хто може подати заяву про злочин і вимагати її реєстрації. Кримінальний процесуальний кодекс було ухвалено за участю відомого правника пана Портнова, спеціаліста з конституційного права. Ось він і вправляється у застосуванні цього кодексу та подає одну заяву за другою проти п'ятого президента, якщо вірити повідомленням в інтернеті...

До речі, реєстрація справи мала б бути таємною і не доводитись до широкого загалу. І тепер щодо п'ятого президента можна провадити негласні слідчі дії, контролювати його переміщення, прослуховувати його телефони, люструвати його кореспонденцію, таємно проникати в його житло. І якщо підозра не пред'явлена, то і захищатись від цього людина не може, бо не має відповідного статусу. І все за законом. Як тут не згадати класика, творця найжорстокішої в історії держави: формально правильно, а по суті — знуцання з закону... *(Пакурс (<https://racurs.ua/ua/2387-problemy-sudovoyi-reformy-v-ukrayini-reformuiemo-pravosuddya-sho-opyat.html>). – 2019. – 1.07).*

А. Кримова, 24tv: Як змінювалася Конституція України: вплив президентів

28 червня 1996 року Верховна Рада ухвалила Конституцію України. Зараз їй вже 23 роки. За цей час політики перетворили її на "книгу змін". Кожен новий президент, отримуючи владу, береться змінювати її під себе. Хто саме і як використовує Основний Закон – дізнавалися журналісти 24 каналу.

23 роки тому 28 червня народні депутати не стримували емоцій. Після доби майже безперервного засідання Верховна Рада нарешті ухвалила Конституцію України. Шампанське відкорковували просто у сесійній залі.

"Всю ніч була дуже тривожна така атмосфера. Коли ми врешті це закінчили, були всі втомлені, але надзвичайно щасливі", – розповів співавтор Конституції України, директор Центру політико-правових реформ І. Коліушко.

Перша редакція Головного Закону була компромісом між тодішніми президентом Леонідом Кучмою та головою Верховної Ради Олександром Морозом. Її сформували на базі 15 запропонованих проектів. До неї подали 6 тисяч поправок.

Конституція нам загалом вдалася дуже добре. Вона виконала свою роль, вона утвердила українську державність, вона створила добрий фундамент для розвитку всього законодавства. Але при цьому в ній, звичайно, були помилки, – додав Ігор Коліушко.

5 травня 1996 року на її основі була створена Тимчасова спеціальна комісія з доопрацювання проекту Конституції України, в якій на вимогу комуністів і соціалістів, Лавриновича було замінено народним депутатом України Михайлом Сиротою. Саме його називають "батьком" Конституції незалежної України.

Леонід Кучма

Кожен президент намагався під себе виправити їх. У 2000 році Кучма поставив на референдум питання про двопалатність парламенту, зменшення кількості нардепів та зняття з них недоторканності.

Віктор Ющенко

Але першої великої зміни Конституція зазнала під час Помаранчевої революції у 2004 році. Тоді Україна стала парламентсько-президентською республікою.

Поки що, мені здається, те, що закладувалося в змінах 2004 року, воно трішки відірвано від українських якраз реалій. І в цьому проблема. Хоча сама по собі ця модель, ця концепція, є доволі таки правильною, – сказав експерт з конституційного права Олександр Москалюк.

Віктор Янукович

Віктор Ющенко у 2007 році хотів повернути собі більше повноважень. Але реалізувати його задум зміг Віктор Янукович. У 2010 році Конституційний суд визнав реформу 2004 року незаконною. І вже за два роки Янукович створив Конституційну асамблею, яка мала напрацювати новий проект Основного Закону. Знову переписати його завадив Євромайдан.

Коли ухвалювали конституційну реформу в 2004 році допустили певні процедурні порушення. І Янукович, і його юристи цим скористалися, – підкреслив політолог В. Фесенко.

Петро Порошенко

Коли Янукович втік, Верховна Рада знову повернула Конституції редакцію 2004 року. А вже за рік зміни ініціював Петро Порошенко. У рамках реформи децентралізації він хотів переписати розділ про "міське самоврядування". Але це викликало шквал негативу. Тож далі першого читання розгляд не дійшов.

"Там не було децентралізації. Там було посилення впливу президента на діяльність органів місцевого самоврядування. Він ще туди запхав особливий статус Донецької та Луганської областей", – нагадав народний депутат від "Батьківщини" Сергій Власенко.

Вдалося змінили лише розділ "Правосуддя" в рамках судової реформи. І закріпити в Конституції вектор України на ЄС та НАТО.

Володимир Зеленський

Тільки-но сівши в президентське крісло, про зміну Конституції заговорив і Володимир Зеленський. І створив Комісію з питань правової реформи.

Ігри в Конституцію – це улюблені ігри українських політиків. Кожного разу, коли у них немає чітких та конкретних меседжів, вони придумують таку гарну страшилку, що у нас в країні погано, тому що погана Конституція, – наголосив політолог Віктор Таран.

Вічне питання змін до Конституції: чи необхідні вони і які саме.

Насправді, українська Конституція – достатньо збалансована, кажуть експерти. Треба виправити лише кілька положень: чітко прописати повноваження кожної гілки влади, систему відкликання народних депутатів і змінити процедуру імпічменту.

Якщо вносити змін, то точкові, щоб не зруйнувати отой весь фундамент, – зауважив експерт з конституційного права Олександр Москалюк.

Запобігти "іграм" з Основним Законом мав би Конституційний суд. Але щоразу він перебуває під політичним впливом. І виносить рішення, вигідні кожному новому президенту. Яскравий приклад – визнання законним указ Зеленського про розпуск парламенту.

"Ухваливши політико-правове рішення про вибори, Конституційний суд в черговий раз прогнувся під президента, який в цей час є при владі", – стверджує політолог Віктор Таран.

Конституція залишатиметься в полоні політиків доти, доки не зміниться їхня політична культура, вважає Таран. А поки, кожен новий президент присягатиме на Конституції, подумки бажаючи її змінити ([24tv.ua \(https://24tv.ua/ukrayina_tag1119\)](https://24tv.ua/ukrayina_tag1119)). – 2019. – 28.06).

С. Грабовський, День: Конституція: несвяткові роздуми

Я добре пам'ятаю червень 1996 року, коли розгорнулася справжня політична баталія між різними політичними силами, викликана різним баченням змісту та шляхів ухвалення Конституції України. Власне, ця баталія, але не в такій гострій формі, тривала вже п'ять років – з моменту, коли необхідністю стало створення Основного Закону вже не радянської республіки (хоч і «суверенної»), а справді незалежної держави. Розроблялися й обговорювалися у ЗМІ різні конституційні проекти, створені як офіційними структурами, так і незалежними фахівцями, тисячі «посполитих» громадян брали участь у дискусіях і вносили свої пропозиції. Ну, а коли ситуація стала кризовою, коли процес постатейного ухвалення Основного Закону у Верховній Раді вкрай загальмувався, а президент Кучма, посилаючись на це,

виніс на всенародний референдум свій варіант Конституції (який легітимізував в Україні властиво авторитарну президентську республіку), конституційні проблеми почали обговорювати навіть пасажери автобусів і тролейбусів. І коли баталія скінчилася, коли в ніч з 27 на 28 червня Конституція України була врешті-решт ухвалена депутатами, які все ж змогли досягнути компромісу, попри тиск з боку президентської адміністрації, то люди полегшено зітхнули: слава Богу, конфлікт не дійшов до крайньої межі...

Можливо, я помиляюся, проте складається враження, що у ті часи більшість українських громадян була значно більш зацікавлена у долі держави, політично поінформована та відповідальна, ніж зараз. Принаймні, текст Конституції, який був опублікований не лише урядовою й парламентською пресою, тоді читали й широко обговорювали оці самі «посполиті», не кажучи вже про інтелектуалів і студентів. І майже одразу у цьому тексті були виловлені «блохи», які потрапили туди в силу вимушено поспішного ухвалення значної частини Основного Закону та так само вимушених компромісів між КПУ та Рухом...

А що маємо сьогодні? Як на мене, вельми тривожну ситуацію. Бо ж майже половина українців ніколи не читали текст Конституції, а близько третини читали лише окремі її підрозділи. Попри те, дві третини громадян переконані, що чинну Конституцію необхідно змінювати. Інакше кажучи, маємо повернення до радянської ментальності: «Пастернака не читали, але суворо засуджуємо...»

Наведені вище дані отримані Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова в ході всеукраїнського опитування, проведеного у червні 2019 року. Ці ж інституції проводили три роки тому аналогічне дослідження; їхні результати показують, крім загального конституційного невігластва громадян, й інші досить небезпечні тенденції.

Отже: 47% громадян України взагалі не читали текст Конституції, а 32% читали лише окремі її розділи. З усіма розділами Основного Закону знайомі лише 11% опитаних.

А тепер увага: 46% опитаних знає, що, згідно з Конституцією, носієм суверенітету та джерелом влади в країні є народ, тоді як 34% вважає, що таким суб'єктом є президент, а 8% не змогли дати відповідь на це запитання. У порівнянні з 2015 роком на 5% побільшало тих, хто вважає, що, згідно з Конституцією, єдиним джерелом влади в Україні є президент і, відповідно, на 4% поменшало тих, хто бачить такого суб'єкта в народі. Це було би смішно, якби не було сумно...

Якщо порівняти з 2015 роком, то істотно зріс – з 11% до 18,5% – відсоток тих, хто вважає, що орган влади може порушити Конституцію, якщо, на його думку, певне положення Конституції не відповідає інтересам суспільства. Відповідно, на 14% зменшилася кількість тих, хто проти порушення Конституції за будь-яких умов. У ставленні до порушень Конституції особливо вирізняється регіон не окупованого Донбасу, де 31%

опитаних вважає, що орган влади в інтересах суспільства може порушити Конституцію.

Як уже зазначалося, 67% опитаних вважають, що Конституцію необхідно змінювати, зокрема 35% вважають це нагальним питанням (у 2015 році – 28%), яке необхідно вирішувати негайно, а 32% (39% у 2015 році) певні, що такі зміни потрібні, але не зараз, а лише після стабілізації ситуації в країні. Лише 12% не бачать потреби в зміні Конституції, а 20% не мають певної думки. Це, нагадаю, при тому, що тільки кожен десятий українець, очевидно, зміг би сказати, що саме його не влаштовує і що треба змінювати, інакше кажучи, більша частина прихильників зміни Основного Закону є лише ретрансляторами вкладених у їхню свідомість і підсвідомість чужих думок.

Нарешті, у 2015 році місію розробки змін до Конституції лише 4,5% ладні були довірити спеціальному органу при президентові, а у 2019-му – 18%. Готові були покласти це завдання на спеціальну комісію Верховної Ради у 2015 році – 9%, а у 2019 році – 17% опитаних. Натомість істотно скоротилася кількість тих, хто готовий був доручити це завдання науковцям та експертним організаціям громадянського суспільства – з 21% до 13%.

Отакою є реальність. Достатньо сумна та політично небезпечна. І на неї слід зважати. Як на мене, йдеться про ще один наслідок домінування олігархічного телебачення та олігархічної преси в Україні, коли цілеспрямовано деформується масова свідомість, коли людям нав'язується хибне бачення своєї країни, її засадничих принципів існування та шляхів подолання чинних проблем. Як буде з реформою конституційних положень за цієї ситуації (а вона таки потрібна, бо маємо цілу купу неточностей і «дірок» в Основному Законі)? Президентська адміністрація (не в сенсі «офісу», а в сенсі владної структури) має намір здійснити конституційну реформу впродовж найближчого року. Якою буде ця реформа? Поки що невідомо. Єдине, що не викликає сумніву, що всі потрібні зміни до Конституції чи навіть новий Основний Закон будуть успішно ухвалені – і новою Верховною Радою, і всенародним референдумом (за останнє виступає 41% опитаних). Незалежно від того, чи прочитають громадяни текст того Закону, за який вони проголосують, якщо їх закличе олігархічне телебачення... *(День <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/konstytuciya-nesvyatkovi-rozdumy>). – 2019. – 28.06).*

Д. Куренная, Радіо Свобода: Україна часто змінює Конституцію. Це погано?

Чи має бути Конституція – незмінною? Україна доволі часто, порівняно з державами усталеної демократії, вносить правки до свого основного закону. Інколи це викликає іронію й критику громадян: мовляв, політики переписують основний закон «під себе». Радіо Донбас.Реалії у переддень Дня Конституції розпитало про це експерта зі конституційного права Богдана Бондаренка.

Конституція України за роки свого існування змінювалася неодноразово, що доволі характерно для країн транзитної демократії,

розповідає експерт із конституційного права «Центру політико-правових реформ» Богдан Бондаренко. Просто таким чином країна визначає для себе оптимальну модель правління.

«У Сполучених Штатах на початку до Конституції вносилося багато правок. Але наша проблема, що відрізняє нас від країн зі стабільною демократією – це те, що довгий час після Радянського Союзу Конституція у нас сприймалася як основний закон, а не як договір. А взагалі це договір між різними громадянами і владою», – каже Б. Бондаренко.

Саме через це довіри до Конституції було небагато. Люди вважали спущеним згори законом, який можуть змінювати можновладці, як їм заманеться. Ця проблема залишається і до нині, адже Верховна Рада може вносити більшість змін до Конституції, не обговорюючи їх із суспільством.

«Якщо влада у вигляді законодавчого органу розуміє, що суспільство оцінює Конституцію як якийсь закон, то, відповідно, цей закон можна міняти в будь-яку сторону. В цьому і є основна біда. Друга біда – що ми переживали такі періоди маятника, коли нас хитало зі сторони в сторону. І це відображалось на тексті Конституції, наприклад, у розділі про парламент та президента, бо вони були маркерами соціальних потрясінь і політичного розвитку нашої країни», – каже експерт.

Президентська, парламентська чи парламентсько-президентська?

За словами Бондаренка, це все – логічний шлях для країни з молодою демократією, і згодом, коли Україна визначиться з прийнятною для себе моделлю управління, то і текст Конституції буде стабільним.

«Можна вибрати якусь модель, яка нам підходить, і за нею жити. В тих умовах, в яких зараз Україна, найбільше підходить парламентсько-президентська республіка, яка декларативно зараз і є. Але за текстом Конституції, президент є занадто сильною фігурою, що де-факто перетворює Україну на президентсько-парламентську республіку за формою правління», – пояснює експерт.

Він наголошує, що перш за все треба чітко визначити, хто і за що відповідає, щоб привести повноваження кожного органу до сфери його компетенції й не допустити виходу за межі повноважень. Бо будь-який вихід за межі повноважень може призвести до узурпації влади і диктатури, каже Бондаренко. Як це сталося з деякими пострадянськими країнами, де вся влада перебуває у руках президентів.

Але і повністю парламентська республіка Україні не підходить, вважає Бондаренко: «Парламентаризм у нас на дуже слабкому рівні, тому потрібен президент. Президент в ролі арбітра і кризового менеджера, коли парламент не справляється – стає запобіжником від неефективності. Можна згадати приклади інших конституційних криз в інших країнах, зокрема Румунії і Польщі, які показували, що парламенту теж не можна віддавати всю повноту влади, яка передбачена в парламентських республіках. Тому важливо наділяти президента окремими повноваженнями».

Чи справді президент – гарант?

Але хто тоді у цій ситуації є гарантом Конституції? Серед багатьох людей побутує думка, що президент, але це не зовсім так, каже експерт. Президент є гарантом додержання Конституції.

На кожну компетенцію президента є чітко визначені повноваження

«На кожну компетенцію президента є чітко визначені повноваження: це можливість накладання вето на неконституційні закони і можливість звернення до конституційного суду, де він може просити суд визнати щось не конституційним», – пояснює Б. Бондаренко.

А от захистом Конституції займається Конституційний суд.

Українська Конституція не є досконалою, але вона і не може бути ідеальною, бо не відповідає на всі «оперативні» питання, які виникають в Україні, каже Богдан Бондаренко.

У Конституції мають бути закріплені принципи, яких зобов'язані дотримуватися всі громадяни і органи влади (*Радіо Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/donbass--realii/30023356.html>). – 2019. – 27.06).

Б. Буткевич, Еспресо: Конституція як основне беззаконня

Тепер, коли схлинув дев'ятий вал порожніх офіційних хвалебних слів від пустословів у фейсбуці та хайпових флешмобів від нового президента з приводу Конституції, варто поговорити про те, про що мало хто говорить

А саме – чому наш Основний закон так ним і не став. Навпаки, чому ж так сталося, що вся його історія є символом дріб'язкових перетягувань ковдри на себе, прикритих пишними словами та деклараціями, за якими нічого не стояло й не стоїть. І, якщо поставити питання ще ширше – чому ж на 28-му році відновлення Незалежності закони в Україні не працюють, і чому саме Основний закон є цьому найкращим доказом.

Як Кучма з парламентом Конституцією воював

Отже, якщо коротко пробігтися по історії української Конституції, то можна згадати, що Україна стала останньою країною з усіх пострадянських в плані прийняття свого Основного закону. З перших днів існування відновленої України питання Конституції стало руба. Але майже одразу зайшло в глухий кут. Глухий кут політичної недалекоглядності, незацікавленості й нерозуміння елітами важливості цього документу. Ну, й звичайно, небажанням взагалі українського суспільства розуміти важливості основних рамок та червоних меж, які якраз й встановлює подібний документ. Прекрасним свідченням цього став вже процес її прийняття. Який, іноді так здається, був взагалі одним з епізодів перманентної війни з парламентом тодішнього президента Леоніда Кучми. Й саме таке навантаження, в першу чергу, мав.

Отже, перший проект Конституції був розроблений робочою групою Л. П. Юзькова ще восени 1991 – на початку 1992 років. Після величезної

кількості обговорень, круглих столів, експертиз, на яких були зламані всі можливі списи, 5 червня 1992 року він нарешті був ухвалений Конституційною комісією і винесений на розгляд Верховної Ради. 1 липня 1992 року Верховна Рада ухвалила постанову про винесення розробленого Конституційною комісією проекту Конституції до 1 листопада 1992 року на всенародне обговорення. Однак – ніякого обговорення не сталося. Як і до голосування не дійшла справа у Верховної Ради першого скликання взагалі.

Важко сказати, що могло бути важливішим для вищого законодавчого органу нововідтвореної країни, ніж ухвалення Основного закону, по якому нова держава мала функціонувати. Але факт залишається фактом – перший парламент так більше ніколи до кінця своєї каденції і не повернувся до цього питання. Чим створив величезні проблеми в формуванні управлінського апарату держави. Звичайно, хтось скаже, що нам, з позиції сьогодення, важко зрозуміти ті умови. Мовляв, коли все валиться, економіка летить в тартарари, гроші перетворюються на туалетний папір, а над країною постає примара голоду – то тут вже не до крутіїства з юридичною казуїстикою. Тим більше, на тлі вічної в Україні кризи стосунків між президентом та парламентом. Особливо, коли волею як завжди мудрого українського виборця в останньому більшості мали ті, хто в існування України бачив тільки засіб зберегти свою владу. Тобто, ті ж таки комуністи та партійна номенклатура.

До питання Конституції повернулися вже за Верховної Ради другого скликання, з не менш трешовим сплавом комуністів та соціалістів з червоними директорами, й також за нового президента – Леоніда Кучми. Який, слід віддати йому належне, почав жорстко педалювати необхідність ухвалення Основного закону. Адже відповідь на поставлене ним же сакраментальне питання: "Скажіть мені, що будувати – і я це побудую", була явно неможливою без документа, який має регулювати, по суті, всі основні підвалини життя суспільства та державного апарату. Це вже не кажучи про загострення сепаратизму в Криму. Відповіддю на який могло бути тільки ухвалення чіткого Основного закону держави, який би унормував ситуацію.

24 листопада 1995 року Конституційна комісія підтримала пропозицію Кучми й утворила нову робочу групу в складі чотирьох представників Верховної Ради, чотирьох представників президента і двох представників від органів правосуддя для доопрацювання конституційного проекту. Черговий проект, напрацьований в кількох варіантах робочих груп, був винесений на обговорення Конституційної комісії 12 березня 1996 року і знову ж таки рекомендований до розгляду Верховною Радою. 20 березня проект Конституції був поданий на спеціальне засідання парламенту. 2 квітня 1996 року Верховна Рада винесла проект Конституції до порядку денного пленарних засідань, а 17 квітня розпочався його розгляд.

4 квітня 1996 року 10 депутатських фракцій (без соціалістів та комуністів) створили міжфракційну депутатську групу з розробки Конституції під керівництвом тодішнього заступника голови партії "Народний Рух" Олександра Лавриновича. Яка одразу опинилася під могутнім пресом ліваків.

Які хотіли від неї всього й одразу. Зрештою, 5 травня 1996 року була створена на її основі Тимчасова спеціальна комісія з доопрацювання проекту Конституції України. Правда, Лавриновича на посту її голови, на вимогу лівого фронту, було замінено на Михайла Сироту.

Перше читання проекту пройшло більш-менш нормально. А от на друге почалася стандартна українська парламентська історія. Коли всі намагалися внести в текст суперважливого документу свої "хотелкі" та забаганки з якнайбільшим галасом довкола. Для розуміння, тоді було внесено на розгляд понад 6 тисяч правок до тексту проекту закону. Ситуація знову зайшла у глухий кут. Тоді у наступ перейшов Кучма.

26 червня 1996 року Рада національної безпеки України і Рада регіонів при президенті, з його подачі, виступили з різким засудженням будь-яких подальших зволікань з прийняттям нової Конституції, "...оскільки такі зволікання загострюють соціально-економічну ситуацію в державі". Паралельно Кучма дав зрозуміти, що продовження ігрищ навколо Конституції спонукає його до перевиборів Ради. Ще одним козирем тодішнього президента став указ про проведення всеукраїнського референдуму 25 вересня 1996 року щодо ухвалення нової Конституції. Мовляв, якщо ви саботуєте – той хай народ вирішить напяму. Як бачимо, референдум як засіб тиску на незговірливий парламент – далеко не винахід нинішнього президента Зеленського. Цікаво, що тоді подіяло. Хоч і не одразу.

Політична криза розросталася. Як опозиція, так і певні представники влади робили все, щоб попіаритися на темі, повиголошувати декларації "за все хороше", зривали процес розгляду. Був напрацьований максимально ускладнений процес розгляду статей Конституції. І все ж, до кінця червня Рада підійшла до Рубікону – або ухвалювати Конституцію, або йти на перевибори. Як завжди в таких випадках, політична доцільність додала депутатам працездатності та переговороздатності. Напередодні голосування було вирішено вести роботу в режимі безперервного засідання – аж до ухвалення документу. Після доби бдіння 28 червня близько 9 ранку голосами 315 народних депутатів Конституція таки була проголосована. Тоді в Україні встановлювалася президентсько-парламентська республіка. Правда, сказати, що процес імплементації та виконання положень цього документа були автоматичними чи легкими, звичайно, не можна.

Конституційні танці з бубном

І буквально з перших днів почалися ігрища та спроби переписати текст під себе навколо положень цієї Конституції. Особливо – в царині повноважень різних гілок влади. Вже на початку другого свого президентського терміну, у 2000-му році, Леонід Кучма, який отримав чергову супернелояльну до себе Раду, вирішив розібратися з цим непокірливим органом раз і назавжди. І запропонував взагалі влаштувати двопалатний парламент, майже прибрати депутатську недоторканність, дати можливість президенту розпускати Раду в разі, якщо упродовж місяця остання не сформує коаліцію та й взагалі зменшити кількість депутатів до 300. Не просто запропонував – виніс ці

питання на всеукраїнський референдум, на якому виборці ствердно відповіли на всі 4 питання. Щоправда, Рада заблокувала ці ініціативи й так ніколи й не внесла їх в порядок денний.

І це при тому, що Конституційний Суд визнав двома рішеннями законність та остаточність результатів цього референдуму. Понад те, КС встановив, що результати волевиявлення не потребують жодних узгоджень Верховною Радою і мають силу закону. Щоправда, багато хто вважав, що суд так вирішив під тиском тодішнього президента. Однак, як бачимо, поправка суті Основного закону як головного регулятора життя країни продовжилася. І щодо спроб переписати його текст, і щодо небажання Радою впроваджувати в життя положення, за які народ проголосував.

Далі історію, думається, пам'ятають всі. В 2004-му році, як варіант виходу з політичної кризи під час Помаранчевої революції, в угоду політичній кон'юктурі був знову принесений Основний закон. В який вносилися чергові зміни, які мали забрати побільше повноважень у новообраного президента Віктора Ющенка, перетворивши Україну вже на парламентську республіку. Проіснувавши в такому вигляді 6 років, Конституція стала жертвою як тільки змінився президент.

Віктор Янукович забажав собі повернення повноважень Кучми взірця 1996-го року. І руками своєї юридичної обслуги – Андрія Портнова та Сергія Ківалова – їх і повернув. Конституційний Суд як завжди слухняно виконав політичну волю чергового володаря Банкової. Те, що певні потрібні собі зміни хотів протиснути й наступний президент – Петро Порошенко – говорили багато експертів та журналістів. Але – чи то не встиг, чи то не вистачило політичної волі. Зате новообраний президент Зеленський та представники його команди постійно говорять про необхідність чергових змін до Конституції. Ніби під гарним соусом – мовляв, через постійні зміни у нас немає тепер чіткого усталеного тексту Основного закону. Тому його треба впорядкувати, а також зібрати таки нову Конституційну комісію, яка ще раз ретельно перегляне весь текст і вирішить, де є протиріччя, де проблемні моменти, де прямі дурощі – і винесе пропозиції до Верховної Ради. Цікаво, що доля рацію в цьому є, безумовно. Ось тільки досвід всіх попередніх влад не дає сліпо повірити в те, що нова владна команда керується виключно проблемами законності та юридичної грамотності.

Адже за понад 20 років існування головного юридичного документу країни ми маємо дуже сумну ситуацію повної деградації самого поняття Конституції як фундаментального документу, що містить основні й незмінні засади існування українського суспільно-державного механізму. Кожні кілька років до Конституції намагаються не просто вносити правки – ні, по суті, змінювати її суть в своїх інтересах абсолютні всі конфігурації влади в Україні. Кожна наступна влада, в угоду своїм тактичним політичним інтересам, підминає під себе те, що, по ідеї, навпаки має забезпечувати принцип правової держави та правонаступництва. Подібне ставлення до найвищого в юридичному табелю про ранги документу, не в останню чергу, й породило той

дев'ятий вал правового нігілізму, який зараз котиться країною й повністю дезавує поняття "закон" та "законність".

Мова вже не йде навіть про те, чи допомагають українські закони та Основний закон встановлювати справедливість. Мова йде про те, що українські закони з Конституцією на чолі – просто не ефективні та недієздатні в такому вигляді. У вигляді жахливого нагромадження різних документів та статей, що нерідко прямо суперечать одне одному та містять положення, що не мають жодного стосунку до суспільного інтересу чи тієї-таки омріяної справедливості. Власне, багато в чому, саме тому, ці закони використовуються не для того, щоб їх виконувати. А для того, щоб різноманітні верстви напівфеодального державного апарату могли опиратися на ці папірці для власного збагачення.

Відповідно, пропозиція юристів з команди президента Зеленського про необхідність перезапуску Конституції багато в чому вірна й давно назріла. Ось тільки ніяких гарантій, що це не просто спроба черговий раз переписати під себе багатостраждальний документ, для чергового перетягування політичної ковдри на себе – немає. Тож, враховуючи, що нова адміністрація у нас марить референдумами як способом вирішення всіх проблем, то, з точки зору автора, тут якраз цим механізмом й можна скористатися. Наприклад, винести на референдум питання необхідності ухвалення нової Конституції з максимально непорушним текстом й складу Конституційної комісії, яка напроцює її текст. Все інше, враховуючи сумні історичні прецеденти, буде сприйматися просто як чергова спроба чергового президента, начхати на документ, який, по ідеї, він має поважати навіть більше за Пересопницьке Євангеліє. На яке, нагадаю, опирається його права рука під час інавгурації (*Еспресо* (https://espreso.tv/article/2019/07/01/konstytuciya_yak_osnovne_bezzakonnya). – 2019. – 1.07).

Д. Жуков, Mind: Правова vs судова: чи відбудеться перезавантаження після зміни назви реформи

Напередодні президентських виборів 2019 року команда тоді ще кандидата у президенти Володимира Зеленського анонсувала зміни, зокрема й для судової системи. Зеленський неодноразово звертав увагу на неефективність судової реформи, запровадженої п'ятим президентом України Петром Порошенком і наголошував на необхідності змін у цій сфері. Зокрема, висловлювалися наміри запустити інструмент самоочищення судової влади, Електронний суд, інститут мирових суддів, професійний суд присяжних.

З 15 липня 2019 р., набирає чинності один з перших – для нової влади – документів у цій галузі: Указ президента України №421/2019 від 21 червня 2019 року «Про Комісію з питань правової реформи», яким, зокрема ліквідовано Раду з питань судової реформи та Конституційну комісію.

Про те, чи вплине на якість українського правосуддя створення нової Комісії та чи стане вона поштовхом до якісних змін, розповів Mind партнер Адвокатської фірми Pragnum Д. Жуков.

Питання довіри до судової гілки влади в Україні є одним з небагатьох, в якому думки громадян і юристів діаметрально протилежні. Так, незважаючи на широке тиражування в ЗМІ позиції про те, що судам не довіряють 80–90% українців, виявляється, що переважна більшість практикуючих адвокатів як раз судам довіряють, а тотальна корумпованість судової гілки є міфом, який, на жаль, люблять тиражувати політики. Тому майже кожна нова каденція влади намагається щось десь там відреформувати.

З чого починалася судова реформа?

Формально початок останньої великої судової реформи розпочався 16 жовтня 2014 року прийняттям Указу президента України «Про Раду з питань судової реформи». Вказана Рада мала розробити концепцію реформування системи. Так, у червні 2016 року до Конституції України були внесені зміни щодо правосуддя, якими, зокрема, ввели так звану монополію на представництво інтересів у судах виключно адвокатами. Наступним кроком стало прийняття і набуття чинності з грудня 2017 року нової редакції всіх процесуальних кодексів. Великим фіналом стало кваліфікаційне оцінювання суддів, наслідки якого по сьогоднішній день відчуваються учасниками судових справ, та запуск «нового» Верховного суду.

Але якщо озирнутися назад, стає очевидним, що судова реформа провалилася: Електронний суд, який мав повноцінно з'явитися у березні 2019 року, не працює; нові кодекси містять безліч суперечливих норм; понад 20 судів в Україні залишилися без жодного судді, багато судів, де з повноваженнями є лише один суддя; чверть вакансій суддів не заповнена, навантаження на кожного з них перевищує рекомендоване в 3–10 разів; помічники і секретарі масово звільнилися; перерви між засіданнями досягають понад 10 місяців; черга в кваліфікаційних палатах адвокатури на складання іспиту сягає років.

Не все добре і в суддівському середовищі. Мабуть найнеприємнішою темою є відмінність розміру посадового окладу між тими, хто пройшов атестацію, і тими, хто ще ні. При цьому склалася ситуація, коли в сусідніх кабінетах одного суду сидять колеги, оклад яких відрізняється вдвічі. Також тільки лінивий не критикує доходи суддів Верховного суду, хоча якщо підписатися на них у Facebook, то можна побачити, що вони «змагаються» між собою в тому, о котрій годині ночі пішли з роботи через перевантаження справами. І це ще навіть не настав 2020 рік, з якого представництво органів державної влади і місцевого самоврядування може здійснюватися виключно адвокатом або прокурором...

Яких кроків нової влади слід очікувати у найближчому майбутньому?

Вочевидь, розуміючи все вищенаведене, одним з напрямків своєї діяльності кандидат на посаду президента України Володимир Зеленський озвучив бажання провести свою правову реформу в разі обрання на посаду. Вочевидь, що його указ «Про Комісію з питань правової реформи» є першим

кроком у цьому напрямку. Сам указ є доволі абстрактним, однак з його змісту вбачається, що президенту не подобається система правосуддя, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси, система органів правопорядку. Також в указі є згадка про питання реінтеграції в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій України.

З огляду на практику скасування указів свого попередника, у контексті «правової реформи» зазначений указ може стати дзвіночком для Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), суддів Верховного суду, новостворених апеляційних судів, вертикалі прокуратури, ДБР та НАБУ. Щодо поліції, навряд чи там слід чекати рішучих кроків, адже створення Національної поліції відбувалося за активної участі міжнародних партнерів України, тому тут «махати шашкою» було б недалекоглядно.

Крім того, днями в ЗМІ з'явилася новина про те, що Офіс президента ініціює перезапуск судової реформи через Верховну Раду, а не через Конституційний суд. Це означає, що замість визнання неконституційними змін до Конституції та закону «Про судоустрій і статус суддів», ухвалюватимуться нові закони. Тобто ті судді, які успішно пройшли кваліфікаційне оцінювання, зраділи рано.

З огляду на позицію радника президента Руслана Стефанчука, у першу чергу не слід розслаблятися членам ВРП та ВККС, адже, на його думку, дисциплінарні провадження щодо судді мають розглядатися миттєво, а не по чотири роки. Також Стефанчук прихильник зменшення кількості суддів Верховного суду як у США і ще більшого обмеження доступу до касаційного перегляду, ніж є зараз. А це означає, що всі адвокати, які залишили свої фірми, і науковці, які пішли з ВНЗ, ризикують стати безробітними...

Що ж, з монопартійною більшістю у парламенті реформатори президента зможуть втілити в життя майже будь-які законодавчі зміни (окрім конституційних, де необхідні 2/3 голосів депутатів). Такої безпрецедентної підтримки не мала жодна політична сила за всю історію України, тому хочеться сподіватися, що цього разу в ході реформи правосуддя «почують кожного» і, в першу чергу, це будуть голоси суддів та адвокатів (*Mind (https://mind.ua/openmind/20199662-pravova-vs-sudova-chi-vidbudetsya-perezavantazhennya-pislya-zmini-nazvi-reformi). – 2019. – 15.07).*

Центр політико-правових реформ: Судова реформа очима громадян: що може позитивно вплинути на довіру до суду?

Українські суди в цілому зберігають негативний баланс довіри-недовіри у суспільстві: довіряє судам 14% населення, тоді як не довіряє — 75% (баланс - 61%). Водночас порівняно з 2015 роком[1] баланс довіри-недовіри дещо змістився в позитивний бік (тоді він дорівнював -72%). Про це свідчать результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва на замовлення Центру політико-правових реформ.

Недовіра суттєво переважає довіру й щодо конкретних судів (місцевих, апеляційних, Верховного Суду). Тут баланс довіри/недовіри становить відповідно -56%, -48%, -40%. Баланс довіри/недовіри до Вищої кваліфікаційної комісії суддів та до Вищої ради правосуддя становить -42% та -40% відповідно.

«Довіра до суду заробляється роками, якщо не століттями, далеко не завжди залежить від реальних знань, а тому легко може бути втрачена в один хибний момент», – каже експерт з питань правосуддя, донедавна член Вищої кваліфікаційної комісії суддів Андрій Козлов.

Показник довіри/недовіри формується у наших співгромадян на основі або особистого досвіду та досвіду родичів і знайомих (це є джерелом для 28% опитаних), або інформації від журналістів та блогерів (для 26% опитаних); ще 18% вказали, що джерелом їхніх уявлень стають рішення, які ухвалюють суди.

При цьому 46% опитаних вважають, що саме діяльність суддів найбільш негативно впливає на рівень довіри до них; ще 12% певні, що найбільш негативно на довіру впливають політики, а 11% – ЗМІ. Позитивний вплив на довіру до суддів здійснюють: діяльність суддів – 22%, ЗМІ – 15%, а 14% – громадськість.

При визначенні різноманітних проблем та недоліків в роботі судів українці найчастіше згадували корупцію – 62%, половина опитаних відмітили проблеми залежності суддів від політики та від олігархів, а близько третини вказали на наявність замовних судових рішень та на низький рівень моральності суддів. Проте варто зазначити, що порівняно з опитуванням 2015 року всі проблеми та недоліки відмічалися респондентами помітно рідше. Зокрема, проблему корупції відзначили на 23% менше опитаних, проблему залежності від політиків – на 12% менше, проблему залежності від олігархів – на 17% менше, проблему замовних судових рішень – на 17% менше, проблему низької суддівської моралі – на 10% менше.

«Революція гідності багато що змінила в Україні. Проте довіра до судів залишається на дуже низькому рівні. Громадяни негативно оцінюють судову реформу, вважаючи, що ситуація фактично не змінилася, судді залишаються корумпованими і обслуговують інтереси олігархів. Очевидно, що судова реформа має бути в пріоритетах, бо без неї неможливо успішно реалізувати всі інші реформи та перетворення», – вважає Директор Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва Ірина Бекешкіна.

Рівень обізнаності щодо судової реформи населення невисокий: 57% опитаних нічого або майже нічого не знають про такі реформи, тоді як якісь обмежені уявлення мають 38%, а добре обізнаними є 3%. Більшість населення (91%) за останні три роки не мала безпосередньої справи із судами, але 25% відзначили, що досвід такого спілкування мали їхні родичі або знайомі.

У суспільстві переважає думка (44%), що судову реформу потрібно починати заново, і лише 23% опитаних вважають за можливе почекати результатів тих змін, які вже відбулися.

Негативні оцінки поточної судової реформи значно переважають позитивні; повністю або скоріше негативну оцінку надали 60% опитаних, а

цілком чи скоріше позитивну оцінку – лише 13% (натомість чверть опитаних не змогла дати ту чи іншу оцінку). Причому ці оцінки майже не залежать від того, наскільки респондент обізнаний з реалізацією реформи. Такий негативний баланс, вочевидь, пов'язаний з тим, що більшість (52%) вважають, що судова реформа здійснюється в інтересах політиків та олігархів, тоді як з інтересами народу пов'язують цю реформу лише 7% опитаних.

Також негативна оцінка судової реформи є наслідком того, що громадяни не бачать ані зростання незалежності суддів (66% опитаних вважають, що судді або залишилися залежними так само, як і раніше, або ж їхня залежність збільшилася), ані збільшення чесності суддів (70% опитаних відзначили, що рівень чесності суддів не змінився, або й погіршився), ані успіхів в очищенні судового корпусу (48% опитаних взагалі не бачать таких успіхів, а 31% вбачають лише поодинокі успіхи).

Переважна частина громадян (63%) вважають, що в позитивний бік на довіру до судів вплинуть притягнення корумпованих суддів до кримінальної відповідальності та очищення суддівського корпусу від недоброчесних суддів. Ще трохи більше третини опитаних (37%) згадували про негайне реагування відповідальних органів на дисциплінарні проступки суддів та подолання кругової поруки.

«Тому довіра до судів буде сильно залежати від діяльності Вищого антикорупційного суду, до якого у вересні перейдуть справи за звинуваченнями суддів у корупції, а також від того, чи замінять агенти змін у кадрових суддівських органах (Вища кваліфікаційна комісія суддів і Вища рада правосуддя), тих, хто покриває нечесних суддів. Важливою є і зміна поведінки самих суддів, адже саме їх діяльність є тим чинником, який найбільше впливає на довіру до суду – як позитивно, так і негативно», – зазначає заступник голови правління Центру політико-правових реформ Роман Куйбіда.

Створення Вищого антикорупційного суду підтримують 42% громадян, не підтримують – 20%, а певна частина населення або не розуміє, навіщо цей суд (17%), або не має певної думки (22%).

Опитування проведено на замовлення Центру політико-правових реформ за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади».

Дослідження провела соціологічна служба Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва з 13 по 20 червня 2019 року в усіх регіонах України, крім Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2017 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% (ЦППР (<http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873806-sudova-reforma-ochima-gromadyan-scho-mogee-pozitivno-vplinuti-na-doviru-do-sudu>)). – 2019. – 12.07).

Ю. Сивовна, Mind: Судова реформа: які завдання має вирішити нова влада

Наприкінці червня голова Ради суддів України (РСУ), суддя Верховного суду Олег Ткачук повідомив про тиск із боку представників Адміністрації президента Володимира Зеленського на членів ради. Йшлося про намагання АП зірвати чергове засідання РСУ, що заперечили у АП.

У свою чергу президент неодноразово заявляв про незадовільні результати судової реформи.

Як же насправді просувається судова реформа після обрання нового глави держави і що планує робити в цій сфері нова влада, Mind розповів старший юрист практики вирішення національних судових спорів INTEGRITES Юрій Сивовна.

Прес-служба президента України нещодавно оголосила про створення експертної групи для оцінки результатів проведеної судової реформи. Головне завдання групи – розробити план дій для «невідкладного вирішення проблем функціонування судової гілки влади». За словами першого заступника голови Офісу президента (ОП) Руслана Рябошапки, ініціатива пов'язана з неконституційністю та незаконністю рішень, які виносять вже реформовані суди. А це, на його думку, свідчить про «провал» запущеної реформи.

Крім того, новообраний голова держави ліквідував Раду з питань судової реформи і створив натомість новий консультативно-дорадчий орган – Комісію з правової реформи. Зараз в ОП готують Положення про Комісію та пропозиції щодо її персонального складу.

Що це означає? Нова влада гучно демонструє свою незгоду з цілями, методами та поточними результатами реформи судів і декларує намір здійснити «ревізію». Наскільки глибинною вона буде і як позначиться на роботі судової системи? Залежить від того, наскільки успішно вдасться здолати побічні ефекти запущеної реформи. А братися за ці завдання доведеться в умовах, коли увага політикуму і суспільства прикута до майбутніх парламентських виборів.

Запуск роботи Вищого антикорупційного суду України (ВАС)

З політичної точки зору, для нового президента вкрай важливо запустити роботу ВАС. Його створення анонсувалося ще п'ять років тому, після Революції гідності. Тоді, на хвилі політичних закликів та низки гучних справ, суспільство швидко підхопило цю ідею як панацею від корупції в державі. Окрім виборців, що чекають на виконання обіцяного владою, є й інші стейкхолдери. І вони теж мають свої очікування.

Наприклад, в юридичних колах тривають дискусії щодо доцільності створення ВАС, адже корупційні злочини можуть розглядатись загальними судами, як це відбувається зараз. Якість судового розгляду, незалежність суддів, неможливість чинення на них будь-якого тиску – все це і мало стати результатом проведеної судової реформи.

Так, у разі успіху реформи, у такому окремому спеціалізованому суді просто не було б потреби. Однак процес уже запущений, тож адвокати чекають від Антикорсуду належної якості судового розгляду з огляду на високі критерії, які висувалися до кандидатів у судді.

Водночас є й представники політичного істеблішменту та інші особи, зацікавлені в гальмуванні повноцінного запуску ВАС.

Втім, суд сформовано. Навіть більше, відома дата початку його роботи – 5 вересня 2019 року.

Чи розпочне ВАС роботу вчасно?

Безперечно, створити та сформувати суд коштувало багато зусиль. Однак, якщо дивитися ширше, це лише половина справи. Антикорсуду, як і кожному державному органу, потрібна матеріально-технічна база. Судді потребують оснащених робочих місць, приміщень для роботи, місць проведення судових засідань. Для цього Кабмін передав у розпорядження Державної судової адміністрації два приміщення у Солом'янському районі Києва. Та вони виявились абсолютно непридатними для функціонування суду, бо потребують реконструкції та ремонту.

Як альтернатива пропонуються два інших приміщення, в яких раніше функціонував Печерський районний суд столиці. Але, за заявами голови Вищого антикорупційного суду України, ці об'єкти також є непридатними. У них можна розмістити лише частину суддів та працівників апарату суду, а приміщень для зберігання справ там немає.

Яка ж ситуація з приміщенням, наданим днями Фондом державного майна України Антикорупційному суду на проспекті Перемоги, 41, у Києві, з'ясується згодом.

Так, уже зараз є об'єктивний ризик, що ВАС може просто не розпочати свою роботу вчасно через відсутність елементарного матеріально-технічного забезпечення.

Хто працюватиме у місцевих загальних судах?

Щоб очистити судову владу та відновити довіру до системи правосуддя, реформою передбачене кваліфікаційне оцінювання суддів. Цікаво, що одразу після анонсу та закріплення оцінювання на законодавчому рівні приблизно 2000 суддів подали у відставку. Такий собі первинний бар'єр відбору.

До цього в судах вже гостро стояла проблема перевантаженості суддів справами, які знаходились у них на розгляді. Це породжувало інші проблеми, зокрема, збільшувалась тривалість розгляду справ, внаслідок чого судові рішення в деяких судах могло не ухвалюватися роками. Крім того, перевантажений суддя елементарно не має можливості якісно дослідити матеріали справи. У результаті це впливає на якість судових рішень та на дотримання гарантованого державою права доступу до правосуддя.

За останньою спільною заявою представників судової системи в Україні щодо ситуації в судовій системі, 2701 суддя пройшов кваліфікаційне оцінювання, а 2586 суддів наразі його проходять. При цьому в Україні існує 14 судів, які взагалі не працюють через відсутність повноважних суддів, а 154 суди працюють у складі менше ніж 60% від передбаченої чисельності суддів. Цифри говорять самі за себе: великій частині місцевих судів не вистачає кадрів.

Ситуацію можна пояснити тим, що Вища кваліфікаційна комісія суддів у першу чергу приділяла увагу формуванню Верховного суду, Вищого антикорупційного суду України, Вищого суду України з питань інтелектуальної власності, апеляційних судів. Зараз настав час місцевих.

Для нової влади вирішення кадрового питання для місцевих судів має стати ключовим КРІ судової реформи. Зрозуміло, що органи, уповноважені на формування суддівського корпусу, чекають на кадрові зміни. Швидше за все, готуватиметься нова концепція щодо напрямків і методів реалізації реформи. Втім, брак кваліфікованих кадрів у судовій системі має бути подоланий якомога швидше та ефективніше.

І найголовніше – «ревізія» судової реформи має бути дійсно спрямована на захист прав та інтересів громадян та бізнесу в Україні, а не стати черговою спробою встановити контроль над судовою гілкою влади (*Mind* (<https://mind.ua/openmind/20199526-sudova-reforma-yaki-zavdannya-mae-virishiti-nova-vlada>). – 2019. – 10.07).

А. Сухарина, НВ: Судочинство очима українців. Чого очікують від партій?

Українська судова система не може похвалитись високим рівнем довіри населення. Загалом судам цілком довіряють лише 1% населення, а переважно довіряють разом трохи більше 14%, як показало червневе дослідження Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи». Це не можна назвати прийнятними даними для держави, де відбувалась судова реформа, яка, серед усього іншого, мала би підвищити рівень довіри до суду як інституції.

Проблеми з судовою гілкою влади не надумані та не віртуалізовані. Якщо аналізувати розподіл довіри до суду серед респондентів, які за останні роки безпосередньо зіштовхнулись зі судами і тими, хто не мав таких контактів, то бачимо, що показники недовіри є максимальними у групі респондентів, які мали безпосередні контакти з судами.

Проблема реформування судів також актуалізувалась у світлі останніх судових рішень, зокрема стосовно авіакомпанії «СкайАп» за позовом споживачки, яка навіть ніколи не користувалась послугами авіакомпанії, рішення стосовно заступниці голови НБУ Катерини Рожкової, а також реєстрації окремих персон, які не відповідають формальним вимогам стосовно проживання в Україні, кандидатами в депутати за рішеннями судів.

З огляду на те, що Верховна Рада має можливості для виокремлення вектору змін у судовій системі та контролю над цим процесом, виборцям та громадянському суспільству потрібно розуміти, як політичні партії, що мають суттєві електоральні показники, будуть вирішувати проблемні для громадської думки питання.

На жаль, порівняння думок виборців партій можна здійснювати тільки для політичних сил з достатнім представництвом респондентів в опитуваннях. Саме тому в нашому дослідженні представлено позиції виборців 5 партій-лідерів, хоча шанси на обрання має більше політичних сил.

Є три питання, на які політичні актори мали би дати чіткі відповіді, перш ніж потрапити до парламенту.

1. Якою має бути подальша доля судової реформи?

Серед представлених політичних партій доволі чітка позиція представлена у програмі партії «Слуга Народу», яка передбачає, по суті, реалізацію судової реформи з самого початку. Лише частково зрозуміла позиція партії «Європейська Солідарність», яка наголошує на тому, що «перезавантаження усіх судів має завершити реформу судової системи». Така двоїстість ставлення до судової реформи з боку «ЄС» має відображення і в структурі її електорату, де приблизно співмірні частки респондентів вважають, що «судову реформу треба починати заново», а також тих, які вважають, що потрібно «дочекатися завершення розпочатої судової реформи та її результатів». У програмі партії «Голос» висловлюються критичні думки стосовно судової системи в Україні загалом, але не визначається чітка позиція партії щодо продовження поточної реформи чи її реалізації з самого початку.

У програмі партії «Батьківщина» немає нічого про ставлення до судової реформи та її перспектив. Аналогічна ситуація з «Опозиційною платформою». Ці партії мали би висловити чітку позицію стосовно своїх планів щодо судової реформи. виборці практично всіх партій критично оцінюють судову реформу, тож політичні сили повинні розкрити своїм виборцям позиції стосовно цього питання.

Водночас частина політичних сил, зокрема «Слуга Народу» та «Голос», вже підтримали Порядок денний встановлення справедливості, який включає в себе і судову реформу, запропонований профільними громадськими організаціями. Крім цих партій, цей проект також підтримали «Громадянська позиція», об'єднання «Самопоміч» та «Сила людей».

2. Якою є позиція партій щодо Вищого антикорупційного суду?

Антикорупційний суд має стати фінальною частиною пазлу інституцій, які повинні боротись з політичною корупцією. Зважаючи на поточну низьку ефективність передовсім НАЗК і САП, формування якісного антикорупційного суду має бути ключовим пріоритетом.

Виборці майже всіх найрейтинговіших партій підтримують створення такого суду. Найменшу підтримку стосовно його формування висловлюють виборці «Опозиційної платформи», але й навіть серед них є значна кількість прихильників суду. Найвища підтримка — серед виборців «Голосу» та «ЄС». В програмах цих партій артикулюється й чітка підтримка ефективного антикорупційного суду. Виборці «Батьківщини» та «Слуги Народу» не мають суттєвих відмінностей від загального розподілу думок у суспільстві стосовно суду та радше підтримують його.

У програмах партій «Батьківщина» та «Опозиційна платформа» немає жодної позиції та інформації стосовно антикорупційного суду. Також є потреба у конкретизації позиції партії «Слуга Народу» стосовно цієї інституції, оскільки у програмі політичної сили не висловлено чіткої позиції стосовно саме антикорупційного суду. Водночас, «Слуга Народу» підтримала

громадський Порядок денний встановлення справедливості, однак таку позицію краще було б конкретизувати у програмі.

3. Як політичні партії працюватимуть з громадськими організаціями заради очищення системи від недоброчесних суддів?

Участь громадськості та міжнародних експертів є важливою для очищення судової влади від скомпрометованих суддів. Позитивним є приклад Громадської ради доброчесності, яка однак була суттєво обмежена у можливості відсіювання недоброчесних суддів.

Ті політичні сили («Слуга народу» та «Голос»), які підтримали Порядок денний встановлення справедливості, висловили готовність підтримати включення до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради правосуддя не менше половини громадських експертів та участь міжнародних експертів у доборі їхніх членів.

Виборці всіх політичних сил вважають за необхідне долучення до відбору, оцінювання суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності представників фахових громадських організацій. При цьому, специфіка співпраці з громадськими організаціями взагалі не простежується у програмах партій «Опозиційна платформа» та «Батьківщина». Не згадується цей аспект і у програмі «ЄС». Як би там не було, партії повинні дати чітку відповідь на це питання — врешті-решт, цього хочуть і їх виборці (*НВ* (<https://nv.ua/ukr/opinion/sudova-reforma-chogo-viborci-ochikuyut-vid-deputativ-50031822.html>)). – 2019. – 12.07).

Центр політико-правових реформ: Концепт судової реформи

Судова реформа, запроваджена змінами до Конституції у 2016 році, не досягла очікуваного результату. Незважаючи на сприятливе законодавче забезпечення, запит суспільства на очищення і оновлення суддівського корпусу залишився без належної відповіді.

Кадрова політика зазнала невдачі. Відповідальні за її реалізацію органи суддівського врядування - Вища рада правосуддя (ВРП) і Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС) - не стали агентами змін, а лише законсервували чинну систему впливів, толерування нечесної поведінки. Запровадження кваліфікаційного оцінювання стимулювало звільнення з власної ініціативи третини суддів, проте виявило неефективність - лише 16 суддів (менше одного відсотка) звільнено за наслідками оцінювання приблизно половини суддівського корпусу. Численні негативні висновки Громадської ради доброчесності щодо суддів безпідставно відхиляються Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Новий Верховний Суд також сформовано з ігноруванням багатьох висновків про недоброчесність кандидатів.

Доступ до правосуддя погіршився внаслідок незаповнення вакансій в судах, підвищення зборів, складності судових процедур. Довіра до судів, попри незначне підвищення, залишається низькою.

Водночас значним досягненням стало створення Вищого антикорупційного суду, склад якого сформовано із залученням реального впливу міжнародних експертів, які змусили ВККС вимагати від кандидатів високих стандартів доброчесності.

Метою подальших змін має стати посилення підзвітності органів суддівського врядування і суддів перед суспільством, а також покращення доступу до правосуддя.

Цей концепт складається з п'яти першочергових заходів з чіткими індикаторами. Досягнення цих індикаторів вимагає зміни законодавства (Законів України “Про судоустрій і статус суддів”, “Про Вищу раду правосуддя”, “Про судовий збір”, процесуальних кодексів) в межах чинної Конституції. Він може стати орієнтиром для законодавчої діяльності нового Парламенту у сфері реформування правосуддя.

1. Реорганізувати органи з добору суддів і притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, змінивши підхід до їх формування:

- за оцінювання суддів, конкурси на суддівські посади і моніторинг дотримання суддівських обов'язків відповідає нова Кваліфікаційна комісія суддів; у складі Кваліфікаційної комісії створюються колеги для здійснення окремих процедур;

- половину складу Кваліфікаційної комісії суддів обирають громадські об'єднання, що відповідають високим вимогам (підтверджений досвід об'єднання, обов'язковий фінансовий аудит, рекомендація міжнародної організації), іншу половину – безпосередньо судді через електронну систему голосування;

- за цією ж моделлю формуються дисциплінарні комісії суддів при Вищій раді правосуддя у кількості, яка буде спроможна забезпечити своєчасний розгляд скарг на суддів;

- доброчесність і репутацію кандидатів у члени Кваліфікаційної і дисциплінарних комісій суддів, ВРП, а також чинних членів ВРП перевіряє Громадська рада міжнародних експертів (ГРМЕ). Надання ГРМЕ негативного висновку є підставою для автоматичного припинення повноважень чинного члена ВРП. ГРМЕ також проводить перевірку відповідності громадських організацій, які висувають кандидатів і мають намір взяти участь у формуванні ВККС, вимогам, встановленим законом;

- одночасно з формуванням Кваліфікаційної і дисциплінарних комісій суддів затверджуються списки запасних членів, які дозволять оперативно доукомплектувати комісії у разі вибуття окремих їх членів або створювати додаткові колеги у разі необхідності;

- усі спори щодо формування Кваліфікаційної і дисциплінарних комісій суддів, а також ВРП вирішує Верховний Суд у стислі строки;

- рівень оплати праці членів ВРП, кваліфікаційного і дисциплінарних органів зменшується до такого, що відповідає реальним витратам праці та можливостям держави.

2. Запровадити моніторинг дотримання суддівських обов'язків як додатковий механізм забезпечення підзвітності суддів:

– моніторинг дотримання суддівських обов'язків здійснює Кваліфікаційна комісія суддів з метою надання рекомендацій суддям щодо вдосконалення їхньої діяльності і поведінки;

– моніторинг здійснюється на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел, яка містить відомості про недотримання суддівських обов'язків;

– встановлення грубого чи систематичного нехтування суддею обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна є підставами для звільнення судді з посади. Негідна поведінка судді у відставці, яка завдала шкоди авторитету правосуддя, може бути підставою для позбавлення статусу судді у відставці;

– здійснення контрольних і моніторингових функцій спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції не заперечує можливість проведення моніторингу дотримання суддівських обов'язків Кваліфікаційною комісією суддів; факт проведення або закриття дисциплінарного, адміністративного чи кримінального провадження щодо судді, наявність рішення державного органу щодо судді (крім Верховного Суду, до якого можуть бути оскаржені рішення Комісії) не впливають на повноваження Кваліфікаційної комісії суддів щодо зазначеного моніторингу.

3. Удосконалити процедури кваліфікаційного оцінювання і запровадити перегляд окремих рішень попереднього складу ВККС:

– рішення Кваліфікаційної комісії суддів щодо оцінювання і суддівські дос'є публікуються у форматі відкритих даних та оперативно оновлюються;

– виконані практичні завдання оцінюють залучені експерти (визнані науковці, авторитетні судді), Кваліфікаційна комісія переглядає оцінки лише у разі значної розбіжності між ними;

– практичні завдання й усі оцінки від кожного експерта і члена комісії є відкритими даними;

– рішення Кваліфікаційної комісії щодо оцінювання мотивуються не лише балами, а й оцінкою за принципом обґрунтованого сумніву фактів недоброчесної поведінки суддів, якщо такі буде виявлено;

– рішення попередньої ВККС про відповідність судді займаній посаді за наявності інформації про недоброчесність судді переглядаються за такими підставами: наявність негативного висновку Громадської ради доброчесності або окремої думки члена комісії; проведення оцінювання без участі Громадської ради).

4. Покращити доступність правосуддя, запровадити повноцінний суд присяжних і перегляд вироків свавільно засуджених:

– ставки судового збору зменшуються для окремих категорій справ, де вони становлять суттєву перешкоду для доступу до суду;

– електронне судочинство забезпечує розгляд окремих категорій справ онлайн незалежно від місцезнаходження сторін і суду, що також сприяє рівномірному розподілу справ між судами і суддями;

– судові процедури менш формалізовані, більш зрозумілі і спрощені там, де це не погіршує гарантії судового захисту;

– право на суд присяжних забезпечується запровадженням журі присяжних, яке вирішує питання винуватості особи;

– свавільно засуджені до довічного чи іншого тривалого позбавлення волі особи отримують законодавчо визначений механізм перегляду вироків щодо них за визначеними критеріями та із використанням детектора брехні.

5. Створити Антикорупційну палату Верховного Суду:

– Антикорупційна палата у Верховному Суді є судом касаційної інстанції для Вищого антикорупційного суду;

– добір суддів до Антикорупційної палати здійснюється за правилами відбору суддів для Вищого антикорупційного суду із залученням Громадської ради міжнародних експертів;

– Антикорупційна палата у Верховному Суді має окреме матеріально-технічне і фінансове забезпечення (ЦППР (<http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873800-kontsept-sudovoyi-reformi>)). – 2019. – 12.07).

I. П'ятак, Українська правда: Конституційний Суд і закон про люстрацію: відсутність реформування і сумні наслідки

Громадські активісти занепокоєні тим, що КСУ може скасувати вимоги закону про люстрацію, які встановлюють заборону на повернення до влади осіб, які працювали під час режиму Януковича на керівних посадах або переслідували активістів за участь у мирних зібраннях.

Що саме можуть визнати неконституційним?

З огляду на те, скільки норм пропонується визнати неконституційними, можна говорити про визнання неконституційним майже усього закону.

Ось топ-3 норм, якими встановлюються заборони та які пропонується скасувати.

Заборона на зайняття важливих державних посад в Україні протягом 10 років для Віктора Януковича, його команди (Азарова, Пшонки, Захарченка, Клименка і т.д.) та інших високопосадовців, які працювали протягом року під час правління Януковича.

Заборона на зайняття важливих державних посад в Україні протягом 10 років для суддів, які постановляли ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу, про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також ухвалювали рішення про притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб активістів Революції Гідності.

Заборона на зайняття важливих державних посад в Україні протягом 10 років для працівників правоохоронних органів, які брали участь у затриманні активістів, складали рапорти, протоколи про адміністративне правопорушення, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального

правопорушення, обвинувальні акти, проводили слідчі та оперативні дії стосовно активістів Революції Гідності.

Хто звернувся до Конституційного Суду України

До КС звернулися Верховний Суд України, який перебуває на стадії ліквідації, та 47 народних депутатів України.

А судді хто?

Наразі у Конституційному Суді України працює 17 суддів.

Серед них є троє суддів, які визнавали неконституційним закон України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року, внаслідок чого почала діяти Конституція України в редакції 1996 року. А це, нагадаємо, призвело до збільшення повноважень президента Януковича та створення диктатури в Україні. Це голова Суду Наталя Шаптала, а також судді Гультай Михайло та Запорожець Михайло.

Ще один суддя Віктор Кривенко у жовтні 2017 року вносив подання про нагородження відзнакою КСУ колишніх суддів КС Бауліна Юрія та Вдовиченка Сергія за "вагомий внесок у становлення правової держави, забезпечення конституційних прав і свобод людини". Однак саме ці судді були причетні до ухвалення згаданого сумнозвісного рішення КСУ, яке призвело до збільшення повноважень президента Януковича і, як наслідок, масового порушення прав і свобод людини по всій Україні.

Ще до значної частини суддів є питання щодо їхніх статків, про що проведено не одне журналістське розслідування. Із повним списком суддів та інформацією про них можна ознайомитися на сайті ЧЕСНО. Фільтруй суд!

Як Конституційний Суд України "відзначився" за останній час. Топ-3 рішень

1) Визнання конституційним указу президента "Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів".

Громадські організації, які входять до Реанімаційного пакету реформ заявляли про відсутність підстав для дострокового припинення повноважень Ради. У вказаному рішенні президента експерти вбачають порушення Конституції України.

2) Визнання неконституційною норми Кримінального кодексу України, яка встановлювала покарання за незаконне збагачення.

Національне антикорупційне бюро України заявило про повне закриття 27 кримінальних проваджень і 38 – в частині незаконного збагачення. Загальна сума статків, законність походження яких досліджували детективи НАБУ у цих справах, становила понад 500 млн грн. Окрім того, Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу EUACI заперечила змістовність аргументів, керуючись якими Конституційний суд вирішив визнати статтю про незаконне збагачення неконституційною.

3) Визнання неконституційною норми закону України "Про Національне антикорупційне бюро України", яка надавала повноваження НАБУ визнавати недійсними угоди за корупційним провадженнями.

НАБУ зазначає, що цим рішенням КСУ захищає організаторів корупційних схем і, фактично, узаконює розкрадання коштів державних підприємств через закупівлі товарів, робіт та послуг за завищеними цінами.

Contra spem spero

Громадськими організаціями було презентовано Порядок денний відновлення справедливості. Однією із ключових вимог є проведення прозорих конкурсів на посади суддів КС. Мета – припинення використання цієї надзвичайно важливої установи для захисту власних політичних інтересів.

Хочеться сподіватися на те, що всі політичні партії, які підтримали цей порядок денний та пройдуть до Верховної Ради наступного скликання, дотримаються своїх обіцянок. А також приймуть законодавчі акти, які дозволять змінити нинішній склад Конституційного Суду та забезпечити призначення на посади суддів КС осіб з бездоганною діловою репутацією за результатами прозорого конкурсу (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/07/4/7219959/>). – 2019. – 4.07).

I. П'ятак, ВККС України: реформувати не можна залишати

Очищення судової влади від недоброчесних суддів та оновлення суддівського корпусу є основою для забезпечення відновлення довіри до судової влади.

Більшість процедур, які дозволяють звільнити чинних недоброчесних суддів та рекомендувати на призначення на посаду судді осіб із бездоганною діловою репутацією та високими моральними якостями, проводить Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Однак через те, що у складі ВККС перебувають колишні судді або професійні юристи з сумнівною репутацією, результати очищення та оновлення судової влади виявилися невтішними.

Тому для успішної реалізації судової реформи критично важливо змінити підходи до формування складу ВККС з метою забезпечення перевірки членів ВККС на доброчесність та забезпечення участі представників громадськості у ВККС.

Відповідно до чинного Закону України "Про судоустрій і статус суддів", повноваження на проведення конкурсів на отримання вакантних посад судді та кваліфікаційного оцінювання, за результатами якого можна звільнити суддю, має ВККС.

У межах конкурсів та кваліфікаційного оцінювання ВККС перевіряє суддів (кандидатів) на відповідність критеріям доброчесності.

Тому саме цей орган може виконати місію сформувати такий суддівський корпус, який буде відповідати критеріям доброчесності та професійності, що в

свою чергу сприятиме підвищенню рівня суспільної довіри до судової гілки влади загалом.

Склад ВККС

Законом України "Про судоустрій і статус суддів" визначено, що до складу ВККС входять 16 членів, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше 15 років.

Таким чином, усі члени ВККС є професійними юристами, причому більшість з них є судьями (судьями у відставці) або можуть бути судьями.

Кількість членів ВККС	Приналежність до суддівського корпусу	Хто призначає
8 членів 	СУДДІ, ЯКІ МАЮТЬ СТАЖ РОБОТИ НА ПОСАДІ СУДДІ ЩОНАЙМЕНШЕ ДЕСЯТЬ РОКІВ, АБО СУДДІ У ВІДСТАВЦІ;	З'їзд суддів України
2 члени 	МОЖУТЬ БУТИ ЯК СУДДІ, ТАК І НЕ СУДДІ	З'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та
2 члени 	МОЖУТЬ БУТИ ЯК СУДДІ, ТАК І НЕ СУДДІ	З'їзд адвокатів України
2 члени 	ОБОВ'ЯЗКОВО З ЧИСЛА ОСІБ, ЯКІ НЕ Є СУДДЯМИ	Уповноважений Верховної ради України з прав людини
2 члени 	з числа осіб, які не є судьями	Голова державної судової адміністрації України

Матеріал виготовлено в рамках кампанії ЧЕСНО. Фільтруй суд!
Детальніше читайте на сайті: chesnosud.org та підпишіться на нашу сторінку у Facebook: www.facebook.com/chesnosud

Незважаючи на те, що члени ВККС мають перевіряти суддів (кандидатів) на відповідність критеріям доброчесності, законом не встановлено таких вимог до самих членів ВККС.

Як наслідок, ніхто не здійснює перевірку самих членів ВККС на доброчесність. А це в умовах хворого професійного середовища призводить до призначення тих, від кого слід очистити судову систему.

Роль громадськості

У 2016 році громадськості також було дозволено брати участь у конкурсах на посади суддів та у кваліфікаційному оцінюванні чинних суддів через інститут Громадської ради доброчесності.

До складу ГРД можуть входити представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності.

ГРД було надано повноваження складати висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності. Цей документ додавався до дос'є та мав розглядатися у подальшому ВККС.

Якщо 11 з 16 членів ВККС голосували за відповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, то відповідний суддя (кандидат) міг продовжувати здійснювати свою діяльність у суді або участь у конкурсах.

Невтішні результати

Враховуючи описаний склад ВККС, у якому усі – професійні юристи та більшість – судді, розгляд зазначених висновків ГРД перетворився на формальність.

Як наслідок, значна кількість висновків ГРД були просто проігноровані. Про це свідчать результати двох конкурсів до Верховного Суду.

Показник	Перший конкурс до Верховного Суду	Другий конкурс до Верховного Суду
Кандидати, які були допущені до проходження співбесід	382	235
Кандидати, щодо яких були висновки ГРД про невідповідність	126	71
Кандидати, які продовжили свою участь у конкурсі, незважаючи на наявність негативного висновку ГРД	75	31
Відсоток кандидатів, які продовжили свою участь у конкурсі, незважаючи на наявність негативного висновку	60%	44%
Кількість рекомендованих кандидатів на призначення на посаду судді Верховного Суду, які мали висновок про невідповідність критеріям професійної етики та доброчесності	30	16
Відсоток кандидатів, рекомендованих на призначення на посаду судді Верховного Суду з негативним висновком ГРД	25%	21%

Матеріал виготовлено в рамках кампанії ЧЕСНО, Чесний суд.
 Детальніше читайте на сайті: chesnosud.org та підписуйтеся на нашу сторінку у Facebook: www.facebook.com/chesnosud

Окрім того, у перерві між двома конкурсами до Верховного Суду ВККС проводила процедуру кваліфікаційного оцінювання чинних суддів.

Метою вищевказаного процесу було очищення судової влади від суддів, які є недоброчесними.

Станом на 26 грудня 2018 року ВККС провела кваліфікаційне оцінювання 2043 суддів. З них лише 179 суддів не підтвердили здатності здійснювати правосуддя, що становить 8,7% від загальної кількості.

Однак найгіршим стали не лише кількісні показники, а й якісні: судді, до яких у громадськості було найбільше запитань, формально пройшли процедуру кваліфікаційного оцінювання та залишилися на своїх посадах.

Водночас висновки ГРД щодо таких суддів або не бралися до уваги взагалі, або лише формально досліджувалися.

У 2019 році ВККС планує завершити кваліфікаційне оцінювання усіх суддів.

Такий швидкий графік не дозволяє представникам громадськості повноцінно взяти участь у кваліфікаційному оцінюванні з огляду на те, що вони працюють виключно на громадських засадах та не мають такого матеріально-технічного забезпечення як ВККС.

Більше того, такий швидкий графік лише додатково підтверджує формальний підхід ВККС до оцінювання суддів.

Позитивний досвід: конкурс до Вищого антикорупційного суду

У серпні 2018 року разом із конкурсом до Верховного Суду також був оголошений і конкурс на отримання вакантних посад суддів Вищого антикорупційного суду – спеціального суду, якому будуть підсудні кримінальні провадження, які розслідує Національне антикорупційне бюро України.

Головною відмінністю цього конкурсу стала участь Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ) замість ГРД. До складу ГРМЕ увійшло 6 міжнародних експертів, які мали бездоганну ділову репутацію.

Це сприяло максимально об'єктивному та професійному розгляду, оскільки міжнародні експерти не були жодним чином пов'язані із судовою системою України.

Важливою умовою було те, що рішення щодо відповідності кандидата критеріям доброчесності ухвалювалось більшістю від спільного складу ВККС та членів ГРМЕ за умови, якщо за таке рішення проголосували не менше 3 членів ГРМЕ.

У ГРМЕ виникли сумніви щодо доброчесності 49 кандидатів і лише 7 із них підтвердили свою відповідність критеріям доброчесності.

В результаті до фінального списку увійшли 39 кандидатів, і лише щодо 2 з них (тобто до 5%) у громадськості були обґрунтовані сумніви у їхній доброчесності.

Порівняння результатів

Ефективність проведення конкурсу до Вищого антикорупційного суду ВККС разом з ГРМЕ у порівнянні з конкурсами до Верховного Суду та кваліфікаційним оцінюванням, яке проводилося самостійно ВККС без участі експертів, продемонструвало не лише кращі показники у кількісному вимірі, але й суттєво різні підходи до оцінки доброчесності суддів.

Загалом було зафіксовано щонайменше два кричущі випадки діаметрально різної оцінки чинних суддів.

			
ПІБ судді	Сумнівні факти з біографії	Оцінка ВККС під час кваліфікаційного оцінювання	Оцінка ВККС разом з ГРМЕ під час конкурсу до Вищого антикорупційного суду
 Вікторія Сергіївна ЖОВНАТЮК	<p>На відеозаписі було зафіксовано неетичну поведінку у спілкуванні з поліцейським, зокрема, суддя ігнорувала прохання поліцейського пред'явити документи та намагалася покинути місце стоянки свого автомобіля, розмовляючи по телефону.</p>	<p>17 квітня 2018 року ВККС визнала Жовнатюк В.С. такою, що відповідає займаній посаді.</p>	<p>23 січня 2019 року на спеціальному засіданні ВККС та ГРМЕ не було підтверджено відповідність Жовнатюк В.С. критеріям доброчесності у межах конкурсу на посаду судді Вищого антикорупційного суду.</p>
 Тарас Олександрович ЗАЄЦЬ	<p>Тарас Заєць, за повідомленням "Слідство.Інфо", у лютому 2014 року постановив ухвалу про застосування щодо активіста Євромайдану запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком 60 діб.</p>	<p>20 березня 2019 року ВККС визнала Зайця Т.О. таким, що відповідає займаній посаді.</p>	<p>18 січня 2019 року на спеціальному засіданні ВККС та ГРМЕ не було підтверджено відповідність Зайця Т.О. критеріям доброчесності у межах конкурсу на посаду судді Вищого антикорупційного суду.</p>

Матеріал виготовлено в рамках кампанії ЧЕСНО «Фільтруй суд»
 Детальніше читайте на сайті: chesnosud.org та підписуйтеся на нашу сторінку у Facebook www.facebook.com/chesnosud

Діаметрально протилежна відмінність результатів у проведенні оцінки доброчесності між ВККС та ГРМЕ наочно демонструє, що очікувати забезпечення очищення та оновлення суддівського корпусу від ВККС, де більшість становлять представники судової влади, яку суспільство бажає реформувати, не варто.

Шляхи вирішення проблеми

Результати діяльності ВККС та невідповідність цих результатів суспільним очікуванням підтверджують необхідність зміни підходів до формування складу ВККС.

По-перше, необхідно запровадити перевірку на відповідність критеріям доброчесності самих членів ВККС та кандидатів на посади членів ВККС. Таку перевірку можуть виконати міжнародні експерти з метою виключення можливості здійснення тиску осіб, які даватимуть свої висновки щодо доброчесності.

По-друге, необхідно забезпечити представництво громадськості (журналістів, представників громадських організацій, психологів, представників HR-агенств тощо) безпосередньо у складі ВККС.

Таке представництво має бути значним (щонайменше половина від складу ВККС). Це дозволить відійти від формального оцінювання суддів (кандидатів), уможливить всебічну оцінку репутації та моральних якостей

суддів (кандидатів) та забезпечить можливість блокувати призначення недобросовісних кандидатів на посади суддів (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/06/29/7219395/>). – 2019. – 29.06).

I. Кромф, Прямий: Конституційні гірки: чому так часто хочеться міняти державний устрій

28 червня, українці відзначають День Конституції. В такий день хочеться згадати не про конституційну ніч чи визначати, чия конституція старіша - Отців Засновників чи Пилипа Орлика, а спробувати проаналізувати, чому з кожним циклом зміни влади в Україні відбуваються зміни у Основному законі держави.

Тепла ностальгія за СРСР

Нещодавно проект VoxUkraine за підтримки Міжнародного Фонду "Відродження" провели дослідження політичних поглядів та ідеологічної прихильності українців за принципом політичного компаса. Графік світогляду розділили на чотири великі поля: ліві авторитарні, ліві демократичні, праві авторитарні та праві демократичні. 73,3% опитаних під час дослідження потрапили в спектр "лівий авторитарний". В опитування взяли участь 1200 респондентів різного віку та з усіх регіонів України. Похибка вибірки становить не більше 3%.

За даними дослідження соціологічної групи "Рейтинг" за вересень 2016 рік - 35% українців шкодували про розпад СРСР, зазначалось, що в переважній більшості це були ймовірні виборці відомих своє проросійською риторикою політиків — Юрія Бойка, Вадима Рабиновича та Надії Савченко. Фактично, понад третина громадян Україна хотіла б жити в Радянському Союзі.

Згідно з даними КМІС за 4-19 квітня 2019 року, найбільше від новообраного президента українці очікували зниження тарифів на комунальні послуги — близько 40%. Лише зняття недоторканності з нардепів та судді хотіли лише 35,5%, а почати пришвидшення корупційних справ лишень 32,4%.

В ексклюзивному коментарі "Прямому" соціолог Володимир Паніотто розповів, що українці скоріше підтримують, аніж не підтримують політику декомунізації в Україні, однак, це стосується питань, якщо мова йде про абстрактну декомунізацію.

"Щодо загальної абстрактної підтримки декомунізації, то її підтримує приблизно половина населення, не підтримує третина, а інші не визначилися. Тобто в цілому населення скоріш підтримує, ніж не підтримує декомунізацію. Але коли мова йде про перейменування конкретних вулиць та знесення пам'яток радянської епохи, то дуже часто, можливо, в більшості випадків, люди проти перейменування і знесення пам'яток", - пояснює соціолог.

Підсумовуючи вище означені дослідження можна зробити висновок, що велика кількість українці досі є носіями так званого "радянського мислення", що проявляється в прихильності до державного контролю економічної діяльності та особистих свобод громадян.

Міфи про "щасливе дитинство"

Можна зробити суб'єктивне припущення, то що ностальгія за СРСР — це ностальгія за впевненістю у завтрашньому дні. Ця абстрактна "впевненість у завтрашньому дні" матеріалізовувалась в наддешевих цінах на комунальні тарифи та харчові продукти, а також в забезпеченні мінімальної заробітною платою усіх громадян чи видача усім, хто потребує безкоштовного житла.

Однак, при цьому існує таке поняття, як "коротка історична пам'ять" - всі ці люди, що так ностальгують за СРСР, забувають про те, що, наприклад, невисокі ціни на харчові продукти завжди супроводжувались дефіцитом цих самих продуктів. Окрім того, в умовах планової економіки велика кількість товарів не вироблялась взагалі — обмежуючи вибір громадян до двох трьох позицій. Тобто так — умовна ковбаса коштувала 2.20, але купити її було не можливо через дефіцит, а якщо випадала, без перебільшень, унікальна можливість її придбати, то вибір зводився в кращому разі до трьох позицій.

Історія з тим, що "всім була робота і всі мали хоч мінімалку" взагалі не витримує жодної критики. По-перше, мінімальну зарплату і зараз зобов'язані виплачувати всі роботодавці, як державні, так і приватні.

По-друге, поняття "усім була робота" - це абсолютна абстракція, яку витворила бюрократична машина СРСР. Насправді, стаття радянського кримінального кодексу "Дармоїдство" лише ускладнювала життя великій кількості людей, зокрема людям творчих професій, чия творчість не вкладалась в межі офіційної ідеології. Переважна більшість радянських трудових ресурсів були малоефективними. СРСР — це була країна кочегарів та помічників слюсаря. На багатьох заводах, які так ностальгійно згадують наші співгромадяни, працювала велика кількість людей, яких просто не могли звільнити через статтю про "Дармоїдство". Тобто існував прошарок працівників, які не були ефективними і яких не можна було звільнити через соціальну навантаженість, що завдавало шкоди економіці значно більше, ніж будь-яка "західна спецслужба".

Інший поширений з цим міф — це про те, що молодий фахівець після навчального закладу був завжди забезпечений робочим місцем. Він то був, але в силу "короткої історичної пам'яті" мало хто враховує момент примусового розподілу, коли хоч-не-хоч, а певний час ти зобов'язаний відпрацювати там, куди тебе направлять. А направити могли куди завгодно — могли залишити десь в місті навчання, а могли й відправити наприклад в Сибір чи Середню Азію — це стосувалось не лише військових чи геологів, а й лікарів, вчителів, інженерів, будь-кого.

Фактично, за міфом про "в усіх була робота" ховається некваліфікована кадрова політика та державне закріпачення громадян.

Ну і найбільший ностальгійний міф — це міф про безкоштовне житло, яке видавалось прямо всім. Щоправда, в силу "короткої історичної пам'яті", ностальгуючі громадяни "забувають" про те, що квартирні черги вимірювались десятиліттями, а також, що велика кількість населення могла прожити весь життєвий цикл від народження до похорону в комунальних квартирах та гуртожитках. Квартира зразу по закінченню навчального закладу була розкішною, яка була доступна лише дітям партійних діячів та інших високопосадовців.

Однак варто розуміти, що вся ця ностальгія не лише через "коротку історичну пам'ять", а й через повну неграмотність в таких науках, як економіка, історія, філософія та право, яка також має глибоке радянське коріння. Річ у тому, що в СРСР вся наука поділялась на "фізику та колекціонування марок", тобто існували науки природничо-технічного циклу і "решта наук". Вся гуманітаристика СРСР зводилась до цитування в кращому випадку Карла Маркса та Фрідріха Енгельса, в гіршому — Володимира Леніна, і найгіршому — Леоніда Брежнєва.

Конституційні гірки

Внаслідок ставлення до гуманітаристики, як наукової обслуги ідеологічної машини, призвело до того, що зараз громадяни просто не розуміють, як працює економіка, державні механізми, яким чином формується суспільство, тощо. Не розуміючи таких речей, виникає прихильність до популізму, який формує ілюзорне уявлення про те, що на всі глобальні проблеми є прості вирішення, а з управлінням державою може впоратись будь-хто.

Все в сукупності призвело до абсолютно без ідеологічності населення, яке у своїй більшості не може навіть ідентифікувати себе, як "правий" чи "лівий". Як наслідок, суспільна свідомість стала сумішшю несумісних ідей, які матеріалізувались в безідейні політичні сили засновані на харизмі власних лідерів.

Яскравим прикладом того, що в Україні є величезна проблема тотальної політичної неграмотності населення — це постійна зміна конституційного ладу в країні. Тобто кожні п'ять років українці на виборах обирають кардинально нову владу і кожні п'ять років ця влада, замість створення необхідної законодавчої бази, починає намагатись змінити Конституцію.

Одним з основних пояснень можновладців є те, що необхідна їм для соціально-культурних перетворень законодавча база, яка суперечить Конституції, і замість того, щоб підлаштовувати власну законодавчу базу, українські державники намагаються змінити Основний закон. Процедурно це дуже важко, тому у них є пояснення, чому не ухвалюються законодавча база та не відбуваються соціально-економічні перетворення.

Перша Конституція затверджена 26 років тому - 28 червня 1996 року. Тоді устрій України визначався, як президентсько-парламентська республіка, тобто більшу повноту влади мав президент України. Згодом, у 2004 році, було вирішено змінити Конституції, збільшивши повноваження парламенту і

підзвітному йому уряду, таким чином змінивши устрій України в сторону парламентсько-президентської республіки. У 2010 році з приходом до влади Віктора Януковича, знову відбулась зміна Основного закону, цього разу в сторону укріплення президентської влади. Однак, у 2014 Янукович втік з країни, а нова Рада ухвалила повернення до Конституції зразка 2004 року, щоправда, також внісши туди правки. Відтепер президент мав "курувати" два основних напрямки — зовнішні відносини та національну безпеку та оборону. От минуло 5 років тепер команда нового президента говорить про необхідність конституційних змін, зокрема, запровадження двопалатного парламенту, що на думку багатьох експертів, є першим кроком до федералізації України.

Водночас, для прикладу, Конституція Сполучених Штатів Америки не зазнавала кардинальних змін уже понад 230 років. Однією з причин такої конституційної стабільності є наявність політичної культури, що сформована принаймні формальною політичною грамотністю американців. Наявність бінарної політичної системи вдало допомагає американцю ідентифікувати себе як правого (республіканця) чи лівого (демократа). Водночас при наявності "правих" та "лівих" зберігається повага до закону і Конституції, як основи, яка є непохитною. Не можна сказати, що Конституція США не зазнавала жодних змін за 230 років, однак більшість цих змін виходила з реальної політичної потреби, а не амбіцій окремих політиків. Така зміна є реальним конституційним процесом, який можливий лише в державі з наявною міцною політичною культурою.

Тому допоки День Конституції буде лише одним з додаткових вихідних для українців, а українські політики не припинять використовувати процес конституційних змін для звільнення від відповідальності за відсутність соціально-економічних перетворень, говорити про ефективність Української держави можна лише в перспективі (*Прямий (<https://prm.ua/konstitutsiyni-girki-chomu-tak-chasto-hochetsya-miniyati-derzhavniy-ustriy/>). – 2019. – 28.06*).

М. Томенко, Обозреватель: Наша Конституція: поради для влади

На питання про День Конституції можна часом почути дивну, як на мене, відповідь: "А що вона мені дала, та Конституція?"

Споживацькі рудименти у свідомості чималої частини людей збереглися донині. Вони дуже живучі. Викорінити їх чи, скоріше, замінити справжніми світоглядними цінностями, які роблять із населення – народ, можливо тоді, коли влада показуватиме приклад свого шанобливого ставлення до таких цінностей. Зокрема – до законів. І насамперед – до Основного Закону.

Як автор навчального посібника "Україна: історія Конституції" спробую до Дня Конституції дати кілька порад. Разом із творцями Української державності, авторами нетлінних документів, покликаних стати Основним Законом нашої держави.

1. Президентів, нардепам та урядовцям.

Припиніть дискредитацію Конституції. Досить нехтувати її вимогами. Досить переписувати її "під себе", тягнувши "ковдру повноважень" кожне на свій бік. Найкраща Конституція – та, яку всі, і влада, й громадяни – знають, шанують і виконують.

2. Тим, хто намагається розхитати єдність Української Церкви.

Дослухайтесь до вікопомних "Пактів й конституції законів та вольностей Війська Запорозького", відомих як Конституція Пилипа Орлика (складена 5 квітня 1710 р.)

Там чітко заявлено про відновлення автокефалії Української Церкви під омофором Константинополя: "...докладати всіх зусиль, щоб одна віра православна східного сповідання, під послушенством святішого Апостольського трону Константинопольського, навіки стверджена була... А для ще більшої ваги первісного в Україні престолу митрополитського Київського та для зручнішого управління справами духовними ясновельможний гетьман після звільнення Вітчизни від іга московського має здобути у столиці Апостольській Константинопольській священноначальницьку первісну владу, щоб через неї відновились реляції та послух синівський до згадуваного Апостольського Константинопольського трону, від якого проповіддю євангельської віри вселенської святої та влада удостоїлася зміцнення".

3. Всім владцям – від Президента до найдрібнішого чиновника з найдалшого куточка України.

Нарешті станьте некорумпованою, доброчесною владою.

У тій-таки Конституції Пилипа Орлика наголошується на необхідності боротьби з корупцією: "...заборонити ці зловживання, що так поширилися, й, уникаючи їх сам, гідним наслідування прикладом, і викорінюючи. Оскільки ж усі тягарі і здиство нещасного простолюду беруть свій початок із підкупу за сприяння особам, що просять і домагаються судових посад, не користуючись довір'ям і не маючи заслуг, але ненаситно прагнучи до власного збагачення, розбешуючи урядовців, козаків і простолюдинів, завойовуючи прихильність Гетьмана підступними подарунками, за допомогою яких намагаються без вільних виборів, всупереч праву і рівності, піднятися на вершину полкових та інших урядів почестей".

4. Охочим передати українську землю у власність іноземцям.

"Основний закон "Самостійної України" Спілки народу українського" (Конституція М.Міхновського, 1905 р.) зазначає: "Чужинці не можуть ані мати права приватної власності під селитьбами, ані користуватись національною власністю".

5. Владцям, що отримують звання від країни-агресора та нагороди з рук Путіна.

"Основний Державний закон Української Народньої Республіки" (Конституція УНР, її ще називають "проектом Симона Петлюри", 1918 р.) зазначає: "Українському громадянину не вільно приймати чужоземного

шляхетського титулу. На прийняття українським громадянином чужоземного ордену потрібно дозволу Голови держави".

Звертаюся до великих і малих можновладців, депутатів, чиновників і Президента.

Перш, аніж клястися в любові до України та називати себе слугами народу - вивчіть хоча б ази української конституційної спадщини.

Навчіться шанувати українські закони. Найперше – Конституцію.

Дайте народові приклад. Так, аби вам – повірили (*Обозреватель* (<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/264-nasha-konstitutsiya-poradi-dlya-vladi.htm>)). – 2019. – 28.06).

Т. Хромаєв, Українська правда: Нацкомісії в гібридному шпагаті: чому ми повинні змінити Конституцію

Ми остання в Європі країна, фінансові регулятори якої знаходяться в принизливому гібридному шпагаті між статусами державних органів та незалежних інституцій.

Напередодні Дня Конституції ми отримали чіткий сигнал: святкувати прогресивність основного закону ще зарано.

Конституційний суд у свій спосіб нагадав, що нам ще є над чим працювати, і треба продовжувати приводити українське законодавство до стандартів та практик розвинених держав.

Своїм рішенням щодо Нацкомісії з регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) Конституційний суд констатував те, що для фахівців було очевидним уже давно — законодавче забезпечення діяльності та, власне, самого створення більшості українських національних комісій — неповноцінне, оскільки основний закон взагалі не передбачає їхнього існування.

Це формує недопустимий рівень політичного та кон'юнктурного впливу на незалежні, як задумувалось, інституції.

Нацкомісії в фінансовій сфері, включно з НКЦПФР, не мають сьогодні ні належних повноважень, ні достатнього ресурсного забезпечення: фінансового, людського, технічного, ані відповідного статусу для розвитку та якісного регулювання національного ринку капіталу.

Тобто вони фактично не можуть ефективно виконувати свої функції.

Ми остання в Європі країна, фінансові регулятори якої знаходяться в принизливому гібридному шпагаті між статусами державних органів та незалежних інституцій. А по суті — є ні тим, ні іншим.

Непевний статус нацкомісій є однією з головних причин того, чому українські ринки капіталу не виконують своїх класичних функцій, не обслуговують потреби реального сектору та населення, не працюють на економічне зростання.

Цей ринок використовується для перерозподілу капіталу між вузьким колом осіб, а не для примноження та залучення грошей на користь суспільства.

Ми в НКЦПФР змогли за останні роки зупинити "схематоз" та шахрайство у дуже великих обсягах, працюємо на посиленні захисту інвесторів та поверненні на наш ринок довіри. Але ці реформи є більшою мірою вибором та баченням нашої команди, а не інституційними вимогами, прописаними в законодавстві.

Наші здобутки так само незахищені, як і статус НКЦПФР. Зміняться персоналії — політика комісії також може змінитися кардинально.

Ми мали надію, навіть обіцянки політиків (особисто попереднього президента та керівників тодішньої коаліції), що недосконалість законів, які регулюють діяльність та статус нацкомісії, буде швидко усунена, тому й почали зміни, наближуючи українські стандарти до вимог ЄС.

Але, на жаль, реформи почались та завершилися лише на нашому рівні.

Уже кілька років у парламенті пиляться законопроекти (#2413а — "спліт", #6303д — посилення захисту прав інвесторів та #9035 — розвиток деривативів), а відповідні правки в Конституцію навіть не обговорювали. Ці зміни передбачені Угодою про асоціацію і їх також наполегливо вимагають багато років міжнародні організації та донори України.

Але політики не поспішають...

Хоча необхідність цих змін — це питання економічної безпеки, фінансової стабільності. Регулювати національні ринки повинні незалежні інституції. Не важливо - з якою назвою, важливо — на яких умовах.

Регулятори встановлюють правила, а не впроваджують державну політику щодо пріоритетів та цін. Через це вони не є частиною урядової вертикалі, не є органом виконавчої гілки влади. Вони є особливими установами, які об'єднують в собі кілька функцій — адміністративну, регуляторну та правозахисну.

У регуляторах повинні працювати експерти, а не політики чи урядовці. Вони повинні бути захищеними від впливів — мінливої політичної кон'юнктури, популістського втручання непрофесіоналів чи "державної" мобілізаційної необхідності.

Фінансові ринки потребують колегіальних, відкритих, прогнозованих та експертних рішень. Гроші не терплять політичної легковажності чи урядового волюнтаризму, вони йдуть туди, де є правила. А там, де правил немає — там панують шахраї.

Відсутність якісного регулювання призвела до того, що ми маємо кептивний та примітивний український ринок капіталу, без сучасних інструментів, без належних стандартів, без захисту інвестора.

В індексі конкурентоздатності World Economic Forum, наприклад, наша країна за рівнем розвитку фінансової системи посідає 117 місце, а за рівнем інституційного розвитку (показник, який, серед іншого, враховує й наявність незалежних регуляторів) український ринок капіталу — 110 зі 140 досліджуваних країн.

Саме тому ми приваблюємо авантюристів, а не інвесторів.

Саме тому українці ризиковано вкладають у квадратні метри, а не в надійні пенсійні фонди.

Саме тому наші підприємства обмежені в залученні коштів та розвитку.

На превеликий жаль, поки що немає бачення системного вирішення цього питання й у нової політичної команди, яка прийшла до влади.

Намагання частково або штучно розв'язати проблеми регуляторів призведе до короткотермінових та кон'юнктурних політичних наслідків, унеможливить повноцінний взаємодоповнюючий розвиток фінансового, аграрного, енергетичного та телекомунікаційного секторів економіки нашої країни

(Українська правда
(<https://www.epravda.com.ua/columns/2019/07/4/649353/>). – 2019. – 4.07).

С. Глузман, LB.ua: Украинская Конституция: надежда или эпитафия?

Ах, как наивны мы были в 1976 году, обсуждая невероятное. Мы, трое узников политического лагеря ВС 389-36 на Урале, неожиданно для самих себя заговорили о будущем. Нет-нет, не о своем личном будущем, поскольку его у нас попросту не было. Стоя втроем у барака медсанчасти, мы заговорили о будущем нашего ненавистного нам государства, Советского Союза.

Почему? Что предшествовало этому разговору? Не помню. Но ясно помню слова Сергея Ковалева: «Когда-нибудь вся эта империя рухнет. Скорее всего, по экономическим причинам. Но ничего хорошего в результате не произойдет. Будет много крови. Все эти райкомовцы-обкомовцы вместе с сотрудниками КГБ будут сопротивляться, стрелять. Будут защищать каждый дом. Они не отдадут власть никому, кроме своих детей...» Мы с Игорем Калинцом в крушение советской империи не верили, а потому возразили Ковалеву, каждый по своему. Существование тоталитарного СССР нам представлялось вечным или, по крайней мере, очень долгим.

Вспомнив этот теплый уральский вечер в жилой зоне, рядом с бревенчатым бараком медсанчасти, где служил лагерным врачом старый наркоман с давно угасшим медицинским образованием, я остро подумал: кто же из нас тогда был пессимистом, Сергей Адамович или мы с Игорем?

Прошли годы, более 40 лет. Система тоталитарного зла рухнула, съела саму себя. В этом Ковалев оказался прав. Но – не более того. Советская номенклатура не сопротивлялась изменениям, она их возглавила. Поскольку уже давно не верила ни в какие коммунистические догмы. И всегда была лишена нравственных предрассудков. А мы, прежние лагерные жители оказались ей, новой системе, не нужны. Рядом с нам приватизировали заводы и фабрики, газопроводы и нефтепроводы, создавали коммерческие банки... Пока мы ходили на уличные демонстрации и писали воспоминания о погибших в зоне друзьях.

Они, именно они, ни во что не верящие номенклатурные советские чиновники невероятно быстро оказались крупнейшими собственниками.

Прежде скрывавшие свою сладкую жизнь, они вышли в народ, демонстрируя свои богатства и свою неуязвимость.

Могло ли быть иначе? Нет, не могло. Самые удачливые возглавили осколки распавшейся империи – новые, уже независимые государства. И приступили к написанию своих сугубо национальных конституций. Даже в весьма специфически живущей независимой Туркмении есть своя конституция. Как и у всех нас, бывших советских.

У кого-то красивая, правильная. У кого-то сугубо декларативная, не мешающая править очередному феодалу-диктатору. Но все они, включая и нашу, не раз насилуемую украинскими президентами, не более чем фиговые листки, скромно прикрывающие орган насилия.

Такова наша традиция. Давняя и неугасающая. Кровавый палач Сталин подарил советскому народу Конституцию, совсем не мешавшую ему мучить и казнить миллионы безвинных людей. То же делал и освободитель (пишу без иронии) Никита Хрущев, жестко, агрессивно боровшийся с верой и Церковью. Достаточна хороша была и брежневская Конституция, только нам, тысячам вполне мирных советских граждан довелось тогда жить, а иногда и умирать в политических лагерях.

Дожили мы до новых, независимых времен. Где все без исключения гаранты уже украинской Конституции, наши президенты, нарушают ее смысл и слово. Но – не всегда безнаказанно, наши Майданы были реакцией на эти нарушения. Но приходил к власти другой президент, грубо и цинично игнорирующий конституционные нормы. Ну как не вспомнить здесь Великобританию и Израиль, вполне спокойно и уверенно живущие без какой-либо конституции!

Нет, мы тогда не были наивными. Мы ведь не боролись с советской властью. Девизом нашего сопротивления ее лжи и жестокости (сопротивления, не борьбы) были такие слова: «Давайте соблюдать наши законы!» В государстве, имевшем карательную полицию, цензуру и прочие тоталитарные прелести, мы настаивали на одном, на разрешении свободы слова. И на разрешении в стране культуры сомнений. На свободе веры и церкви. На отказе государства от использования психиатрических репрессий. И на свободе выезда из страны.

Многое мы получили. Совсем не благодаря милости и доброте наших президентов. И совсем не благодаря гарантиям игнорируемой властью Конституции. Мы, украинцы, получили. Нет, не так, мы, украинцы захотели жить иначе, свободнее. И что-то у нас получилось. Но не в Туркмении, не в Узбекистане. Где так же как и у нас есть свои конституции.

Давно, находясь в лагере, я заинтересовался правом. Выписывал книги по системе «книга-почтой», получал по почте специальные журналы и сборники. В одном из таких научных правовых сборников, выпущенных алма-атинской высшей школой милиции (или академией МВД, или институтом МВД... точно не помню) я прочитал великолепную по своей абсурдности статью местного, алма-атинского доктора юридических наук, сообщавшего советской юридической общественности следующее: «Советская Конституция является

вершиной правовой мысли в современном мире. Каждое ее слово, каждая буква свидетельствуют о полной свободе слова в СССР и о твердом соблюдении в СССР всех остальных свобод» (LB.ua (https://lb.ua/society/2019/07/01/430889_ukrainskaya_konstitutsiya_nadezhda.html). – 2019. – 1.07).

В. Джарти, Gazeta.ua: Реформа, так реформа!

Зазвичай, оновлення влади прямо пов'язане з оновленням всіх інституцій держави. Судова гілка влади ніколи не була виключенням.

Зміна глави держави у 2014 році стала відправною точкою проведення судової реформи, проте "застаріла судова реформа", як свідчать публічні заяви в СМІ представників новообраного президента, підлягає аудиту.

Слід відзначити, що мотивом запровадження перевірки результатів судової реформи, як зазначив заступник глави Адміністрації президента Руслан Рябошапка, є: "занепокоєність ситуацією, що складається останнім часом у зв'язку з проголошенням різними судовими інстанціями (зокрема "реформованими") судових рішень, що, на думку юристів, не ґрунтуються на вимогах Конституції України та закону".

Отже, якщо "стара судова реформа" буде перевірятись, то бути "новій судовій реформі"? Чи достатньо є аргументів вважати, що реформа не відбулась? І які наслідки будуть відчувати на собі безпосередні учасники реформи, зокрема, судді? Якими вони будуть вважатися: такими, що пройшли етапи кваліфікаційного оцінювання чи такими, що підлягають "перекваліфікації"?

На сьогодні відсутній чіткий регламент та порядок проведення "нової судової реформи". Однак, ще на передвиборчих перегонах лунали гасла про те, що реформа почнеться з суддів Верховного Суду, створеного у 2017 році.

На перший погляд здається, що саме судді знов таки будуть об'єктами чи то перевірки, чи то переатестації. Однак не все так просто.

Ключовим моментом "нової судової реформи" є оновлення судових органів, які безпосередньо беруть участь у доборах, призначеннях, оцінюванні суддів та кандидатів на посади суддів – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС) та Вищої ради правосуддя України. Саме вказані судові органи приймали безпосередню участь у створенні суддівського корпусу Верховного Суду.

Є декілька припущень, чому саме Вища кваліфікаційна комісія суддів України стала мішенню "нової судової реформи".

Так, основним призначенням ВККС є кадрове забезпечення функціонування судової гілки влади, що знаходить свій вираз, принаймні, в двох основних напрямках.

По-перше, мова йде про переатестацію суддів, які вже призначені на відповідні посади, по-друге, про формування кадрового складу судів шляхом здійснення кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посаду судді. Нажаль,

на сьогодні, доводиться констатувати той факт, що робота ВККС по обом указаним вище напрямкам не задовольняє потреби суспільства й у цілому може вважатися проваленою.

Так, однією з перших найгучніших проблем функціонування ВККС стало порушення вимог законодавства щодо початку роботи нового Верховного Суду. Зокрема, мова йде про труднощі, які були спричинені неможливістю укомплектування Верховного Суду внаслідок затягування процедури кваліфікаційного оцінювання.

При цьому Громадською радою доброчесності неодноразово було висловлено зауваження щодо прозорості здійснення такого оцінювання. В якості прикладу можна навести інформацію про те, що одне із завдань під час конкурсу до Верховного Суду фактично повністю взято з судових рішень, де кандидати брали участь у розгляді як судді.

Такий стан справ прослідковується не тільки по відношенню до вищих органів судової влади, а й у цілому. Внаслідок проведення судової реформи кадровий ресурс судової влади, який і без цього був незадовільний, значно зменшився. Через відсутність суддів в окремих адміністративно-територіальних одиницях суди взагалі зупинили роботу. На такому положенні справ наголошувалось й у фахових, у тому числі наукових, джерелах, а також у засобах масової інформації.

Внаслідок цього пересічні громадяни, які потребували судового захисту своїх прав, зіштовхнулися із значною судовою тяганиною. Насьогодні ситуація майже не змінилася. Зокрема, як зауважує Р. Куйбіда, ВККС не поспішає вирішувати проблему, адже за майже п'ять років діяльності не рекомендувала до призначення жодного нового суддю.

Фахівці відмічають, що, враховуючи навантаження на судову гілку влади, станом на травень 2019 року в Україні не вистачає майже 3000 суддів. Звичайно, у такому положенні справ винна не тільки ВККС. Проте результати діяльності даного органу, а точніше їх відсутність, мають першорядне значення.

Як повідомив голова Ради суддів України О. С. Ткачук, до Ради суддів України надходять численні звернення щодо затягування ВККС процесу кваліфікаційного оцінювання, а також недотримання даним органом оприлюдненого орієнтовного графіку проведення оцінювання, невизначеності дати останнього етапу, незрозумілості методу оцінювання практичних завдань тощо. Не секрет, що на сьогодні є судді, у співбесіді з якими була оголошена перерва. І начебто перерва перервою, але не тривалістю ж в роки. Крім того, є багато суддів, яких жодного разу не запрошували на останній етап оцінювання – співбесіду, хоча попередні етапи успішно були здані ще навесні 2018 року. З цього виникає дуже багато питань, але, на жаль, риторичних...

Наведені дані є яскравим свідченням того, що ВККС саботує роботу із здійснення кваліфікаційного оцінювання суддів.

Проте є й зворотна сторона медалі, у даному випадку мова йде про сам сенс здійснення кваліфікаційного оцінювання, який свого часу був визначений

як процес очищення судової гілки влади від недоброчесних суддів та неможливості її укомплектування такого роду особами в майбутньому.

Занепокоєння суспільства в цілому судовою системою стало каталізатором створення Громадської ради доброчесності (далі – ГРД), на яку був покладений обов'язок не законодавцем, а саме суспільством відновити довіру до суддівського корпусу.

Однак навіть під час виконання покладених на ГРД обов'язків, остання приймала рішення про самоусунення на деякий час від процедури оцінювання суддів, через конфлікт з ВККС. Після відновлення участі ГРД, в роботі останньої залишилися прогалини, однією з яких є несвоєчасне надання висновків щодо відповідності суддів займаним посадам, що унеможлиблює надання суддями своїх пояснень.

Водночас, чи єдиний це конфлікт у судових органах? Засоби масової інформації перевантажені інформацією про найболючішу тему членів ВККС – щодо строків їх повноважень. Доказом тому є суперечливі судові рішення, які з'являються ледь не щодня, проте остаточної крапки ще не поставлено, останнього слова ще не висловлено... Цікавим є той факт, що ВККС ухиляється від виконання рішень судів замість того, щоб обрати встановлений законодавцем спосіб незгоди – оскарження до вищої інстанції. Знов таки виникає питання: чому саме судовий орган, що неопосередковано формує судовий корпус, а отже через суддів гарантує право на судовий захист та право на справедливий суд пересічному громадянину підриває довіру такого громадянина, а не є взірцем верховенства права?

Не можна залишити й поза увагою щотижневі кадрові зміни – лише за три останні тижні чисельність членів ВККС зменшилась: спочатку звільнився Тарас Лукаш, надалі омбудсмен України звільнила Андрія Козлова, а згодом були припинення повноваження Сергія Прилипка, Павла Луцюка та Тетяни Весельської.

Залишається питання, як тепер відновити довіру саме до ВККС? Чи наміри об'єднання ВККС із Вищою радою правосуддя будуть все ж таки реалізованими? Чи ідеї про обрання членів ВККС за конкурсом будуть втілені в життя?

Все нове завжди викликає багато питань: як? навіщо? хто? коли?

Однак все ж таки, треба розуміти, що судова гілка влади – це не лише судді, але й ті, хто їх обирає та оцінює. А тому причина втраченої в свій час та невідновленої довіри суспільства до суду – це не лише суддівський корпус. Будемо чекати реалізації "нової судової реформи", можливо саме вона стане відповіддю на всі питання. Реформа, так реформа! (*Gazeta.ua* (https://gazeta.ua/articles/politics/_reforma-tak-reforma/917139). – 2019. – 22.07).

М. Шашкова, Апостроф: Судей на мыло: почему в Украине "зависла" судебная реформа

2 июля 2019 года исполняется три года со дня принятия законов, положившим начало внедрению судебной реформы. Однако в последнее время украинские суды удивляют общество противоречивыми решениями. Многие эксперты поясняют это провалом реформирования судебной системы. Что пошло не так, разобрался "Апостроф".

Где же честные суды?

24 мая украинская авиакомпания SkyUp Airlines получила неожиданную новость: Барышевский суд Киевской области остановил действие лицензии на выполнение полетов. Якобы в судебный орган обратилась гражданка Оксана Пасенко с жалобой на системное невыполнение обязательств авиакомпанией перед пассажирами и на задержки рейсов. С последним у авиаперевозчика действительно возникали проблемы.

Позже журналисты выяснили: гражданка Пасенко не обращалась в суд и никогда не пользовалась услугами компании. Она предполагает, что ее данные незаконно использовали, поэтому обратилась в полицию.

В обществе эту новость восприняли с подозрением. Многие предположили, что таким образом олигарх Игорь Коломойский, который владеет авиакомпанией "Международные авиалинии Украины", пытается "сбивать" своих конкурентов. Недавно в SkyUp сообщили, что планируют запускать авиарейсы по территории Украины. Пока же на внутреннем рынке такие услуги предлагает одна компания - МАУ.

Парадокс ситуации в том, что Барышевский суд не имел полномочий выносить подобное решение. Это сфера деятельности Госавиаслужбы, которая по таким вопросам должна обращаться в Административный суд.

Пока же авиакомпания SkyUp продолжает совершать рейсы.

Напомним, что главу Барышевского суда, Александра Лысюка - детективы НАБУ подозревают в получении взятки в размере 2,5 тысяч долларов. Должность председателя он смог сохранить, а вот от рассмотрения дел его отстранили.

В соцсетях эту историю восприняли и с юмором, и с негативом. Одни пользователи шутят, что три судьи Барышевского суда обеспечили себе безбедную жизнь на несколько лет вперед. А другие задались вопросом, а что ждет судебную систему дальше и где же обещанные честные и справедливые судьи?

Суть судебной реформы

В этом году исполняется три года со старта реформы судебной системы. 2 июля 2016 года Верховной Радой были приняты соответствующие изменения в Конституцию и целый ряд других законодательных актов. Парламент был отодвинут от решения вопросов назначения и увольнения судей с должностей. Эти полномочия были возложены на Высший совет правосудия (ВСП) -

независимый конституционный орган государственной власти и судебного управления. Кроме того, каждый судья, как новый, так и тот, который уже работал до реформы, должен был пройти процедуру квалификационного оценивания. Для этого был создан специальный орган - Высшая квалификационная комиссия судей (ВККС).

А для общественного контроля над процессом оценивания судей был создан Общественный совет добропорядочности (ОСД). Этот совет собирает и анализирует информацию о судье или кандидате на должность судьи и предоставляет ВККС свои выводы о его соответствии или несоответствии критериям профессиональной этики и добропорядочности.

Это изменило правила игры. Теперь судьи должны быть полностью открыты для общества, проходить конкурсы на занятие должностей, собеседования, публиковать декларации. А сама судебная система должна была перезапуститься и обновиться.

Но в мае 2019 года, Государственная судебная администрация констатировала дефицит судей. На данный момент насчитывается чуть больше 1100 вакантных мест. А некоторые местные суды просто прекращают свою работу из-за отсутствия самих судей. Соответственно, количество дел растёт, а рассматривать их некому.

Кроме того, суды продолжают терять доверие общества. По последним данным, чуть меньше 80% украинцев не доверяют судам. Отсутствует уверенность в справедливом суде и у бизнеса. Многие иностранные инвесторы признаются, что из-за взяточничества в судебском корпусе они не решаются заходить в Украину.

Конфликты между "оценщиками"

Кто же в этом виноват? В ОСД называют слабым местом ВККС и ВСП. "Они состоят из судей, которые должны быть уволены в рамках реформы", - поясняет "Апострофу" член ОСД, директор Фонда DEJURE Михаил Жернаков.

ВККС часто попадала в скандалы, связанные с не совсем честным отбором судей. Так, в феврале этого года представители Общественного совета добропорядочности заподозрили ВККС в поддержке более 30 кандидатов в Верховный суд, которые не прошли проверку на добропорядочность. Активисты подозревают их в сокрытии своего финансового состояния, наличии элитного жилья. Однако, со слов представителей Общественного совета, ВККС отказалась брать во внимание их информацию.

Нардеп от "Народного фронта", член Комитета Верховной Рады по вопросам верховенства права и правосудия, Леонид Емец поддерживает Жернакова. "На камеру ВККС обещала, что конкурсы будут проходить прозрачно. А в финале даже не показывали результаты тестов, экзаменов и методики оценки", - комментирует собеседник.

По мнению Емца, украинцы больше всего доверяют представителям общественности и иностранным экспертам. "Поэтому именно они должны входить в состав ВККС", - говорит он "Апострофу".

Однако деятельность ОСД также вызывает нарекания специалистов. Зимой прошлого года эксперты проекта Совета Европы "Поддержка внедрению судебной реформы в Украине" провели мониторинг деятельности Общественного совета добропорядочности. По данным "Судебно-юридической газеты", на основании анализа документов ОСД выявлено 17 случаев, когда члены Совета в своих выводах опирались на информацию из интернета без проверки ее достоверности. Также ОСД утверждал документы, в которых не были указаны источники информации.

Также было выявлено 19 фактов, когда ОСД выходил за пределы своих полномочий, оценивая профессиональную компетенцию судей. А такая оценка является прерогативой ВККС. В некоторых случаях Совет также оценивал судебные решения, нарушая таким образом независимость судебной власти.

В итоге две организации, которые должны были содействовать друг другу, вступили в открытый конфликт, который привел к тому, что 26 марта 2018 года ОСД бойкотировала процесс квалификационного оценивания судей.

Хотели, как лучше, а вышло - как всегда

17 декабря прошлого года был избран новый состав ОСД, однако конфликты с ВККС продолжаются. Так в апреле 2019 года эксперты Центра политико-правовых реформ, Фонда DEJURE и ВОО "Автомайдан" проанализировали промежуточные результаты квалификационной оценки украинских судей по 2016-2018 год. Выяснилось, что по состоянию на 1 апреля Высшая квалификационная комиссия провела переаттестацию 2409 судей - 37% судейского корпуса страны. Из них не прошли оценивание всего 156 судей и только 15 уволены. В таких условиях крайне сложно говорить о каком-либо обновлении судейского корпуса, полагают в ОСД.

"Решение ВККС не мотивированы. Никто не может проверить, откуда взялись те или иные баллы. Проверка судей происходит в спешке и поверхностно. Судьи, которые не смогли подтвердить законность источников происхождения состояния, успешно проходят оценивание. Создается впечатление, что оценка проводится чисто формально, чтобы подавляющее большинство судей не потеряли должности, несмотря на наличие серьезных замечаний к ним со стороны общественности", - отметил заместитель председателя правления Центра политико-правовых реформ Роман Куйбида.

Представители ОСД также указывают, что квалификационное оценивание нередко проходят так называемые "судьи Майдана", то есть те служители Фемиды, которые выносили незаконные решения в отношении участников Революции Достоинства.

Однако все эти приводят только к одному выводу - судебная реформа провалилась. Потому что украинские судьи, как зависели от политической повестки дня, так и продолжают быть зависимыми. Как отмечает Леонид

Емец, закони принимались хорошие, только исполнение оказалось неудачным (*Аностроф* (<https://apostrophe.ua/article/politics/judiciary/2019-07-01/sudey-na-myilo-pochemu-v-ukraine-zavisla-sudebnaya-reforma/26607>)). – 2019. – 1.07).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

По мнению представителя президента Украины в Верховной Раде Р. Стефанчука, самые важные изменения украинская конституция должна пережить в течение ближайшего года, передает replyua.net. «Я считаю, что самые важные вещи должны быть проведены в первый год. Поскольку в этот первый год у нас, во-первых, есть большая поддержка от народа Украины. Кроме того, имея наработанные механизмы, мы можем провести их через Верховную Раду. И наконец, мы можем промониторить, насколько они достигли своей цели», – сказал он.

Также Р. Стефанчук добавил, что анализ последних изменений в Конституции свидетельствует о том, что порядка 20 статей не имеют окончательно точной юридической редакции.

«У нас сегодня сложилась ситуация, когда у нас нет единственно верного юридически толкуемого текста Конституции. Это является результатом не взвешенной, не выверенной и не спланированной работы Верховной Рады. Сегодня она привела к тому, что у государства, которое празднует День Конституции, нет просто единого унифицированного текста Конституции», – указал представитель президента (*Replyua* (<https://replyua.net/news/politika/155260-stefanchuk-schitaet-cto-v-blizhayshiy-god-konstituciya-dolzhna-poterpet-vazhneyshie-izmeneniya.html>)). – 2019. – 28.06).

Лідер партії "Опозиційна платформа "За життя" В. Медведчук може після виборів очолити Конституційний Суд України, що матиме катастрофічні наслідки для української держави.

Про це заявив народний депутат І скликання парламенту Валерій Івасюк у ток-шоу "Ехо України" на телеканалі "Прямий".

"Тепер постає питання – яка перспектива Медведчука? Найкраще – голова Верховної Ради. Найгірше – голова Конституційного суду. Це я говорю з джерел, які я знаю. Отже, як тільки Конституційний суд буде очолений Медведчуком, троє чи четверо суддів Конституційного суду... у них закінчуються повноваження.

Причому закінчуються повноваження, які йдуть від Верховної Ради. А чия там буде більшість? І один – від президента. Ми знаємо, яке рішення прийнято стосовно указу президента. Конституційний суд ліквідує закон про мову, який лежить в Конституційному Суді. Він збурить народ. І тут буде в

Києві громадянська війна – те, що і треба Путіну", - зазначив Івасюк (*Прямий* (<https://prm.ua/pislya-viboriv-medvedchuk-mozhe-ocholiti-konstitutsiyniy-sud-ukrayini/>). – 2019. – 28.06).

Лідер партії "Громадянська позиція" А. Гриценко в ефірі телеканалу "112 Україна" заявив, що розігнав би Конституційний суд одразу після скасування статті про незаконне збагачення, яка дозволяла покарати корумпованих чиновників.

"Я хочу нагадати, що кожен з президентів, включно з "папередніками", серед перших указів створювали Ради з боротьби з корупцією. Це робив Янукович, це робив Порошенко. Ну і? Вони здолали корупцію? Ні. Тому що той же Конституційний суд, я б розігнав його тільки після того, як він зупинив дію статті про незаконне збагачення. Ви ж розумієте, було приблизно 100 справ про ТОП-чиновників – губернаторів, депутатів, міністрів, які вже під час війни, після Революції гідності, заробляючи, наприклад, 10-15 тисяч гривень, купили собі за кордоном маєтки на мільйони євро і це зафіксовано", – сказав Гриценко.

Він додав, що саме стаття про незаконне збагачення дозволяла дізнатися про походження грошей.

"Так от стаття давала можливість запитати, а звідки взялося. І якщо ні, то під білі рученьки і повернути вкрадене. А вони простили, вони фактично дали індульгенцію, звільнили від відповідальності. Тому, ясна річ, до такого Конституційного суду, попри те, що там отримують по 300 тисяч зарплату, а це наші з Вами податки, немає абсолютно довіри. Вичищати треба усі сфери", – пояснив Анатолій Гриценко (*112. ua* (<https://ua.112.ua/polityka/ya-b-rozihnav-konstytutsiyniy-sud-odrazu-pislia-skasuvannia-statti-pro-nezakonne-zbahachennia--hrytsenko-500607.html>). – 2019. – 19.07).

"Цивільну конфіскацію" незаконних активів пропонує запровадити в Україні кандидатка в нардепи від партії "Слуга народу", член Нацради з питань антикорупційної політики А. Красносільська. За її словами, це – першочергова антикорупційна ініціатива, яку повинна схвалити оновлена Верховна Рада.

"Серед першочергових ініціатив... це необхідність сфокусувати антикорупційний суд на справи топ-корупції. Наприклад, – колишнього голови Державної фіскальної служби і так далі. Тому серед першого – антикорупційний суд повинен бути сфокусований на справах топ-корупції", – заявила А. Красносільська.

Також, за її словами, серед антикорупційних ініціатив "Слуги народу" – повернення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення і перезавантаження Національного агентства з питань запобігання корупції.

"Ми всі бачимо, що ввело НАЗК, свою так звану автоматичну перевірку декларацій, яка насправді автоматичною не є. Відповідно, наш план ... перезавантажувати НАЗК – один з перших кроків, обирати нового одного

відповідального керівника за процедурою, схожою з підбором суддів Антикорупційного суду", – сказала кандидатка в нардепи від "Слуги народу".

Вона наголосила, що ці кроки повинні впроваджуватися паралельно з Антикорупційною стратегією на 2019-2023 роки.

"Можу повідомити, що Національна рада з питань антикорупційної політики, яка збиралася минулого тижня, вже визначила антикорупційну стратегію одним з пріоритетів роботи до кінця цього року", – додала А. Красносільська (24tv (https://24tv.ua/ukrayina_tag1119)). – 2019. – 24.07).

Профессор, бывший заместитель главы Конституционной комиссии В. Мусияка считает, что в ходе перезапуска судебной реформы необходимо в первую очередь провести ревизию изменений в Конституцию, а также законов, принятых на протяжении каденции президента Петра Порошенко и которые касались судебной системы. Об этом он сказал Украинским Новинам.

"Что-то можно изменить через Конституционный суд, а что-то, возможно, без Конституционного суда... Мы предлагали разработать и принять новую редакцию закона "О судоустройстве и статусе судей" и фактически заменить этот (существующий) идиотский закон нормальным законом, который не будет противоречить Конституции. Тогда не возникнет необходимости обращаться в Конституционный суд", - сказал Мусияка.

Эксперт уверен, что вопрос перезапуска судебной реформы требует концептуального подхода.

"Я бы не исключал и необходимости внесения изменений и в положения раздела "Правосудие" Основного закона, потому что там есть некоторые антиконституционные нормы", - отметил он.

Также Мусияка сообщил, что в ходе встречи с членом команды Зеленского Ириной Венедиктовой, он посоветовал ей, прежде чем перезапускать или заново проводить судебную реформу, изучить нынешнее состояние судебной системы.

"Чтобы посмотреть, в каком контексте менять, какие элементы нужно полностью перезапускать, а какие лишь немного откорректировать. Вы же знаете, в каком состоянии находится судебная система. Картина просто ужасная - один только факт - дефицит судей более 2 тыс. в связи трансформацией системы. Нужно ли что-то делать? Конечно, нужно" - сказал Мусияка.

Эксперт также уверен, что дальнейшее реформирование судебной системы возможно только с привлечением профессионалов, "а не тех людей, которые непонятно откуда пришли и рассказывают, как и что делать (Українські новини (<https://ukranews.com/news/639899-musiyaka-o-sudebnoj-reforme-zelenskogo-hto-to-nuzhno-izmenit-cherez-konstitutsionnyj-sud-a-hto-to>)). – 2019. – 3.07).

Политолог В. Бала убежден, что в Украине выборы проводятся в соответствии не с действующими нормами законодательства, а с

политической целесообразностью. В этой связи политолог считает, что в Избирательный кодекс и в Конституцию нужно обязательно внести определенные изменения, и четко прописать даты проведения выборов, сообщает replyua.net.

В. Бала считает, что проведение выборов в соответствии с политической целесообразностью являются не очень хорошей практикой. Приоритетом в данном случае всегда должны быть нормы действующего законодательства. Поэтому уже в ближайшее время необходимо внести определенные изменения, как Конституцию, так и в Избирательный кодекс.

Политолог убежден, что даты проведения выборов должны быть прописаны очень четко. Кроме того, необходимо определить причины, позволяющие проводить в стране внеочередные выборы. Если это парламентские, или президентские, то проводить их следует только лишь при наличии серьезного политического кризиса. Местные выборы могут стать внеочередными в случае, если кто-то ушел в отставку, или случилось нечто очень серьезное. Сейчас в Украине сложилась совершенно иная ситуация - любой президент, придя к власти, старается провести внеочередные парламентские выборы, чтобы получить в Раде свое большинство (*Replyua* (<https://replyua.net/news/159717-politolog-obyasnil-kakie-izmeneniya-sleduet-vnesti-v-izbiratelnyy-kodeks-i-v-konstituciyu.html>). – 2019. – 25.07).

47% українців взагалі не читали текст Конституції, але при цьому 67% вважають, що основний закон України необхідно змінювати. Про це свідчать результати опитування, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова для Центру політико-правових реформ 13-20 червня.

Окремі розділи Конституції читали 32%.

Соціологи відзначають, що фактично такі самі дані були й у 2015 році: 50% українців Конституцію не читали, а 33% – читали окремі підрозділи.

З усіма розділами основного закону знайомі лише 11% населення (у 2015 році – 12%).

Із тих, хто зі змістом Конституції знайомився, половина (як і у 2015 році) робила це для того, аби знати свої права.

Майже половина опитаних (46%) знає, що за Конституцією носієм суверенітету та джерелом влади в країні є народ, тоді як 34% вважає, що таким суб'єктом є президент, 8% не змогли дати відповідь на це запитання.

Як і у 2015 році, переважна більшість опитаних (58%) розглядають Конституцію як засіб закріплення прав та свобод людини, і лише 17% вважають, що вона має встановлювати обов'язки для громадянина.

Серед більшості опитаних зберігається переконання, що вищі органи державної влади та посадовці постійно (38%) або часто (43%) порушують Конституцію.

60% опитаних впевнені, що порушення Конституції є неприпустимим за будь-яких умов і лише 11% допускають, що орган влади може порушити

Конституцію, якщо це сприяє швидшому ухваленню рішень, які принесуть користь суспільству (на Донбасі так вважають 31%).

"Якщо порівняти з 2015 роком, то істотно зріс – з 11% до 18,5% – відсоток тих, хто вважає, що орган влади може порушити Конституцію, якщо, на його думку, певне положення Конституції не відповідає інтересам суспільства. Відповідно, на 14% зменшилася кількість тих, хто проти порушення Конституції за будь-яких умов", - відзначають соціологи.

Наразі 67% опитаних вважає, що Конституцію необхідно змінювати. При цьому 35% вважають це нагальним питанням (у 2015 році – 28%), а 32% (39% у 2015 році) певні, що такі зміни потрібні, але не зараз, а лише після стабілізації ситуації в країні.

Лише 12% не бачать потреби в зміні Конституції, а 20% не сформувавши певної думки.

У разі ухвалення нової Конституції найкращим способом її затвердження громадяни вважають Всеукраїнський референдум (41%), ще 24% – спеціально обраний для цього орган, а 19% – Верховну Раду.

У 2019 році зросла довіра до Конституційного суду: з 10% у 2015 році до 22%. Проте досі не довіряють КС 56% громадян (у 2015 році – 68%).

Опитування проходило 13 по 20 червня 2019 року в усіх регіонах України (за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей) серед 2017 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/27/7219356/>). – 2019. – 27.06).

Соціологічна служба Центру Разумкова спільно з фондом «Демократичні ініціативи» презентувала результати соціопитування про обізнаність громадян щодо перебігу судової реформи. Презентація дослідження, виконаного на замовлення Центру політико-правових реформ, відбулася в Українському кризовому медіа-центрі.

«Реформу правоохоронних органів громадяни відносять до п'яти найважливіших. Перша у цьому списку стоїть антикорупційна, а її успіх багато в чому залежить від реформи судової системи, тому що суди є останньою ланкою в реалізації антикорупційних заходів», – розповіла Ірина Бекешкіна, соціологиня та голова фонду «Демократичні ініціативи».

Ключові результати дослідження:

Довіра до судів

У порівнянні з даними за 2015 рік, середній показник недовіри до судів зменшився з 72% до 61%, якщо поділити за регіонами — на заході України це майже 70%, а на сході — майже 80%. Дещо збільшився рівень довіри до Конституційного суду, новий Верховний суд має найбільшу довіру (біля 22%), апеляційні суди — 19%. А 41% людей підтримує створення Вищого антикорупційного суду.

Основні джерела формування довіри до судів — особистий досвід рідних, друзів, знайомих та повідомлення засобів масової інформації. При цьому ті, хто майже нічого не знає про реформу судової системи, ставляться до неї приблизно так само, як і більш обізнані люди.

Недоліки судової системи

Корупція — 62% згадувань. Половина опитуваних назвала проблему залежності судів від політики й олігархів, третина вказала на замовність судових рішень. Загалом, негативні оцінки переважають позитивні.

Ефективність реформи

2% населення вважає, що очищення судів відбувається ефективно, ще 31% бачить лише поодинокі успіхи, але половина населення фактично не відчула жодного поступу.

«Мені здається, проблема полягає в тому, що суспільство не побачило звільнень переконливої більшості тих суддів, яких воно вважало недоброчесними. Завелика поблажливість в угоду збереження системи і призвела до падіння довіри. Суди — це частина державної влади та публічного дискурсу про те, як вона має функціонувати. І очевидно, що на них розповсюджується як негативне сприйняття державної влади в цілому, так і позитивне», — сказав Андрій Козлов, експерт з питань правосуддя, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

А Р. Куйбіда, заступник голови правління Центру політико-правових реформ, розповів про три кроки для підвищення рівня довіри до судів, які громадяни, згідно з результатами дослідження, підтримують найбільше. Це притягнення до кримінальної відповідальності у разі скоєння злочину, звільнення з посад та розірвання кругової поруки.

Близько 18% людей проголосували в цьому питанні за створення суду присяжних. На думку Андрія Козлова, це демонструє неготовність суспільства брати участь у здійсненні правосуддя (*Український кризовий медіа центр* (<http://uacrisis.org/ua/72658-judicial-reform-in-ukraine>). – 2019. – 12.07).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Мусіяка В., один з авторів тексту Конституції України, професор Києво-Могилянської академії

Про недоліки Конституції, нову владу і комуністів

Один з авторів Конституції України Віктор Мусіяка розповів про те, як у 1996 році ухвалювали головний документ України, про його недоліки та свої сподівання на нову владу.

Відомий політичний діяч, який стояв біля витоків Конституції, Віктор Мусіяка помер 22 липня. Незадовго до своєї смерті він дав ексклюзивне інтерв'ю журналістці Фактів ICTV Оксані Михайловій, в якому розповів про найважливіший документ нашої держави.

Про ухвалення Конституції

28 червня 1996 року була ухвалена Конституція України. Верховна Рада тоді працювала 24 години без перерви.

Віктор Мусіяка згадує, як це було:

– У парламенті 1996 року були комуністи, соціалісти – отой капіталістичний фундамент не сприймався. До того ж там були прапор, мова державна, право власності і приватності.

Навіть комуністи, коли голосування йшло (це ж фактично була доба), входили в такий стан, що вони учасники історичного процесу і це їм доля дала можливість залишити слід у державі. Вони розуміли, якщо вони проголосують “за”, то вже ніколи не будуть у парламенті, й вони зробили вибір. Без участі комуністів не можна було 300 голосів набрати.

Про недоліки Конституції

Основним недоліком Конституції є те, що в ній немає розділу про громадянське суспільство:

– На жаль, немає в нас поки що такого концентрованого суб'єкту як громадянське суспільство, цей розділ випав із тексту. Я вважаю, що це велика прогалина. Це б дало можливість розвинути громадянське суспільство і його роль підняти. Люди мають бути активними, не мають пасивно тільки споглядати.

Про обізнаність українців

Згідно з дослідженням Центру Разумкова з правових питань, більше половини українців і в очі не бачили Конституцію. А це велика помилка, адже це вектор для громадян.

– Грубо кажучи, це як правила руху для держави, для влади і державної машини. Так от ви дивіться туди, чи виконує влада наша правила руху, і реагувати необхідно, ми не маємо бути пасивними. Ознайомтесь з Конституцією, вивчіть її, – впевнений Мусіяка.

Конституція – це ще не все

– Прийшли (люди у владу, – Ред.) – не можете? Скажіть, ми не можемо, складіть повноваження і йдіть. Нехай придуть ті, хто зможе це виконувати. Наша Конституція говорить, що у нас соціальна, правова, незалежна держава.

А що у нас залишилося? Ми незалежна? Уже дуже багато сумнівів. А правова? Соціальна? Тож у нас, як кажуть, не початий край, але Конституція дає можливість, орієнтири є.

Про нову владу

У президента України Володимира Зеленського, на думку політичного діяча, є унікальна можливість поліпшити текст Конституції, адже він людина позасистемна.

– Я б хотів, щоб він заявив: Давайте наведемо конституційний лад, як це і передбачено у документі, і будемо поліпшувати текст Конституції спокійно (*Факти. ICTV* (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190724-pro-nedoliky-konstytutsiyi-novu-vladu-i-komunistiv-nevydane-interv-yu-musiyaky/>)). – 2019. – 24.07).

Сліденко І., суддя КСУ

"Назвати українську Конституцію кращою важко": інтерв'ю з суддею КСУ

Інтерв'ю судді КСУ Ігоря Сліденка сайту «Сьогодні» (28.06.2019) (Частина 1)

Чи захищає Основний закон українських громадян не тільки теоретично, але і на практиці?

Українська Конституція святкує свій черговий день народження. Мабуть, кожен громадянин має свою думку щодо Основного закону і того, наскільки він захищає права людей. Але кому краще знати, що собою являє українська Конституція, як не людині, яка практично щодня має з нею справу і буквально стоїть на сторожі виконання головного документа держави – судді Конституційного Суду?

Чи хороша українська Конституція? Чи захищає вона громадян не тільки теоретично, але і на практиці? Які нові можливості для захисту своїх прав отримали люди з введенням інституту конституційної скарги в Конституційний суд? І чому громадяни не поспішають реалізовувати ці можливості? Про це та багато іншого – в інтерв'ю з суддею Конституційного суду Ігорем Сліденком.

- *Ігоре Дмитровичу, існує думка, що українська Конституція – одна з кращих у світі. З точки зору судді Конституційного суду, наскільки це відповідає дійсності? Наскільки наш Основний закон дійсно зрозумілий, чіткий, практичний, наскільки дозволяє захищати права громадян, наскільки відповідає сучасним вимогам до функціонування державних інститутів?*

- Словосполучення "найкраща Конституція" вперше було використано в 1996-97 роках Венеціанською комісією. Після того, як Верховна Рада затвердила Конституцію України, Венеціанська комісія розглянула вже прийнятий документ і на контрасті з попередньою Конституцією – а це Конституція УРСР 1978 року – Основний закон незалежної України, звичайно, виглядав як кращий.

Але сказати, що українська Конституція відрізняється в кращий чи гірший бік від конституцій інших країн, важко. Оскільки держави виписують Конституції відповідно до своїх історичних традицій, специфіки правової системи і так далі. Є держави, у яких взагалі немає конституції в звичайному

розумінні, наприклад, Велика Британія. Тому говорити про кращу Конституцію в порівняльно-правовому аспекті я б не став.

Краща Конституція – та Конституція, яка задовольняє державу, правову систему, соціум. І дає можливість державі розвиватися в тій мірі, наскільки це конституція може зробити. Оскільки навіть найкраща конституція обмежена в стосунках: є багато аспектів, пов'язаних, наприклад, з функціонуванням громадянського суспільства, які не окреслені Конституцією.

І з цієї точки зору назвати українську Конституцію кращою важко. Оскільки спочатку цей документ – продукт політичного компромісу між тими силами, які на момент затвердження Конституції в 1996 році були представлені в парламенті. Тобто компроміс між силами, які представляли собою, скажімо так, "радянську" більшість, і національно-демократичними та ліберальними силами, що зароджувалися. Але продукт компромісу не може бути ідеальним. Будь-яка з альтернатив завжди краща за компроміс.

- З 1996 року Конституція змінювалася. Зміни покращили її?

- За великим рахунком, затверджена в 1996 році Конституція – це Конституція перехідного періоду, і в цьому її недоліки. І події, що відбувалися в країні, починаючи з 2004 року, і особливо з 2014-го, свідчать, що наша Конституція – Конституція компромісу. І, очевидно, якщо українська влада захоче перетворити цю Конституцію в дійсно найкращу, вона буде змушена приймати або новий конституційний акт, або вносити істотні зміни в текст існуючого.

- Що таке українське Конституція для звичайного громадянина? Наскільки це практичний документ? Чи може громадянин апелювати до прямих норм Конституції в судах, при спілкуванні з держорганами і так далі, а головне, наскільки така апеляція ефективна?

- Ну, що можна сказати ... Навіть найкращий інструмент вимагає вміння ним користуватися. В Конституції України передбачено принцип прямої дії. Що це означає? Це означає, що кожен громадянин може захистити свої права в суді на підставі норм Конституції. Навіть не законів. І суд не може ігнорувати таку позицію.

Інша справа, що практика застосування судами загальної юрисдикції норм безпосередньо Конституції мізерна. Незважаючи на те, що Конституції вже більше двадцяти років. Принцип прямої дії Конституції так і не знайшов широкого застосування в практиці судів.

Однак віднедавна можливості громадян застосовувати на захист своїх прав норми Конституції розширилися у зв'язку з появою інституту конституційної скарги. Якщо раніше громадянин міг звертатися до Конституційного Суду щодо тлумачення норм Основного закону, то тепер він може безпосередньо звернутися до Конституційного суду за захистом своїх прав в разі, якщо судова система з тих чи інших причин не змогла ці права захистити.

Але Ваше питання передбачає, перш за все, аспект застосування норм Конституції. І в будь-якому випадку цей аспект залежить, перш за все, від правової культури суспільства і окремих його сегментів. Наведу приклад: у

нас в Конституції передбачено обов'язок народних депутатів голосувати особисто. Ви знаєте, скільки проблем виникло через порушення цієї норми? З минулого року Конституційний Суд ввів практику скасування законів, в тому числі через неособисте голосування.

Тобто народні депутати, які уособлюють, за великим рахунком, народ України, прямо ігнорують прямі приписи Конституції. Я б застосував навіть таке слово, як "грубо". Що призводить до серйозних конфліктів, у тому числі в правовій системі. Скільки проблем виникло через закон Ківалова-Колесніченка, скасованого через порушення норми про особисте голосування! Тому, підсумовуючи, слід констатувати, що рівень застосування норм Конституції та норм закону залежить від правової культури.

- *Отже, нам необхідно підвищувати правову культуру суспільства ...*

- Необхідно. І це нешвидкий процес. Правову культуру неможливо насадити штучно, її потрібно виховувати. В теорії права є такий термін – "вестернізація". Держави, в яких системи були засновані не на західному праві – наприклад, Туреччина, Японія, Китай – намагалися зробити західний аналог правової системи. У нас, за великим рахунком, система також була заснована не на західному праві. Деякі дослідники навіть виділяли окремий сегмент – "радянське право". Тому у нас також відбувається, певним чином, "вестернізація" права. І ось: як показує досвід, навіть 100-150 років "вестернізації" не призводять до яких-небудь серйозних, масштабних зрушень в частині правової культури суспільства. Тому тут тільки еволюція. І жорсткі режими щодо виконання правових норм.

- *І це питання сотні років?*

- Десятиліть, як мінімум.

- *Давайте поговоримо про виписаній в Конституції України та законі про Конституційний Суд України нормі про конституційну скаргу. Конституційна скарга до Конституційного Суду – це альтернатива зверненням до Європейського суду з прав людини, як суд останньої інстанції?*

- Ні. Логіка появи в законодавчому полі України норми про конституційну скаргу в 2016 році дійсно пов'язана, в тому числі, і з тим, що Європейський суд з прав людини був завалений скаргами з України. І досить часто ці скарги були пов'язані з неправильним застосуванням норм законів українськими судами. У нас в законодавстві маса норм, що протирічать одна одній. Суди були вільні вибирати ту чи іншу. Що нерідко призводило до серйозних системних порушень і, як наслідок, до звернення до ЄСПЛ.

І за допомогою введення інституту конституційних скарг був створений певний правовий фільтр. Для того, щоб менше людей зверталися в ЄСПЛ.

Але не можна говорити, що це альтернатива. Зараз громадянину, щоб звернутися до ЄСПЛ, необхідно використовувати всі національні засоби захисту своїх прав. Конституційний Суд поки що не зважає таким, через відсутність необхідної практики. Але це лише справа часу. Зі створенням такої практики ЄСПЛ прийматиме скарги українських громадян тільки після того, як вони пройшли верифікацію в Конституційному Суді України.

Тобто це одна з причин появи інституту конституційних скарг. Але не основна. Є багато інших. І взагалі, впровадження конституційних скарг в тих державах, де не було такого інституту, – світова тенденція. Наприклад, нещодавно конституційна скарга з'явилася в правовій системі Литви.

При цьому у нас конституційна скарга надзвичайно обмежена в плані можливостей громадян звертатися. Вона стосується виключно судової системи. Тобто, щоб звернутися до Конституційного Суду, суб'єкт повинен пройти всі стадії судового розгляду, включаючи апеляцію і касацію (в разі, якщо остання передбачена), а потім вже звертатися до Конституційного суду. А в світі практикується набагато більш широке застосування. Наприклад, конституційна скарга на рішення органів виконавчої влади, і так далі (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України* (<http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-suddi-ksu-igorya-slidenka-saytu-sogodni-28062019-chastyna-1>). – 2019. – 28.06).

Сліденко І., суддя КСУ

Як пересічний українець може захистити свої права в Конституційному суді

Інтерв'ю судді КСУ Ігоря Сліденка сайту «Сьогодні» (29.06.2019) (Частина 2)

У першій частині інтерв'ю судді Конституційного суду Ігоря Сліденка сайту "Сьогодні" ми обговорили, чи є українська Конституція кращою в світі, чому суди рідко звертаються до її норм у своїх рішеннях і скільки часу потрібно суспільству, щоб підвищити свою правову культуру. У закінченні інтерв'ю читайте про те, як громадянин може захистити свої права за допомогою Конституції та конституційної скарги, чи можна захистити свої права в КС без допомоги фахівця тощо.

Про те як громадянин може захистити свої права за допомогою Конституції та конституційної скарги, чи можна захистити свої права в КС без допомоги фахівця розповів суддя Конституційного суду Ігор Сліденко.

- *Ігоре Дмитровичу, багато громадян звертаються з конституційними скаргами?*

- Знову-таки, справа в правовій культурі, в умінні поводитися з наявними правовими інструментами. Це новий інститут. Сказати, що Конституційний Суд наклав вал конституційних скарг, важко. Скарги приймаються вже два роки. У нинішньому році прийняті перші рішення. Так що певна практика напрацьовується.

Але з часом Конституційний Суд буде працювати з набагато більшим числом скарг. На порядок більшим. Тобто, якщо зараз мова йде про тисячі скарг, то в майбутньому це будуть десятки тисяч.

- *Конституційний суд готовий до такого зростання звернень громадян?*

- Поки що важко сказати. В принципі, зміни законодавства у 2017 році оптимізували структуру Конституційного суду. У тому числі з тим, щоб він мав можливість розглядати велику кількість заяв. У складі суду працюють два

Сенати, збільшилася кількість колегій, змінилися їх повноваження. Тобто структура отримала форму, що дозволяє розглядати значне число звернень.

- *Середньостатистичний громадянин без юридичної освіти може самостійно – без допомоги адвоката або юриста – звернутися до Конституційного Суду? Правильно оформити скаргу і правильно викласти в ній свої претензії?*

- Без спеціальної освіти це зробити важко, виходячи з тих вимог до скарг, які виписані в законі. Одна з підстав відмови приймати конституційну скаргу до провадження – її необґрунтованість. А обґрунтованість залежить хоча б від елементарних знань в даній сфері. Тому я все-таки радив би громадянам звертатися до фахівців. Тим більше, що терміни подачі скарги стиснуті: громадянин має три місяці після прийняття судом останньої інстанції рішення по його справі, щоб оскаржити в Конституційному Суді конституційність норми закону, на підставі якої було прийнято рішення.

- *Необхідні, як ви сказали, елементарні юридичні знання? Або все ж, щоб мати шанси в Конституційному Суді, громадянам будуть потрібні послуги фахівців з конституційного права?*

- Я б так сказав: навіть не кожен адвокат може правильно сформулювати конституційну скаргу. Тому що Конституційний Суд – це не зовсім суд в класичному розумінні. Тут своя специфіка. Позовна заява до суду і звернення в Конституційний Суд з конституційним скаргами – це принципово різні речі. Тут слід знати специфіку конституційного права. Власне, предмет, який розглядається в Конституційному суді – Конституцію. І грамотно сформулювати саму проблему.

Тому що дуже часто ті, хто звертається з конституційною скаргою, не можуть правильно пояснити, в чому, власне, проблема. Як правило, обґрунтовують своє бачення проблематики загальними статтями, конституційними принципами. Не зазначаючи навіть, яке безпосередньо конституційне право порушено. Але для того, щоб Конституційний суд міг розглянути скаргу, заявник повинен вказати це.

У нас конституційні права – це II розділ Конституції. І дуже часто до нього навіть не доходять. Звертаються до загальних принципів – 1-а, 3-я, 8-а статті Конституції. І все. На цьому все закінчується.

Друга поширена помилка – це підміна суті розуміння проблеми. І тут уже потрібні тільки спеціальні знання. Наприклад, коли ви користуєтеся пільгою і її відмінюють. І ви вважаєте, що ваше право на соціальну допомогу порушено. Але пільги і соціальна допомога – це різні речі.

- *Ви сказали, що перше конституційне рішення було прийнято в нинішньому році. Можете коротко розповісти, про що це рішення?*

- Символічно, що перше рішення по конституційній скарзі було прийнято напередодні катастрофи на Чорнобильській АЕС – 25 квітня. І стосувалася ця скарга саме прав чорнобильців. У цій справі заявники (дві скарги були об'єднані в одне провадження) оскаржували норму Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи". Згідно з якою пільгове нарахування пенсій

поширювалося тільки на ту категорію військовослужбовців, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи під час проходження дійсної строкової служби і внаслідок цього стали особами з інвалідністю. Однак безпосередню участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС брали і інші категорії військовослужбовців. У тому числі військовозобов'язані під час військових зборів. Тому суд визнав словосполучення "дійсної строкової служби" неконституційним (і воно зникло з цієї норми закону), таким чином розширивши коло осіб, на яких поширюються зазначені пільги.

- *Яке практичне застосування конституційних скарг. Припустимо, громадянин отримує позитивне рішення по своїй скарзі. Далі що він робить? Йде з ним до суду загальної інстанції і вимагає що?*

- В тому плані, якщо КС приймає рішення, що норма закону, на підставі якої суди загальної юрисдикції прийняли рішення у справі заявника, є неконституційною, то заявник отримує право перегляду своєї справи судом загальної інстанції.

- *Справи інших осіб, за якими суди раніше прийняли рішення, ґрунтуючись на цій, визнаній неконституційною, нормі закону, не переглядаються на підставі рішення КС?*

- Ні. Це проблема загальна, вона стосується не тільки конституційних скарг, це проблема подальшого конституційного контролю. Суть її в тому, що будь-яка діюча правова норма породжує певні правові наслідки. Коли Конституційний суд визнає норму неконституційною, вона зникає з правового поля, відповідно, генерація правових наслідків припиняється. Але ті, що вже є, залишаються. Це одна з серйозних доктринальних проблем у праві.

- *А в майбутньому суди також не зможуть застосовувати цю норму?*

- Зрозуміло, не зможуть. Після рішення Конституційного суду про невідповідність її Конституції ця норма зникає з правової системи. Таким чином, суди більше не зможуть засновувати на ній свої рішення в майбутньому.

Є також більш складні випадки, які стосуються контраверсійних норм Конституції, які не працюють

- *Що мається на увазі?*

- Наприклад, у нас є норма в Конституції про безоплатну медичну допомогу. На практиці в Україні така допомога фактично не надається. При тому, що є тлумачення Конституційного суду, що означає "безоплатна допомога". Але реалізувати це рішення практично неможливо. Візьміть рішення Конституційного суду і підіть з ним в медустанову і скажіть, що не будете платити за лікування. Вам скажуть: у нас немає можливостей лікувати безкоштовно.

І це найбільша проблема, яка стосується рішень Конституційного суду. Неможливість громадян в окремих випадках прямо реалізувати норми, виписані в Конституції, а держави – забезпечити реалізацію цих норм. Тут якраз реалізувати рішення Конституційного суду дуже складно (**Офіційний веб-сайт Конституційного суду України**)

<http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-suddi-ksu-igorya-slidenka-saytu-sogodni-29062019-chastyna-2>). – 2019. – 29.06).

Речицький В., український юрист, спеціаліст з конституційного права, член ініціативної групи «Першого грудня», член Конституційної Комісії України від Української Гельсінської спілки з прав людини, конституційний експерт Харківської правозахисної групи, викладач кафедри конституційного права України Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Україні потрібна капіталістична Конституція

Відомий юрист, експерт з конституційного права В. Речицький в своєму інтерв'ю наголошує на тому, що українці слабо представляють яку країну насправді будують.

"У 2007 року Секретаріат президента попросив мене написати модельний проект Конституції України, — говорить Всеволод Речицький. — Однак цей проект так і не ризикнули взяти в роботу. Президента Ющенка американська конституційна парадигма реально цікавила, але при цьому здавалася йому недосить переконливою. При Віктору Януковичу Конституційна Асамблея заново переписала українську Конституцію, однак до громадськості її текст не дійшов із відомих причин".

"Потім Петро Порошенко зібрав Конституційну Комісію, щоб змінити окремі фрагменти Основного Закону, — продовжує експерт. — Однак задумана ним децентралізація не пройшла, а заново сформульовані права людини взагалі залишилися під сукном. Конституційний статус Автономної Республіки Крим спочатку теж був істотно змінений, але потім влада злякалася наслідків. Крим став національною автономією кримських татар тільки на папері, члени Робочої групи з питань Криму просто не змогли зібрати кворум для прийняття остаточного рішення.

Згідно з вимогами міжнародного права, корінні народи повинні мати свою землю. А це означає, що кримських татар треба було наділити землею. І Україна могла б оголосити, що повертає землю кримським татарам у справжню власність. Кримські татари могли б почати захищати це право в судах. Одне слово, це була б серйозна проблема для Путіна. І Петро Порошенко це чудово знав. З іншого боку, є перший розділ Конституції України, в якому записано, що вся наша земля — всенародне надбання. Це означає, що по-справжньому віддати землю кримським татарам може лише всенародний референдум".

"Так чи інакше, період політичного і правового романтизму нами насправді пройдений, — констатує юрист. — І треба або створювати капіталістичну Конституцію й жити за нею, або визнати, що наш закамуфльований соціалізм — це і є вибір українського народу. Насправді і ЄС, і Світовий банк, і МВФ пропонують нам класичні умови капіталізму, коли кажуть: випускайте землю в ринок, продовжуйте приватизацію, якщо ви справді хочете бути з нами.

Чому свого часу виник Євросоюз? Щоб розширився європейський ринок. Не можеш реалізуватися у себе в країні — інвестуй і працюй у країні сусідній. Ключові економісти в Україні писали в Конституційну Комісію: запишімо в Основний Закон формулу про вільне переміщення людей, товарів, послуг та капіталу. Це ж просто і ясно. Але, на мою думку, утриматися від такого підходу свідомо вирішили на Банковій. По суті, наша влада все ще не ризикує будувати в Україні капіталізм швидко. Всі ніби розуміють необхідність такого підходу, але спрацьовують підсвідомі гальма. Замість реформ у дискурс запускаються міфи й легенди. Тим часом людям необхідно дати власність, землю. І все це дуже серйозно. Не випадково це добре розумів свого часу Микола Міхновський".

"Бо капіталізм від початку присутній у природі людини, — вважає Речицький. — Людина зазвичай прагне володіти власністю. Решта — блеф. І світова історія це підтверджує. Капіталізм — це природний шлях розвитку сучасного суспільства. Є така теза в теорії права, що закон не буде працювати, якщо він не відповідає емоційній матриці людини. Тобто закон може тільки підігравати початковим людським інстинктам. З іншого боку — можна придумати закон, за яким усі муситимуть спати вдень, а пильнувати вночі. Отож, наш залишковий соціалізм — це саме пильнувати вночі. І тому він не ефективний".

"Ціною кращих розумових зусиль і навіть революцій ми обрали євроатлантичний вектор розвитку. Однак майже всі наші олігархи й президент, що пішов, досягли великого успіху в напівсоціалістичній країні. Тому вони виправдовують і підтримують саме ту систему, завдяки якій досягли успіху. Нав'язавши свого часу державі модель із дешевою робочою силою і не модернізувавши за 27 років виробництво. Це справді не тільки велика економічна, а й моральна проблема.

Політики, які йдуть, намагаються утриматися при владі голосами патріотичного електорату, експлуатувати любов до України, української мови, культури et cetera. Тепер відповідальність знову лежатиме на елітах. Бо це вони винні в тому, що нічого не змінюється або змінюється надто повільно. В руках еліти — всі важелі", — завершив експерт з конституційного права (*Зеркало тижня (https://dt.ua/UKRAINE/vsevolod-rechickiy-ukrayini-potribna-kapitalistichna-konstituciya-315941_.html). – 2019. – 28.06*).

Шевчук С., екс-голова КСУ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Конституційний суд у нас – прохідний двір. Судді бояться голосувати (Інтерв'ю)

Останні півроку Конституційний суд України неодноразово опинявся у центрі скандалів через суперечливі рішення та події. У лютому суд виніс ухвалу про неконституційність статті Кримінального кодексу щодо

відповідальності за незаконне збагачення: із чиновників зняли обов'язок пояснювати свої статки. У травні, за тиждень до інавгурації президента Володимира Зеленського, судді звільнили голову Суду Станіслава Шевчука, звинувативши у дисциплінарних порушеннях. Державне бюро розслідувань (ДБР) навіть відкрило кримінальне провадження «за фактом зловживання службовим становищем колишнім головою Конституційного Суду». Шевчука звинуватили у тому, що він взяв до себе на роботу позаштатних радників, які начебто втручались у роботу суду.

Злі язики відсторонення Шевчука відразу ж пов'язали зі спробою завадити новообраному главі держави скласти присягу, адже за Конституцією, винятково глава Конституційного суду має провести цю процедуру. Але хвилювання швидко зняло призначення на місце Шевчука Наталії Шаптали. І вже за її головування Зеленський вступив на посаду, а згодом суд визнав конституційним його указ про розпуск парламенту і дострокові вибори. Тепер суд готує рішення щодо конституційності закону про люстрацію. Розгляд цього питання розпочався ще у квітні 2015 року. Тоді суд об'єднав в одну справу кілька різних подань щодо закону, прийнятого Верховною Радою восени 2014 року. Але до цього часу рішення так і не ухвалене.

Тим часом звільнений Шевчук нині намагається поновитися на посаді через суд. Він обвинувачує колег у незаконності їхнього рішення. Мовляв, закон про Конституційний суд не передбачає звільнення голови Суду суддями, натомість надає їм право звільнити будь-якого суддю за допомогою 2/3 голосів, чим вони і скористалися. Екс-голова також відкидає обвинувачення у дисциплінарних порушеннях, які йому закидають.

За інформацією джерел «Главкома», звільнення Шевчука було лише першим етапом сценарію зміни влади у Конституційному суді. У нинішньої голови суду Наталії Шаптали та ще двох суддів, Михайла Гультая і Михайла Запорожця (всі прийшли на роботу до суду за квотою З'їзду суддів), добігає термін повноважень. Планова ротація має допомогти сформувати необхідну більшість для обрання головою суду вихідця із Донецька, судді Олександра Литвинова, у заступники до якого мітять судді Микола Мельник і Олександр Тупицький. Саме вони були найактивнішими драйверами звільнення Шевчука.

В інтерв'ю «Главкому» С. Шевчук розповів, як він намагається повернути собі посаду, що тепер заважає Конституційному суду винести ухвалу щодо люстрації та чому рішення його колег про конституційність указу про розпуск парламенту є недосконалим.

- 4 липня, політики та громадськість очікували на рішення Конституційного суду щодо закону про люстрацію. Але судді вчергове не змогли оприлюднити вердикт. Чи дійсно на засіданні були відсутні кілька суддів? І що насправді відбувається навколо цього питання?

- Була присутня необхідна для кворуму кількість суддів. Але необхідної кількості голосів для ухвалення рішення як не було раніше, так немає і зараз.

- Що саме тепер заважає, адже подання розглядається з весни 2015-го?

- Це непроста справа, вона має дуже серйозний політичний і суспільний резонанс. Основна причина - це відсутність 10 голосів за той проєкт, який пропонується суддями-доповідачами.

- *А скільки є?*

- Якщо не приймається рішення, то значить немає 10. Я відчув на собі величезну політизацію довкола цього питання. Коли я, як голова суду, ставив в цьому році питання люстрації до розгляду, то журналісти та активісти почали казати, що особисто я хочу скасувати люстрацію. Але ж це перебільшення, бо голова суду ставить питання, які йому приносять судді-доповідачі.

- *Ще у 2016 році було відомо, що є готовий проєкт щодо визнання неконституційності закону про люстрацію і нібито це рішення вже тоді мало підтримку. От тільки судді бояться, тому не голосують. Це так?*

- У ЗМІ потрапляли навіть проєкти резолютивних частин. На жаль, в плані дотримання службової таємниці у нас суд – прохідний двір, якщо вже таке вкидають в пресу. Так, судді вже бояться голосувати, бо все відразу ж йде в пресу, хто і як проголосував, з їх фотографіями. Особливо це стосується резонансних питань, неоднозначних у політичному і суспільному плані. Я намагався боротися з тим, щоби таких витоків не було.

- *Яким чином?*

- Різні грифи секретності, спеціальні маркування наскрізне і цифрове ставили на проєкти. Кожному судді, автору проєкту належить свій унікальний код. Тобто зовні якщо подивитися, чий саме проєкт, ніхто не дізнається. Але у журналі реєстрації вся інформація є. Так от, якщо просто «зливається» у ЗМІ якийсь документ тепер, то це ще не означає, що це справді проєкт рішення суду. Цього року жоден з таких справжніх проєктів, його копія, не потрапила у ЗМІ. Все, що потрапляло, виглядало як набране на клавіатурі комп'ютера, написане від руки.

- *Щодо закону про люстрацію. Що нині заважає компромісу між суддями?*

- Політизація. Іде боротьба не юридичних, а політичних концепцій: ми бачимо, куди схиляється суспільна думка (мова про критичне ставлення громадськості до можливого визнання неконституційним закону про люстрацію – «Главком») або певна політична сила.

У справі про люстрацію є декілька позицій суддів. Одні вважають, що закон конституційний, адже відбулася узурпація влади Віктором Януковичем. З іншого боку, є аргументи – як-то висновок Венеційської комісії щодо стандартів люстрації, і є певні моменти неконституційності у цьому законі. Наприклад, це індивідуальність покарання, пропорційність покарання, відсутність незалежного люстраційного органу та гарантії судового розгляду щодо осіб, які були звільнені у результаті люстрації.

- *У нас з Конституційним судом виникає парадокс. Він називається судом, у якому є судді з гарантіями незалежності, безсторонності. Але в силу того, що питання, які розглядаються, мають гостро політичний характер, а частина суддів з величезним політичним досвідом, то є небезпека, що він*

перетворюється на політичний орган. Тобто вирішуватиме, приймати чи не приймати рішення під впливом громадської думки або політиків.

- Коли мене обрали головою, я вважав, що проблема суду – це проблема комунікації із суспільством. Що потрібно бути більш відкритими, відвертими, пояснювати свої рішення та мотивацію. 2019 рік показав, що проблема серйозніша, ніж мені здавалося. Насамперед, це опір старої системи, її небажання змінюватися або поступатися новому, демократичному транспарентному підходу. Все це поглиблює недовіру до Конституційного суду і актуалізує тренд на політичні призначення. Головне наше завдання полягає у тому, щоби суд не перетворився на політбюро ЦК КПРС, де за зачиненими дверима відбувається внутрішня політична боротьба, яка не має нічого спільного із конституційною юстицією.

- В одному з попередніх інтерв'ю ви допустили, що Конституційний суд може визнати неконституційною лише частину закону про люстрацію. Чи можете деталізувати, про яку частину йдеться?

- Поки складно про це говорити, бо невідомо, яким буде фінальне рішення. Візьмемо, наприклад, питання люстрації представників комуністичних режимів. Є резолюція ПАРЄ від 1996 року щодо критеріїв здійснення люстрації і люстраційних заходів. Вони підсумували, що в країнах Центральної та Східної Європи за комуністичних режимів відбувалося масове порушення прав людини, пов'язане репресіями, стратами, депортаціями сімей та навіть цілих народів, тому люстрація щодо них може бути. Але я нагадаю, що наш закон про люстрацію унікальний, тому що там йдеться перш за все про рішення щодо часу президентства Януковича. Натомість європейський досвід базувався на боротьбі з наслідками комуністичного панування. Можемо згадати ще німецький досвід щодо денацифікації або досвід в боротьбі з авторитарними режимами в Латинській Америці.

Щодо часових меж, світовий досвід, як правило, свідчить про заборону обіймати державні посади не більше п'яти років. За цей час у людини є можливість переосмислити своє минуле та сприйняти демократичні цінності.

- Які правові наслідки можуть виникнути після ухвалення рішення щодо конституційності закону про люстрацію? Чи прораховуєте ви наслідки і варіанти?

- Дійсно, коли є такі резонансні рішення, треба дивитися вперед, хоча це більше вже якась соціологія. Є універсальний інструмент, який наданий нам після змін в Конституцію у 2016 році. Тепер Конституційний може відкласти набуття чинності свого рішення. Ми, до речі, з кількома моїми колегами виступали за те, щоби набуття чинності рішення про незаконне збагачення було відкладене на шість місяців. Відкладення потрібне для того, щоби парламент міг підготуватися і прийняти змінену редакцію Кримінального кодексу щодо незаконного збагачення. Але в результаті це не потрапило в фінальний текст.

- Тобто виконання рішення і щодо закону про люстрацію, коли його таки буде винесено, доцільніше відкласти?

- Повторюся, це залежатиме від фінальної версії ухваленого рішення.

- Суд може відмовитися від оголошення рішення у цій справі?

- Різні були випадки у діяльності суду. Суд може припинити провадження. Маса критеріїв існують, як це зробити. Наприклад, буде ухвалений новий якийсь закон, або застосований критерій, що це політичне питання, яке ми не розглядатимемо. Але, на мою думку, це неприпустимо. Так чи інакше, суд у демократичному суспільстві існує для того, щоби давати відповіді, а не уникати їх. Суд повинен ухвалювати рішення і щодо люстрації також. У нас постійно під Конституційним судом ідуть мітинги. Це значить, що проблема у фокусі суспільства. Але якщо суд не може дати відповідь, то треба усім суддям іти у відставку. Не працюючий Конституційний суд є загрозою демократичній державі і національній безпеці.

- Можливо таке, що у цьому складі суду не набереться 10 голосів для ухвалення рішення щодо конституційності закону про люстрацію і слід почекати кілька місяців, допоки на місце кількох нинішніх суддів, у яких добігає строк повноважень, прийдуть нові?

- Це питання зрілості та ефективності чинних суддів, їх спроможності приймати складні, але справедливі рішення. Іноді навіть всупереч громадській думці. Суддя Верховного Суду США Ентоні Кеннеді у своїй окремій думці у справі про спалення американського прапора зазначив, що найбільша складність полягає у тому, що деякі рішення Верховного суду США не подобаються самим суддям, які їх приймають. Але вони прийматимуть їх, бо вони справедливі. Справедливі в тому сенсі, як розуміє справедливість Конституція. Звичайно, що важливим фактором є рівень довіри суспільства до судової системи взагалі та Конституційного суду України зокрема. На жаль, до рівня довіри суспільства Верховному суду США нам ще дуже далеко і моїм головним завданням на посаді голови та простого судді було і є створення такого суду, рішення якого користуватимуться довірою співгромадян.

- У 2017 році суд визнав неконституційною норму, в якій йшлося про заборону призначати на посаду керівника закладу вищої освіти особу, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року». Ваш колега, суддя Ігор Сліденко тоді зазначив, що це рішення органічно пов'язане з майбутнім рішенням про конституційність Закону «Про очищення влади». Іншими словами, якщо закон про люстрацію суд визнає конституційним, то це суперечитиме його ж попередній логіці? Чи може Конституційний суд піти проти своєї ж логіки?

- З точки зору доктрини, суд має розвиватися в парадигмі усталеної судової практики. Тобто одне рішення не може суперечити попередньому без наведення мотивів. Але теоретично може бути подолана попередня юридична позиція. Класичний приклад – указ президента про розпуск парламенту. Там якраз зіткнулися дві концепції: рішення Конституційного суду від 2008 року (стосувалося того, що коаліції в парламенті мають складатися винятково з фракцій) і рішення Конституційного суду від 2010 року (стосувалося того, що у роботі коаліції беруть участь і окремі депутати, які не перебувають у жодній фракції) щодо членства в коаліції суперечать одне одному. Коли суд у квітні 2010 року приймав рішення, що окремі депутати можуть брати участь в

коаліції (в народі це називають рішення про «тушки»), то він просто не побачив, що є протилежне рішення з цього приводу від 2008 року.

- *На вашу особисту думку, чи відповідає Конституції указ нового президента про розпуск Ради?*

- Я підтримую резолютивну частину рішення від 2008 року, вважаю його правильним у контексті тієї редакції Конституції, яка є зараз. Бо вводиться інституційне поняття коаліції депутатських фракцій. Логіка полягає в тому, що фракції формують цю коаліцію, а коаліція є парламентською більшістю в аспекті функціональної спроможності парламенту. Далі більшість голосує за уряд, який здійснює свої повноваження... На мій погляд, мотивація рішення Конституційного суду щодо указу президента про розпуск парламенту не є досконалою, хоча межі досконалості ніхто не знає, вони завжди майже безмежні. Виглядає так, що основний момент мотивації, на яку звернув увагу сам суд у своєму пресрелізі, це те, що є конфлікт між президентом і парламентом. А якщо так, то конфлікт має вирішити народ через статтю 5 Конституції, за якою вся влада належить народу. Тобто нам складно надати відповідь, давайте спитаємо у народу. Така мотивація мені нагадує більше доктрину політичного питання. На мій погляд, суд мав би з самого початку відмовитися розглядати цю справу, посилаючись на те, що це - політичне питання і в цьому контексті так і склалося.

Що стосується самої мотивації і резолютивної частини, в силу того, що суб'єктом коаліції є лише фракції, очевидно, треба було порахувати, скільки фракцій входять в коаліцію, скільки в них там депутатів. Суд визначився на користь указу президента.

- *Ви заявляли, що оскаржуватимете своє звільнення. Які успіхи цьому напрямку?*

- Оскаржив в Окружному адміністративному суді Києва, оскільки за імперативною нормою закону це єдиний суд, якому підсудний вказаний позов. Конституційний суд подав апеляцію на ухвалу про відкриття провадження. Сподіваюся, що надовго розгляд не затягнеться. Оскільки при моєму звільненні були допущені кричущі порушення Конституції, Закону про Конституційний суд та Регламенту Конституційного суду щодо процедури та по суті звинувачень, жодне з яких не є а ні обгрунтованим, а ні доведеним. Моє звільнення носить чисто політичний характер. Єдиним аргументом Конституційного суду, як відповідача у справі, є тільки те, що начебто будь-які їхні рішення, у тому числі з кадрових та організаційних питань, не можуть оскаржуватися. Але конституцієдавцем визначено, що оскарженню не підлягають лише рішення та висновки Конституційного суду, які ухвалені за результатами розгляду конституційних проваджень. Бо тоді виходить, що достатньо суддям зібрати певну кількість голосів для звільнення колеги, а зміст обвинувачень та законна процедура уже не мають значення.

- *Коли ви зрозуміли, що вас хочуть «піти»?*

- Чітко колеги сформулювали думку, що вони хочуть, лише 14 травня 2019 року. А хотіли вони, щоб я звільнив посаду голови суду за власним бажанням, інакше вони мене звільнять як суддю. При цьому конфлікт між

світоглядами наростав у суді з початку цього року. Звичайно, що мені простіше за все було залишити посаду голови і до закінчення каденції залишатися суддею, але тут питання було не в моїх особистих інтересах, а в майбутньому конституційної юстиції та Конституційного суду. Суд має захищати громадян від свавілля влади, а не виконувати замовлення політиків чи олігархів. Суспільство дозріло до справжніх змін і розраховує на дійсно справедливий і безсторонній Суд.

- Чи мали ви з кимось розмову перед вашим звільненням, вас просили по доброму, погрожували?

- Деякі судді погрожували мені звільненням, якщо я не залишу посаду голови. Після того, як я відмовився, вони зібралися і проголосували за моє звільнення. Але вже не як голови Конституційного суду, а як судді.

- Раніше ви розповідали, що нардеп Грановський намагався із вами зустрічатися, тиснув. Хто ще був долучений до цього процесу?

- Я вже надавав коментарі з цього приводу, не хочу повторюватися. Ви неодноразово чули у коментарях певних політиків про намагання контролювати Конституційний суд. Сама брутальність процесу звільнення із численними порушеннями свідчить про його політичне підґрунтя.

- В одному з інтерв'ю ви казали: «я постійно шукав порозуміння для спокою». З ким саме шукали, що обговорювали?

- Як голова Суду я шукав компроміс із суддями задля ефективної та плідної роботи суду, адже кожен суддя є особистістю і має право на власну думку. Проте, я не готовий був до компромісу із совістю і своїм світоглядом професора та конституціоналіста. Я вважаю, що судді мають об'єднуватися за поглядами на доктрину, як ухвалювати рішення, а не формувати якісь фракції та інші утворення.

- Головою Конституційного суду обрали Наталію Шапталу, у якій завершується каденція. Чому обрали саме її? Як можете охарактеризувати нового голову?

- У неї закінчуються повноваження, вона є тимчасовою компромісною фігурою. Тому її і обрали.

- Але каденція Шапталі добігає кінця, а судова тяганина з вашим поновленням триває. Хто у цій ситуації найреальніший претендент на очільника Конституційного суду, які сценарії розвитку подій ви бачите?

- Я впевнений, що Суд поновить справедливість і я повернуся до виконання обов'язків судді та голови Суду. Хто б там на що не розраховував.

- Вас відсторонили від посади ще у травні, чи встигли ви зустрітися з новообраним президентом, представниками його команди? Чи висловлювали вони вам підтримку?

- Ні з ким із Офісу президента я зараз не зустрічаюся. Щодо мого звільнення, то і Руслан Стефанчук, і Ірина Венедиктова підтримали мене. Ми ж юристи – давно одне одного знаємо.

- А ще один юрист, ваш хороший знайомий, нині глава Офісу президента Андрій Богдан обіцяв допомогти?

- Думаю, це питання, з точки зору влади, юристів перебуває у фокусі уваги, бо не кожного дня звільняють голову суду, тим паче, з м'яко кажучи, сумнівних підстав. З Андрієм Богданом ми це не обговорювали.

Найкраща підтримка від влади – це утримання від порушень Конституції, сприяння утвердженню верховенства права у суспільстві.

- *Вам закидають зокрема те, що у суді знаходяться під 30 нерозглянутих конституційних подань, 17 з яких на розгляді ще з 2014-2017 років. Закидають і те, що за останні два роки суд не ухвалив жодного рішення у справах за конституційними скаргами (на розгляді Суду таких справ перебуває понад 40). Про це, зокрема, ідеться в листі суддів Миколи Мельника, Сергія Саса і Ігоря Сліденка, які публічно виступали за вашу відставку з посади голови суду.*

- На жаль, ці колеги були використані як інструмент для мого звільнення. Політичні методи боротьби не припустимі у судовому органі, але вони були привнесені до суду. Після ухвалення рішення щодо незаконного збагачення (КС визнав неконституційною статтю, що передбачала відповідальність за незаконне збагачення) з початку року і до мого звільнення робота Конституційного суду фактично зупинилась.

Перше рішення по одній з конституційних скарг було у квітні цього року, ще до мого звільнення. Свого часу було блокування прийняття регламенту роботи суду певними суддями. А без регламенту не можна запустити роботу сенату суду. Весь 2017 рік у нас тривала політична боротьба навколо прийняття регламенту. А як тільки мене обрали, наступного дня прийняли регламент і тоді почали формувати склад сенатів. Два сенати якийсь час розкачувалися у своїй роботі, але далі все пішло нормально. Суд – колегіальний орган. Немає ніякого зв'язку між мною, як головою, та тим, що справи не рухалися. Як голова суду може змусити суддів голосувати? Тільки забезпечувати організаційно: папір, ручка, комп'ютер. Я ж не пишу рішення за суддів-доповідачів. Суддя підходить, каже, що готовий проєкт, я його ставлю у порядок денний. От щойно ухвалили рішення щодо НКРЕКП, де суддею-доповідачем був суддя Мельник (у середині червня суд визнав неконституційним закон, що регулює діяльність НКРЕКП, – «Главком»). Я це питання неодноразово ставив у порядок денний на пропозицію доповідача, але судді його розгляд кілька разів переносили.

- *Склад Конституційного суду – дуже різні люди, які представляють різні групи впливу в українському політикумі. Як так сталося, що вони усі об'єдналися навколо проти вас?*

- Сумнозвісна диктатура більшості. Мені це нагадує політбюро за радянських часів. Попри закони та Конституцію більшість ухвалює свавільні кулуарні рішення задля встановлення контролю над єдиним органом конституційної юрисдикції. Причиною став конфлікт світоглядів, ординської та європейської систем. Саме цей конфлікт наразі відбувається і в державі.

- *Але ж є судді, які спочатку голосували за ваше призначення головою, а потім підтримали відсторонення. Як це пояснити?*

- Дехто з них уявляв, що я буду лише номінально виконувати функції голови суду, думали, що я лише ходитиму на конференції, займатимуся

міжнародними поїздками та підписуватиму фінансові документи, а всім іншим займатимуться інші люди. Але я почав проявляти себе саме як голова суду. Мене намагалися затягти у різні фракції, я мав узгоджувати свої дії не просто у стратегічних речах, а у щоденній роботі з ними: як я маю керувати секретаріатом суду, які справи я ставитиму на розгляд. Коли я обирався, то всім сказав: якщо за мене проголосуете, я хочу бути головою всього суду і давайте припинимо поділ на фракції. От з цього моменту все почалося – наростали протиріччя. Потім, пам'ятаєте, ми розглядали і визнали неконституційною відповідальність за незаконне збагачення? Деякі колеги спеціально намагалися мене в цьому рішенні зробити крайнім. Тобто всі ці кроки були вчинені, аби створити негативний суспільний фон саме навколо мене. Це ознака внутрішніх інтриг, які підтримує частина політикуму.

- *Проте ви ж самі підтримали неконституційність статті про відповідальність за незаконне збагачення, надавши підстави для критики. З якою мотивацією?*

- Боротьба з корупцією має вестися відповідно до Конституції, бо інакше ми ніколи не побудуємо цивілізоване демократичне суспільство. Вказана норма, після внесення до неї змін у 2015 році, порушувала фундаментальний принцип презумпції невинуватості і була неефективною. Жодного вироку за чотири роки, хоча до внесення змін вироки були. Нещодавно суддя Європейського Суду з прав людини від Португалії підтримав наше рішення, вказавши, що в країнах Західної Європи аналогічна норма була визнана неконституційною саме через порушення принципу презумпції невинуватості. Не можна досягати легітимної мети через порушення конституційних прав та основоположних свобод громадян. Це шлях до неправової держави.

- *Уявімо, суд поновлює вас на посаді. Яка юридична відповідальність настає для ваших колег, які відсторонили вас?*

- Питаннями відповідальності займатимуться компетентні органи та суд. Мої коментарі з цього приводу виглядатимуть некоректно.

- *ДБР заявляло про порушення кримінальної справи через зловживання вами службовим становищем. На якій стадії ця справа?*

- Наскільки я розумію, до ДБР звернулися політики, що ще раз підкреслює політичний характер мого звільнення. Закиди щодо радників – це смішно. Я публічно свої аргументи уже наводив колегам. І для преси, і для правоохоронних органів я відкритий. Не було ніяких контактів, дзвінків до мене щодо цієї справи. Поняття не маю, що у цій справі зараз відбувається. Думаю, як тільки цей висновок потрапив до преси (мається на увазі Висновок Постійної комісії з питань етики і регламенту КСУ, який став підставою для звільнення Станіслава Шевчука – «Главком»), його ініціатори зрозуміли, що ці усі звинувачення так собі, слабенькі. Тому для суспільної думки треба зробити імідж кримінальника. Хоча наявність штатних радників передбачена документами суду, проголосованими до мене.

- *Чи були у вас пропозиції піти у політику, балотуватися в парламент на нинішніх виборах?*

- Я завжди був аполітичним. Пропозиції надходили, але на самому початку я їх не приймав.

- Чи цікава вам робота у виконавчій владі?

- Я бачу своє майбутнє суддею Європейського суду вже після того, як закінчу каденцію у Конституційному суді. Але я не подавав документи на конкурс, оскільки відчуваю свою відповідальність за майбутнє конституційної юстиції та Конституційного суду України (*Главком* (<https://glavcom.ua/interviews/stanislav-shevchuk-konstituciyniy-sud-u-nas-prohidniy-dvir-suddi-boyatsya-golosovati-607944.html>). – 2019. – 8.07).

Сорока С., експерт групи "Реформа публічної адміністрації" РПР

Конституційна халепа. Вирватись із замкненого кола стагнації та криз

Перманентна Конституційна криза в Україні зі вступом на посаду нового президента, схоже, переходить в активну фазу.

Із 2004 року, коли під тиском прокремлівських сил і на фоні протистояння були внесені суттєві зміни до Конституції зразка 1996 року, метою яких, на мою думку, було ослаблення і розбалансування системи влади в Україні, Україну постійно трясє від політичних та конституційних криз.

Наразі, якщо ми не зможемо зрозуміти їхню причину, то й не спробуємо вирватись із замкненого кола стагнації та цих перманентних криз.

Парламентаризм і метрополії

Парламентаризм народився на початку минулого тисячоліття в Англії, і згодом законодавчі органи багатьох країн, а особливо країн-членів Британської Співдружності, були створені за його зразком. Крім всього іншого, саме парламентська система управління зручна метрополіям для управління і контролю своїх колоній.

Парламент дозволяє місцевій громаді брати участь в самоуправлінні під контролем генерал-губернатора, як би не називалась посада такого "контролера" від метрополії, а всі стратегічні питання вирішуються в метрополіях. Колонії не мали власного війська, а сили правопорядку підпорядковувались генерал-губернатору.

Крім іншого, така модель управління була доволі успішною економічно за рахунок розвитку самоврядування та приватної ініціативи, що дозволяло розвиватись колоніям і збагачуватись метрополії.

Першими повстали проти такої системи влади американці, які зрештою звільнились від контролю метрополії і обрали для себе іншу – президентську систему влади. Тому що для захисту свого суверенітету молодій республіці потрібна була концентрація виконавчої і військової влади в одних руках.

Росії, яка і досі вважає себе метрополією України, не подобалась концентрація виконавчої влади в Україні в руках президента, що, в разі

обрання демократичного і прозахідного голови держави (що фактично відбулося в 2005 році), значно посилило б антиколоніальний рух в Україні.

Тому Кремль "руками" комуніста Симоненка і свого "смотрящего" Медведчука ультимативно "підсунули" нам таку "халепу" у вигляді чинної зараз Конституції.

Як це було і де собака заритий

Взагалі, тут варто згадати історію, як приймалися ці зміни до Конституції:

"Починаючи з 2003 року політичні сили Віктора Януковича та Леоніда Кучми ініціювали конституційну реформу, суть якої полягала в ослабленні влади президента й передачі Верховній Раді права на формування уряду України. Опозиційні сили Ющенко та Тимошенко рішуче виступали проти цієї реформи, оскільки були впевнені в перемозі свого кандидата на президентських виборах 2004 року.

Під час Помаранчевої революції політичні сили Кучми та Януковича поставили прийняття конституційної реформи як основну вимогу, в обмін на яку президент Кучма погоджувався на організацію повторного голосування Другого туру президентських виборів.

Для подолання гострої політичної кризи під час Помаранчевої революції, за вимогою політичних сил Віктора Януковича та Леоніда Кучми – 8 грудня 2004 року Верховна Рада ухвалила (403 голоси "за", зокрема вся фракція Партії регіонів, але не голосували Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко, фракція БЮТ принципово голосувала "проти").

Закон на основі проекту Симоненка–Медведчука про зміни до Конституції (про політичну реформу) передбачав перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, формування уряду коаліцією депутатських фракцій, подовження терміну повноважень Верховної Ради до 5 років".

Проблема в тому, що, відповідно до норм чинної Конституції, президент без більшості в парламенті реально має тільки церемоніальні повноваження і керує військовим блоком, фінансування якого, до речі, виділяє парламент. Зате президент своїм вето може заблокувати будь-який закон, який схвалив парламент.

Тобто без лояльної до президента більшості в парламенті в Україні, згідно з чинною Конституцією, настає параліч влади.

Мало того, що жодна поки що партія не здобувала з того часу абсолютної більшості в парламенті на пропорційній основі, "незалежні" мажоритарники, які "залежать тільки від своїх виборців", роблять будь-яку більшість дуже хиткою. Президент і парламент заради лояльності повинні постійно їх "підгодовувати" субвенціями і регіональними програмами, а їхні апетити постійно ростуть.

Якщо ж президент раптом отримає в парламенті абсолютну більшість, його влада при слабкій інституалізації опозиції і залежності судової гілки влади практично нічим не обмежується і автоматично стає авторитарною.

Президент тоді повністю контролює і законодавчу, і виконавчу, і судову влади, і силовий блок.

От така фігня, малятка...

Чинний поки що парламент і минулий вже президент за 5 років "чомусь" не помічали цих конституційних проблем і не вважали за потрібне змінити стан справ і розробити нову Конституцію, чи внести зміни в цю недолугу Конституцію Симоненка-Медведчука та Партії регіонів. Як і в закон "Про вибори народних депутатів" 2012 року "імені Януковича".

Але зараз із швидким розвитком цифрових технологій і соціальних мереж і президентська модель управління є не тільки неефективною, але й небезпечною.

Компетентність

Справа в тому, що в діючих демократіях роль "фільтрів" компетентів і лідерів для влади відіграють (чи відігравали) саме політичні партії. Наразі компетентність зовсім не є необхідною умовою для отримання найвищих посад в країні – для цього достатньо вдало провести виборчу кампанію в соціальних мережах.

Варто зазначити, що і в умовах чинної системи влади в країні, компетентність політиків і урядовців теж не була необхідною вимогою для зайняття посад у владі. Більш важливими "чеснотами" для отримання посади в політиці чи управлінській вертикалі була приналежність до відповідного політичного "клану", лояльність та вміння "заробляти і ділитись".

Позитивом останніх президентських та наступних парламентських виборів є те, що українці не довіряють своїй політичній "еліті" та політичним партіям, як "інкубаторам" компетентів. Негативом – зараз не існує фільтрів компетентності для політиків взагалі.

На державній службі, дякуючи реформі 2015 року, запроваджені конкурсні відбори на основі оцінки компетентностей. На жаль, поки що не на всі посади і не без впливу суб'єктивізму.

Таким чином, нова Конституція, поряд із розвитком системи "прямої демократії", в тому числі шляхом запровадження системи цифрового голосування, має подбати і про перевірку компетентностей кандидатів на різні посади у владній вертикалі та горизонталі.

Чи має мати, наприклад, кандидат в президенти достатній рівень компетентності у вирішенні стратегічних питань розвитку країни? Як це перевірити? Чи ми готові знову довірити управління країною умовним "кухаркам", "водіям", "коханкам", юристам із купленими дипломами та "схемщикам"?

Установча, стратегічна та контрольна гілки влади

Крім того, нова Конституція має чітко розділити законодавчу, виконавчу та судову влади, та запровадити установчу, стратегічну та контрольну.

Установча полягає в тому, що народ має мати право легітимно змінювати свою систему управління і Конституцію, яка її встановлює. І не через

революції, а через легітимні конституційні процедури. Інакше матимемо перманентні революції і надалі.

Стратегічна система управління полягає у запровадженні окремої системи розроблення і прийняття стратегічних рішень і національних стратегій, обов'язкових для виконання всіма іншими гілками влади (управління). Чинна система влади із цим хронічно не справляється.

Із стратегуванням у нас взагалі проблеми. Виконавча та законодавча гілки влади займаються здебільшого поточним управлінням і не здатні до системного стратегічного управління.

Тому досі ми перебували і фактично перебуваємо під так званім зовнішнім управлінням – раніше нашої колишньої метрополії Росії, зараз – Європи та США.

Не ми визначаємо наше майбутнє. За нас його визначають наші фактичні метрополії. Просто управління теперішніх метрополій є більш цивілізованим і гуманним, ніж колишньої.

За ідеєю, роль стратега України міг би виконувати і президент, якби мав для цього бажання, достатню компетентність і час. Натомість, президенти мусять вирішувати масу поточних проблем, не маючи часу на системне планування майбутнього країни і організацію виконання таких планів.

Контрольна гілка влади має бути сформована для незалежного контролю і оцінювання ефективності діяльності інших гілок влади та ефективності використання та відновлення стратегічних ресурсів України – природних, людських, матеріальних тощо, які складають наше "спільне надбання".

Те, що Володимир Зеленський став новим президентом, не є випадковим, тому що українці "втомилась" від власної "еліти" та вимагають "нових облич" вже дві революції поспіль.

Те, що саме Зеленський став таким "новим обличчям", є збігом випадковості і обставин. На його місці могли б бути і Вакарчук, і будь-хто, хто не "засвітився" у владі і має власну харизму і розкручений "віртуальний" образ.

Очевидно, що Зеленський не має поки що достатньої компетентності для ефективного управління державою. Але, принаймні, над ним не тяжіє негативний досвід державного управління, який мають державні управлінці із "досвідом".

Головне – мати достатньо стратегічної компетентності, щоб не припуститися стратегічних помилок. Для країни і для себе.

Питання – чи достатньо в нього буде розуміння і політичної волі для зміни "правил гри" в країні, закріплених під зовнішнім тиском в чинній Конституції України? *(Українська правда* [\(https://www.pravda.com.ua/columns/2019/06/27/7219351/\)](https://www.pravda.com.ua/columns/2019/06/27/7219351/). –2019. – 27.06).

Вища рада правосуддя: повертаючись до теми конкурсів

Надання мною згоди на участь у Конкурсній комісії при президенті України щодо добору двох кандидатів для призначення на посади членів Вищої ради правосуддя за його квотою спонукало мене до більш глибокого і детального дослідження чинного законодавства України, присвяченого такому добору.

Основною проблемою діяльності таких конкурсних комісій (враховуючи власний досвід участі в них, зокрема, з добору членів НАЗК, суддів, а також думки своїх ФБ-друзів і колег за професією з цього питання) є, на мій погляд, визначення критеріїв добору кандидатів. Саме такі критерії повинні максимально об'єктивувати ці процедури і зняти в суспільстві зайві питання щодо довіри як до членів комісій, так і до результатів їхньої роботи.

Добір кандидатів до органів влади — Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів, — що у свою чергу повинні здійснювати добір та оцінювання кандидатів на посади, дисциплінарну практику покарань до вже чинних суддів і прокурорів, накладає додаткові морально-психологічні складнощі та відповідальність за ухвалення власного рішення під час роботи в Конкурсній комісії.

На моє переконання, оскільки для призначення особи на посаду судді та можливе покарання чинного судді за допущені дисциплінарні (професійно-етичні) вчинки законодавець виписав певні умови, обставини і критерії, то член органу державної влади (органу судового урядування) повинен передусім сам відповідати цим умовам, обставинам і критеріям.

Аналіз чинного законодавства з регулювання таких конкурсних доборів, на жаль, не надає чітких та однозначних відповідей на поставлене запитання. Скоріше, законодавець надає певні орієнтири щодо таких критеріїв... А конкурсні комісії, які не є органами держави, що зобов'язані діяти лише «на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (стаття 19 Конституції України), мають право і повноваження, керуючись Положеннями про свою діяльність та Регламентом такої діяльності, уточнювати і деталізувати такі критерії, умови і обставини.

Закон України «Про Вищу раду правосуддя» у статті 6 визначає лише вимоги та обмеження щодо несумісної діяльності та певних заборон для членів Вищої ради правосуддя, які є достатньо формалізованими і не розкривають повною мірою ознаки професійності, етичності та добросовісності так, як вони сформульовані для суддів у Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Як виявилось, і цей закон заклав величезні дискреційні повноваження для ВККС і ВРП в частині методики оцінювання кандидатів на посаду судді та кваліфікаційне оцінювання самих суддів, що викликало неоднозначну реакцію суспільства та експертного середовища щодо встановлених процедур.

У статті 7 закону про ВРП зазначені лише принципи обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя: верховенства права, професійності, публічності, політичної нейтральності, — суть яких хоча начебто й зрозуміла, але повністю не розкрита. Певною мірою цю неточність нівелює значний перелік документів, вказаний у статті 8, що подаються учасником конкурсу до Конкурсної комісії, оскільки їх уважне дослідження дозволяє виявити ці самі ознаки професійності та етичності, якими володіє кандидат і які можуть бути покладені в основу його оцінювання в конкурсних процедурах.

Крім того, у статті 19 цього ж закону, присвяченій тексту присяги члена Вищої ради правосуддя, певною мірою також опосередковано йдеться про критерії, яким має відповідати не лише член ВРП, а й кандидат у члени цього органу. Разом з тим ці критерії викладені в достатньо схематично описовій формі, що не дозволяє глибоко зануритись в їхній зміст і тим більше — оцінити як складові характеру і поведінки особи.

Якщо за основу добору кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя взяти вимоги і критерії, яким має відповідати кандидат на посаду судді і чинний суддя, то проблема оцінювання конкурсантів на посаду члена ВРП (ВККС) стає більш зрозумілою для її розв'язання. Разом з тим чинне Положення про конкурс не надає повних і однозначних відповідей на поставлені запитання. Таким чином, на мій погляд, їх треба намагатись максимально розв'язати у змісті Регламенту діяльності Конкурсної комісії, що, з одного боку, є внутрішнім нормативним актом, а з іншого — повинен бути оприлюднений для загального доступу конкурсантам і громадськості ще до початку конкурсних процедур.

Ще однією вагомою і складною проблемою таких конкурсів є, на мій погляд, різні умови їх проведення в залежності від того, хто їх проводить. Адже для формування Вищої ради правосуддя задіяні декілька суб'єктів: суддівський корпус, Верховна Рада, президент держави, адвокатура, прокуратура, науковці. І для кожного суб'єкта законодавець виписав свої, відмінні одна від іншої процедури їх участі у формуванні ВРП, що, на мій погляд, не створює реально однакові можливості для однозначного, прозорого і зрозумілого добору членів ВРП за одними й тими самими критеріями.

Якщо суб'єкти проведення цих конкурсів та їх конкурсні процедури будуть зберігатись у майбутньому, то, на мій погляд, законодавцю і суб'єктам добору треба обов'язково уніфікувати конкурсні процедури, визначити набір критеріїв, яким має відповідати майбутній член Вищої ради правосуддя чи ВККС та прозору і зрозумілу для всіх методику оцінювання конкурсантів. Інакше ми кожного разу будемо повертатись до сумнівів у легітимності таких конкурсів, недовіри як до членів конкурсних комісій, так і до суб'єктів призначення на посади.

На моє переконання, всі процедури добору та методики оцінювання конкурсантів повинні бути закладені в законодавстві та відповідних положеннях (для умов України — це вкрай актуально!), а повноваження самих конкурсних комісій та Вищої ради правосуддя і ВККС мають бути

максимально формалізовані і зведені до мінімуму в контексті духу статті 19 Конституції України (*Пакурс* (<https://racurs.ua/ua/2388-vyscha-rada-pravosuddya-povertauchys-do-temy-konkursiv.html>)). – 2019. – 26.06).

Шепель Т., голова Третейської палати України, заступник голови Третейського суду при Торгово-промисловій палаті України, член правління Фондації DEJURE

Як позбутися корупції у господарських судах за кілька місяців

Вже за кілька днів відбудуться вибори до Верховної Ради. Перед наступним, 9-им, складом парламенту стоятиме непросте, але пріоритетне, завдання – внормувати низку напрямків у рамках проведення реальної судової реформи.

Зокрема, ідеться про створення змішаного суду для вирішення комерційних спорів, у якому більшість становитимуть незалежні фахові арбітри, делеговані бізнес-спільнотою.

Ці питання було включено до порядку денного, який було запропоновано провідними антикорупційними громадськими організаціями і підтримано політичними партіями, які мають високі шанси скласти більшість у майбутньому парламенті – це зокрема "Слуга народу", "Голос", "Батьківщина", "Самопоміч", "Громадянська позиція".

Судова корупція залишається однією з основних перепон для інвестування в Україну і відповідно зростання економіки. Судова реформа, метою якої є позбавлення судів корупції, навіть якщо її проводити належним чином, може дати результати за кілька років.

Навіть сформувавши якісні органи добору суддів, потрібен час, щоб заповнити кілька тисяч існуючих вакансій у судах та належним чином перевірити тисячі діючих суддів. Також потрібен ще час, щоб все це запрацювало, і як прості люди, так і інвестори побачили якісно нову роботу судів, перш ніж почнуть їм довіряти.

Цього часу країна не має, з огляду на необхідність вливання коштів в інфраструктуру і економіку вже зараз, через залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, орієнтуючись на міжнародні ринки.

Тому вкрай важливо терміново запровадити в країні належні юрисдикційні механізми вирішення комерційних спорів, для чого слід використати як можливості модернізації існуючих, так і розвитку нових інструментів, орієнтуючись на моделі, що успішно діють в економічно розвинених країнах.

Судова реформа допоки лише незначною мірою покращила стан захисту бізнесу в судах.

Плюсом є те, що завдяки змінам процесуального законодавства господарські спори тепер вирішуються в спеціалізованих господарських судах, тоді як раніше існували механізми легко переводити їх до районних

судів. Хоча і зараз час від часу доводиться спостерігати "витівки" районного правосуддя, як у випадку відомого Баришівського суду.

Утворення нового Верховного Суду також не вирішило проблеми, оскільки він сформований значною мірою зі старих суддів, в тому числі і одіозних, та й доступ до нього є ускладненим в силу різних причин.

Здається, швидкого вирішення проблеми немає. Проте чи насправді такий страшний чорт як його малюють?

Адже в Україні є мінімум кілька десятків фахівців, які здобули досвід роботи в міжнародних арбітражах, представництва в іноземних судах, добре обізнані не тільки з тонкощами українського законодавства, але й із роботою міжнародних та іноземних судів поза корупційними впливами, та не є толерантними до корупції.

Саме таких фахівців хотілося б бачити в українських судах, як мінімум Верховному Суді, але лише одиниці з них обирають суддівську кар'єру.

Причина – не тільки недовіра до чесності процедур добору, але й небажання залишати комфортну арбітражну і судову практику, в тому числі в іноземних та міжнародних арбітражних інституціях, та збереження певного ступеня особистої і професійної свободи і гідного заробітку.

Проте Україна не є унікальною в необхідності вирішення цих завдань. Проблема наявності корупційних ризиків при вирішенні значних комерційних спорів не суто українська, люди всюди однакові і подекуди слабкі, коли мова заходить про великі гроші. Державний суддя, дохід якого обмежений зарплатою, завжди стоїть перед спокусою заробити більше, "підігравши" одній зі сторін спору.

В арбітражі запобіжником цього є колегіальність складу суду і принцип формування його сторонами. Виборність арбітражу обумовлює необхідність як арбітражної інституції, так і кожного арбітра дбати про свою добру репутацію, втрата якої означає втрату роботи.

Тому в багатьох країнах у державних судах в економічно значних спорах практикується застосування змішаних складів судів, які складаються з одного державного судді і двох комерційних суддів або засідателів, делегованих діловою спільнотою.

Моделі делегування комерційних суддів є різні – наприклад, у Франції всі судді комерційних судів, які є професійними, обираються підприємцями, в Німеччині комерційні судді призначаються торговими палатами.

В Україні також можливо використати аналогічний механізм застосування змішаних складів судів для вирішення значних комерційних спорів. І утворювати для цього якийсь окремий суд не потрібно.

Концепція змішаного складу суду для вирішення великих господарських спорів народжувалася і обговорювалася в юридичних і бізнесових колах на базі провідних підприємницьких асоціацій і активно готувалася до впровадження в 2014 -2016 рр. Проте далі внесення змін до закону про судоустрій на термінологічному рівні реалізована не була.

З європейського досвіду запозичується принцип формування змішаного складу, а саме, ініціювати вирішення справи змішаним складом може будь-яка

зі сторін справи, лише заплативши збільшену на гонорар арбітрів ставку судового збору.

Арбітрами, яких слід залучати до змішаних складів судів, мають бути юристи, що мають не менш ніж десятирічний стаж роботи, в тому числі досвід роботи в міжнародних арбітражах та третейських судах, є авторитетними, мають бездоганну репутацію, та делеговані провідними організаціями бізнесу, які об'єднують як іноземних інвесторів, так і вітчизняний бізнес.

Пропонується перевірка кандидатів Громадською радою міжнародних експертів, яка успішно себе зарекомендувала в процесі добору суддів антикорупційного суду.

Список арбітрів має бути загальнонаціональним, він не має бути великим, з огляду на вимоги якості, і первісно складатися з 20-ти осіб, з можливістю збільшення залежно від навантаження.

Формування змішаного складу суду для вирішення конкретної справи має здійснюватися за допомогою автоматизованої системи. Гонорари арбітрів будуть включатися до складу судового збору та дорівнювати мінімальному розміру винагороди арбітрів в міжнародних арбітражах.

З огляду на статистику розгляду господарських справ, є сенс запроваджувати вирішення справ змішаним складом на етапі апеляційного перегляду.

Потенційно, попит на вирішення справ таким змішаним складом суду може виникнути в тих із них, які після апеляції оскаржуються до Верховного Суду, а це за статистикою 2018 року менше 10 000 справ.

Враховуючи, що переглядати змішаним складом суду можна буде лише справи зі значним майновим інтересом, де ціна позову перевищує орієнтовно 5 мільйонів гривень, потенційне максимальне навантаження на змішаний склад суду може коливатися в межах до 500 справ на рік.

Можливий також розгляд змішаним складом суду справ з немайними вимогами чи вимогами на менші суми, в разі сплати судового збору зазначеного мінімального розміру.

Рішення змішаного складу суду може бути оскаржене в касаційному порядку за підставами, аналогічними для оскарження рішень міжнародних арбітражів і третейських судів. Отже, змішаний склад суду зможе за потреби відступати від практики Верховного Суду, що є притаманним для арбітражних судів у всьому світі, які самостійно формують правові позиції.

Застосування такого механізму дозволить позбавити корупційної складової вирішення справ як в апеляційній, так і касаційній інстанціях.

Також зросте довіра до рішень господарських судів першої інстанції, та зменшиться кількість їх оскаржень, обумовлених бажанням вчинити корупційний вплив у вищих інстанціях.

Впровадження в життя змін щодо вирішення значних господарських спорів змішаним складом суду є досить простим, не потребує значних організаційних та фінансових зусиль, зокрема видатків з бюджету.

Позбавитися від корупції в господарських судах дійсно можливо в дуже короткий термін, що відповідає суспільній потребі швидкого економічного

зростання за рахунок збільшення належно захищених внутрішніх і зовнішніх інвестицій
(Українська правда
(<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/07/18/7221276/>). – 2019. – 18.07).

Москалюка О., експерт з конституційного права

Що врятує Кличка від звільнення – дострокові вибори чи Конституція

Керівник Офісу президента Андрій Богдан надіслав до Кабміну подання про звільнення Віталія Кличка з посади голови Київської міської держадміністрації. В документі за підписом Богдана та з посиланням на Конституцію, йдеться про те, що Кличко може бути звільнений у зв'язку з тим, що голови місцевих адміністрацій призначаються та звільняються президентом України за поданням Кабміну. Чи достатньо цих аргументів, щоб звільнити мера столиці, «Слово і Діло» запитало експерта з конституційного права Олександра Москалюка.

Нагадаємо, що свого часу президент-утікач Янукович використовував схожі юридичні підходи для звільнення тодішнього мера Києва Черновецького. Тоді це спрацювало. Але ЗМІ посилаються на рішення Конституційного суду України від 2003 року, в якому йдеться про те, що «Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації».

На думку Москалюка, відтоді минуло багато часу й відбулося кілька трансформацій з Основним законом, щоб беззастережно використовувати це рішення КСУ.

Рейтинг відповідальності мера Києва Віталія Кличка за чотири роки впав із 41 до 13 відсотків. З кожним роком на посаді він виконував дедалі менше своїх обіцянок.

«Питання, наскільки рішення Конституційного суду 2003 року може бути застосоване в цих умовах, зважаючи на те, що в 2004 році змінювалася Конституція, яка в 2010 році знову поверталася й у 2014-му, відповідно, відбувся зворотній процес? До того ж, зміни до Конституції якраз стосувалися місцевого самоврядування», – зауважив юрист.

За його словами, якщо вже говорити про дотримання законності процесу, президент України мав би знову звернутись до КСУ за роз'ясненням цього питання. «Виходить так, що Київ у гіршому становищі, ніж інші міста, де є виконавчі комітети. В моєму розумінні, має бути так, що якщо людину обрали містяни, то вона ж має очолювати й міську держадміністрацію», – додав Москалюк.

Щодо Кличка, то він навряд чи може щось вдіяти, окрім як ініціювати дострокові вибори київського міського голови. Але, враховуючи те, що на

парламентських у Києві на всіх округах перемогли представники президентської партії, Кличко ризикує програти.

«Хоча тут є нюанс. Вибори міського голови в Києві відбуваються в два тури, тому можуть бути варіанти. Адже кандидати в нардепи від партії Зеленського в середньому набирали 30-35%, а якби його опоненти виставили об'єднаних кандидатів, то на багатьох округах здобули б перемогу. Щодо виборів міського голови в Києві, якщо ніхто не набирає в першому турі 50%, тоді до другого туру виходять два кандидати. І тут ситуація трохи інша. Але на хвилі цього хайпу, що зараз відбувається, Кличко може й не виграти», – вважає юрист.

Між тим у Київській міській державній адміністрації заявили, що нічого не знають про наміри Офісу президента домогтися звільнення Віталія Кличка, оскільки ніяких офіційних звернень до них не надходило.

Хоча в ЗМІ вже потрапила інформація про те, що Зекоманда має дві кандидатури на посаду голови КМДА: гендиректор холдингу 1+1 media О. Ткаченко та бізнесмен Андрій Холодов, № 22 у списку партії «Слуга народу», який є кумом телеведучої О. Марченко, дружини В. Медведчука.

Нагадаємо, раніше мер Києва В. Кличко заявляв, що ініціюватиме дострокові вибори мера столиці, якщо Верховна рада ухвалить рішення про розподіл повноважень мера та голови Київської адміністрації (*Слово і Діло* (<https://www.slovoidilo.ua/2019/07/24/novyna/polityka/vryatuye-klychka-zvilnennya-dostrokovyi-vybory-chy-konstytucziya>). – 2019. – 24.07).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Куба

Національна асамблея народної влади Куби схвалила нововведення у виборче законодавство республіки. Серед іншого, на острові вперше з 1976 року вводиться посада прем'єр-міністра.

Крім того, після наступних виборів чисельність Національної асамблеї народної влади скоротиться з 605 до 474 депутатів, які зможуть займати свої посади не більше двох п'ятирічних термінів, повідомляє DW.

У лютому 2019 року на спеціальному референдумі 86 відсотків кубинців виступили за оновлення конституції країни. Перед цим проект Основного закону протягом трьох місяців обговорювався в регіонах і на підприємствах Куби. Представники опозиції до обговорення допущені не були. Опозиціонери закликали жителів країни голосувати на референдумі проти проекту.

Нова конституція Куби вступила в силу в квітні. Вона передбачає часткове визнання приватної власності і установа посади прем'єр-міністра. При цьому роль Комуністичної партії в новій редакції Основного закону не

змінилася – вона залишається єдиною законною політичною силою в республіці.

Крім того нова конституція визнає значимість малого і середнього бізнесу, іноземних інвестицій і конкуренції для кубинської економіки (*Zik.ua* (https://zik.ua/news/2019/07/14/na_kubi_vvodytsya_posada_premierministra_i_sk_orochniysya_chyselnist_1606099). – 2019. – 14.07).

Молдова

Конституційний суд Молдови у середу, 26 червня, подав у відставку у повному складі. Як повідомляє "Європейська правда", про це рішення повідомила пресслужба суду.

Адміністративні обов'язки глави суду буде виконувати суддя В'ячеслав Запорожан, поки не оберуть нового голову.

"Владі буде повідомлено про припинення повноважень суддів і вакантні місця в Конституційному суді, щоб компетентні органи могли вибрати кандидатів", - повідомляє пресслужба.

Голова суду Михайл Поалелунжь подав у відставку ще 20 червня.

Нагадаємо, 7-9 червня Конституційний суд Молдови ухвалив низку рішень, які призвели до політичної кризи у Молдові та фактичного двовладдя у країні.

Зокрема, суд визнав неконституційним обрання керівництва молдовського парламенту і голосування за новий уряд. Також він тимчасово відсторонив президента Додона, щоб в.о. прем'єра за версією Демпартії Павло Філіп міг призначити дострокові вибори.

Згодом під тиском громадськості та політиків суд вирішив скасувати ці суперечливі рішення.

Проте це не задовольнило нову владу Молдови: прем'єрка Майя Санду закликала всіх суддів суду подати у відставку, оскільки вони, за її словами, не керувалися Конституцією при ухваленні рішень.

Експерти Венеціанської комісії зробили висновок, що у Молдові не було підстав для розпуску парламенту, а Конституційний суд порушив своїй процедури та не керувався Конституцією при ухваленні рішень (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/26/7219280/>). – 2019. – 26.06).

Північна Корея

Голова Державної ради Північної Кореї Кім Чен Ин офіційно став главою держави після зміни конституції КНДР. Раніше формальним главою Північної Кореї вважався голова президії Верховного народного зібрання КНДР, однак Кім вважався верховним лідером країни.

Південнокорейської агентствo Yonhap пише, що за нової конституції глава держради КНДР є верховним лідером Північної Кореї і главою держави.

У березні цього року в Північній Кореї завершилися вибори в Верховне народне зібрання (законодавчий орган) 14-го скликання. Це другі вибори вищого представницького органу влади під час правління Кім Чен Ина. У ВНС КНДР 687 депутатів. Вони обираються на основі загального і прямого виборчого права таємним голосуванням на 5 років. Вибори є безальтернативними — громадянам пропонується обрати одного кандидата, віддавши свій голос "за" або "проти" нього, і відбуваються по одномандатних округах (*Дзеркало тижня* (https://dt.ua/WORLD/cherez-8-rokiv-kim-chen-in-stav-oficiynim-glavoyu-pivnichnoyi-koreyi-317120_.html)). – 2019. – 11.07).